

VALVONTARANGAISTUS OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ

Pro gradu -tutkielma

Marita Kuha

Prosessioikeus

Kevät 2014

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Opinnäytetyön nimi	Valvontarangaistus oikeuskäytännössä
Tekijä	Marita Kuha
Koulutusohjelma	Oikeustieteen maisterin tutkinto
Opinnäytteen laji	Pro gradu -tutkielma
Vuosi	Kevät 2014
Sivumäärä	XII + 80 sivua
Asiasanat	Valvontarangaistus, valvontarangaistuksen täytäntöönpano, oikeuskäytäntö, sähköinen valvonta, vertailumaiden sovellukset
Muita tietoja	Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi.

Tiivistelmä

Laki valvontarangaistuksesta tuli voimaan 1.11.2011. Valvontarangaistus on enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan tuomittava samanpituinen rangaistus. Rangaistus on ankaruudeltaan ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntapalvelun väliltä ollen yhdyskuntapalvelua ankarampi. Valvontarangaistus on vaativa rangaistusmuoto. Sähköisesti valvotulla täytäntöönpanolla pyritään edesauttamaan tuomitun päihteettömyyttä ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä sekä rikoksetonta elämäntapaa tulevaisuudessa. Valvontarangaistuksen käyttöönoton muita funktioita ovat rikollisuuden vähentäminen ja yhteiskunnan turvallisuuden edistäminen.

Käsittelen tutkielmani alussa rikosteorioita, joiden perusteella lukijalla on vaivattomampaa sisäistää valvontarangaistuksen säätämisen taustat. Toisessa kappaleessa avaen valvontarangaistuksen sisällön. Tuomioistuinkäsittelyn osalta kiinnitän erityistä huomiota syyttäjän toimenpiteiden merkitykseen ja valvontarangaistuksen selvityspyynnön laatimiseen. Kirjoitan lisäksi valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta Oulun vankilasta saamani kokemuksen pohjalta. Täytäntöönpano koostuu laitteiden asentamisesta ja päihteettömyyden kontrolloinnista sekä tuomitun informoinnista.

Kolmannessa kappaleessa keskityn oikeuskäytännön esille tuomiseen. Valvontarangaistus on vielä suhteellisen uusi rangaistusmuoto eikä oikeuskäytäntö ole ehtinyt vakiintua. Kiinnitän oikeuskäytännön arvioinnissa huomiota niin hallituksen esityksessä ennakoituun kuin toisaalta yllättäväänkin valvontarangaistuksen tuomitsemiskäytäntöön.

Sähköinen valvonta on olennainen osa valvontarangaistuksen täytäntöönpanoa ja esittelen valvontatekniikan pääpiirteittäin tutkielmani neljännessä kappaleessa. Sähköinen valvonta on tullut Suomeen muualta maailmasta. Tutkielmani osana seuraan sähköisen valvonnan käyttämistä rangaistuksen täytäntöönpanossa Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Ranskassa. Vertaan näiden maiden sovelluksia Suomen valvontarangaistuksen sähköiseen valvontaan tutkielmani eri kohdissa.

Lopuksi esitän yhteenvedon valvontarangaistuksesta Suomessa sekä omat näemykseni sen onnistumisesta ja tulevaisuudesta. Valvontarangaistuksesta kirjoitettu oikeuskirjallisuus on vielä vähäistä, joten tutkielmani lähteinä ovat ensisijaisesti laki valvontarangaistuksesta ja siitä annettu hallituksen esitys sekä oikeuskäytäntö. Lisäksi hyvänä pohjana tutkielman kirjoittamiselle ovat olleet Oulun vankilasta sekä Pohjanmaan syyttäjänvirastosta saamani kokemus, tiedot ja materiaali. Pyrin tutkielmallani antamaan valvontarangaistuksesta kattavan paketin siitä kiinnostuneille.

SISÄLLYSLUETTELO

LÄHTEET	IV
LYHENTEET	XII
1 JOHDANTO	1
1.1 Rikosoikeudellinen järjestelmä	1
1.1.1 Rangaistusteoriat	2
1.1.2 Rikosoikeudellisen järjestelmän kehittäminen	3
1.2 Sosiaalisen kontrollin vaikutus rikosuraan	5
1.2.1 Valvontarangaistuksen tarkoitus	6
1.3 Tutkielman sisältö	7
2 VALVONTARANGAISTUS	9
2.1 Valvonta	9
2.2 Edellytykset	11
2.2.1 Edellytysten selvittäminen	12
2.2.2 Aiempi rikollisuus ja päihitteettömyys	14
2.2.3 Asunnottomuus	16
2.2.4 Tuomioistuimen harkinta	17
2.3 Viranomaiset	18
2.3.1 Valvoja	18
2.3.2 Tukipartio	19
2.4 Täytäntöönpano	21
2.4.1 Tuomitun velvollisuudet	23
2.4.2 Täytäntöönpano käytännössä	25
2.5 Velvollisuuksien rikkominen	26
2.5.1 Vankeudeksi muuttaminen ja ehdonalainen vapauttaminen	27
2.6 Suhde PeL 10 §:ään ja EIS 8 artiklaan	29
3 OIKEUSKÄYTÄNTÖÄ	33
3.1 Valvontarangaistukseen tuomitsemisen perusteet	33
3.2 Oikeuskäytännön avaaminen	34

3.3 Yhdyskuntapalvelun muunto	35
3.3.1 Velvollisuuksien laiminlyönti	37
3.3.2 Läsnaölovelvollisuuden rikkominen	39
3.3.3 Vastaajan passiivisuus	40
3.4 Törkeä rattijuopumus	42
3.4.1 Rikoshistoria koventamisperusteena	44
3.4.2 Päihdeongelma yhdyskuntapalvelun esteenä	46
3.4.3 Kirjallinen menettely	48
3.4.4 Aiemmat yhdyskuntapalvelut muunnettu vankeudeksi	49
3.4.5 Huomattava päihtymystila	50
3.5 Muita tilanteita	51
3.5.1 Aiemmin tuomitun vankeuden huomioiminen	52
3.5.2 Pahoinpitely- ja uhkausrikoksiin syyllistyminen	53
3.6 Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset	55
3.6.1 KKO 2013:18	56
3.6.2 KKO 2013:42	58
4 SÄHKÖINEN VALVONTA	61
4.1 Osana valvontarangaistusta	61
4.2 Valvontatekniikka	62
4.3 Sähköinen valvonta muissa maissa	65
4.3.1 Ruotsi	66
4.3.2 Norja	69
4.3.3 Tanska	70
4.3.4 Ranska	72
5 YHTEENVETO	74
5.1 Valvontarangaistuksen edut	74
5.2 Seuraamuksen vaativuus	76
5.3 Käytännön toteutus	77

LÄHTEET

Painetut lähteet

Brottsförebyggande rådet: Fängelse i frihet – en utvärdering av intensivövervakning med elektronisk kontroll. Rapport 2003:4. Stockholm 2003.

Brottsförebyggande rådet: Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården. Rapport 2007:19. Stockholm 2007.

Brottsförebyggande rådet: Kriminalstatistik 2011. Rapport 2012:11. Stockholm 2012.

Couvrat, P.: Une première approche de la loi du 19 décembre 1997 relative au placement sous surveillance électronique. *Revue de science criminelle*, 2, 374 – 378. France 1998.

Crowe, Sydney: *Offender supervision with electronic technology*. Bancroft & Lawrence. American Probation and Parole Association. Kentucky 2002.

Hurskainen, Heikki: *Arestin sähköiset valvontamenetelmät*. Diplomityö. Tampereen teknillinen yliopisto, Sähkötekniikan osasto. Tampere 2005.

Kangaspunta, Heimo: *Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja 3/2012: Yhdyskuntapalvelun täytäntöönpano*. Hyväksytty Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä 4.5.2012.

Koski, Hannu: *Valvottu koevapaus ja valvontarangaistus*. Pro gradu -tutkielma, rikosoikeus. Lapin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta. Syksy 2012.

Kuhn, A.; Madigner B.: *Surveillance électronique: la France dans une perspective internationale*. *Revue de science criminelle*, 4, 671 – 686. France 1998.

Kääriäinen, Juha: *Seikkailijasta pummiksi*. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/94. Helsinki 1994.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamukset. WS Bookwell Oy, Helsinki 2000.

Mohell, Ulla; Pajujoja, Jussi: Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tietosanomat Oy, Tallinna 2006.

Mäkipää, Leena: Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 249. Helsinki 2010.

Pradel J.: La "prison á domicile" sous surveillance électronique, nouvelle modalité d'exécution de la peine privative de liberté. Premier aperçu de la loi du 19 décembre 1997. Revue pénitentiaire et de droit pénal, 1-2, 15-26. France 1998.

Robert, P. ym.: Entre l'ordre et la liberté, la détention provisoire. Deux siècles débats. L'Harmattan. Paris 1992.

Tapani, Jussi; Tolvanen, Matti: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Toinen, uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2011.

Timonen, Helena: Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja nro 133. Joensuun yliopistopaino, Joensuu 2009.

Utriainen, Terttu: Rikosten rangaistukset ja muut seuraamukset. Toinen, uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1992.

Whitfield, Dick: Tackling the tag – The Electronic monitoring of offenders. Waterside press, Winchester 1997.

Whitfield, Dick: The Magic bracelet – Technology and offender supervision. Waterside Press, Winchester 2001.

Virallislähteet

Cabanel, G.-P.: Pour une meilleure prévention de la récidive. Rapport au premier Ministre. La Documentation française. Paris 1996.

HE 32/1997 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle liikennerikoksia koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Helsinki 1997.

HE 44/2002 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2002.

HE 105/2009 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle muutoksenhakua käräjäoikeudessa koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2009.

HE 17/2010 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle valvontarangaistuksesta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2010.

HE 128/2012 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi siviilipalveluslain 4 §:n muuttamisesta. Helsinki 2012.

LaVM 30/2010 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2010.

Oikeusministeriö, lainsäädäntöneuvos Ulla Mohell: Oikeusministeriön selvitys lakivaliokunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevan lainsäädännön toimeenpanosta (Selvitys valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta). HE 17/2010 vp – EV 266/2010 vp – K 13/2013 vp. Lakivaliokunta. Helsinki 2013.

PeVL 19/2000 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi valtionalouden tarkastusvirastosta ja eräksi siihen liittyviksi laieksi. Helsinki 2000.

PeVL 37/2005 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä elintarvikelaiksi sekä laiksi terveydensuojelulain muuttamisesta. Helsinki 2005.

PeVL 30/2010 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi valvontarangaistuksesta ja sähköisestä valvonnasta avolaitoksissa. Helsinki 2010.

Valtakunnansyyttäjänvirasto: Syyttäjän toimenpiteet valvontarangaistuksen osalta (Syyttäjän ohje) 1.12.2011, Dnro 34/32/11. Helsinki 2011.

Internet-lähteet

Carlsson, Kjell: EM in prison, seminar in Helsinki, Finland, 10.06.2009. Kokemuksia elektronisesta valvonnasta Ruotsissa. RINKI: Koevapauskäytäntöjen seminaari 9-10.6.2009. Viitattu 22.5.2012.

Frände, Dan ym.: Prosessioikeus. WSOYpro:n verkkojulkaisu. Päivitetty 8.8.2011. Viitattu 19.9.2013.

Heine, Lisbet (Chief Probation Officer): Electronic monitoring in Denmark. CEP. Conference on Electronic Monitoring Egmond aan Zee. May 2007. Saatavilla osoitteessa: www.ristretti.it/commenti/2008/settembre/pdf2/bracciale_europa.pdf; sekä osoitteessa: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/pres%20EM%2007%20heine.pdf. Viitattu: 13.12.2013.

Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka. Kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007 – 2011. Oikeusministeriö 2007:13. Helsinki 2007. Saatavilla osoitteessa: http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/200713hyvinvointivalti_0nkriminaalipolitiikka.kriminaalipoliittinentoimintaohjelmavuosille200782112011.html. Viitattu 12.4.2012.

Iivari, Juhani (toim.): Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski 2007. Saatavissa: <http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/6FD63B1D-DD96-43A2-A171-95B7B719B1B3/17333/Oppaita66Iivari.pdf>. Viitattu 15.9.2013.

Lévy, René: De l'assignation á domicile á la surveillance mobile: genése_et développement du placement sous surveillance électronique en France. Communication á la 5e Conférence sur la surveillance électronique. Egmond aan Zee 10 – 12.6.2007.

Saatavilla osoitteessa: www.ristretti.it/commenti/2008/settembre/pdf2/bracciale_europa.pdf; sekä osoitteessa: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/pres%20EM%2007%20levy.pdf. Viitattu: 13.12.2013.

Probation measures and alternative sanctions in the EU: Denmark. Federal Public Service, Justice. Saatavilla osoitteessa: www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=DK. Viitattu: 19.12.2013.

Probation measures and alternative sanctions in the EU: Sweden. Federal Public Service, Justice. Saatavilla osoitteessa: www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=SE. Viitattu 19.12.2013.

Probation measures and alternative sanctions in the EU: France. Federal Public Service, Justice. Saatavilla osoitteessa: www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=FR. Viitattu 19.12.2013.

Rautiainen, Markku: Valvontarangaistus – tuomittu asuu kotonaan valvottuna. Edilex 2012/21. Artikkel, versio 1.0. Julkaistu 7.5.2012 osoitteessa: www.edilex.fi/lakikirjasto/8793. Viitattu 17.5.2012.

Rikoksantorjuntaneuvosto: Väkivallan vähentäminen. Oikeusministeriö. Julkaistu 14.6.2013 osoitteessa: <http://www.vakivalta.rikoksantorjunta.fi/fi/index/vakivallanehkaisy/vakivallanehkaisystrategiat/rikosoikeudellinenjarjestelma.html>. Viitattu 28.1.2014.

Rikosseuraamuslaitos: Ohjeet sähköisen valvonnan suunnittelulle. Helsinki 16.9.2011. Lähde: RINKI: Toiminta: Seuraamuksille yhteistä: Valvontarangaistus – Valvottu koevapaus – EAV. Viitattu 18.5.2012.

Rikosseuraamuslaitos: Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksen toiminta, Dnro 36/004/2010. Viitattu 15.8.2012.

Rikosseuraamuslaitos: Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2011. Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/6x0tudb3u3v711.pdf>. Viitattu 8.11.2012.

Rikosseuraamuslaitos: Valvontarangaistuksen prosessi. RINKI: Valvontarangaistus – Valvottu koevapaus – EAV: Koulutustilaisuuksien materiaaleja. Viitattu 18.5.2012.

Tolvanen, Matti: Rangaistusteorioiden – mitä ne ovat ja mihin niitä tarvitaan? Oikeus 2009/4 s. 358 - 379. Referee-artikkeli 15.12.2009. Saatavilla osoitteessa: www.edilex.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/oikeus/6747.pdf. Viitattu 29.1.2014.

Lainsäädäntö

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus 18.5.1990/439, SopS 19.

Huumausainelaki 30.5.2008/373.

Lag om intensivövervakning med elektronisk kontroll, 1994:451.

Laki yhdyskuntapalvelusta 12.12.1996/1055.

Laki valvontarangaistuksesta 8.4.2011/330.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Loi n° 97-1159 du décembre 1997.

Lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven), LOV 2001-05-18 nr 21.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4.

Pakkokeinolaki 30.4.1987/450.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Valtioneuvoston asetus valvontarangaistuksesta 20.10.2011/1080.

Oikeustapaukset

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeuden tuomio 16.8.2011 nro 1427. Seinäjoki 2011.

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeuden tuomio 12.1.2012 nro 61. Seinäjoki 2012.

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeuden tuomio 25.1.2012 nro 193. Seinäjoki 2012.

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeuden tuomio 23.2.2012 nro 377. Seinäjoki 2012.

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeuden tuomio 26.6.2012 nro 1288. Seinäjoki 2012.

Helsingin hovioikeuden tuomio 20.1.2012 nro 130. Helsinki 2012.

Keski-Pohjanmaan kärjäoikeuden tuomio 16.12.2011 nro 890. Kokkola 2011.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös yhdyskuntapalvelusta. KKO 2000:11. Helsinki 2000. Saatavilla osoitteessa: [finlex.fi/oikeuskäytäntö](http://finlex.fi/oikeuskaytanto).

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös yhdyskuntapalvelusta. KKO 2003:34. Helsinki 2003. Saatavilla osoitteessa: [finlex.fi/oikeuskäytäntö](http://finlex.fi/oikeuskaytanto).

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös yhdyskuntapalvelusta. KKO 2003:77. Helsinki 2003. Saatavilla osoitteessa: [finlex.fi/oikeuskäytäntö](http://finlex.fi/oikeuskaytanto).

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös rangaistuksen määräämisestä. KKO 2009:30. Helsinki 2009. Saatavilla osoitteessa: [finlex.fi/oikeuskäytäntö](http://finlex.fi/oikeuskaytanto).

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös rangaistuksen määräämisestä. KKO 2013:18. Helsinki 2013. Saatavilla osoitteessa: [finlex.fi/oikeuskäytäntö](http://finlex.fi/oikeuskaytanto).

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös oikeudenkäyntimenettelystä ja rangaistuksen määräämisestä. KKO 2013:42. Helsinki 2013. Saatavilla osoitteessa: finlex.fi/oikeuskäytäntö.

Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomio 7.3.2012 nro 411. Vaasa 2012.

Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomio 28.3.2012 nro 644. Vaasa 2012.

Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomio 20.11.2012 nro 2125. Vaasa 2012.

Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomio 20.11.2012 nro 2061. Vaasa 2012.

Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomio 19.4.2013 nro 538. Vaasa 2013.

Vaasan hovioikeuden tuomio 20.6.2012 nro 713. Vaasa 2012.

Vaasan hovioikeuden tuomio 10.7.2012 nro 860. Vaasa 2012.

Vaasan hovioikeuden tuomio 10.7.2012 nro 861. Vaasa 2012.

Vaasan hovioikeuden tuomio 18.9.2012 nro 1031. Vaasa 2012.

Muut lähteet

Holmberg, Stina: Recent Research on Electronic Monitoring. National Council for Crime Prevention, Sweden. Presentation. Lähde: Ulla Mohell, lainsäädäntöneuvos, Oikeusministeriö.

Mohell, Ulla: Valvontarangaistus – pääasiallinen sisältö ja tavoitteet. Koulutus julkisille oikeusavustajille 13.11.2012. Lainsäädäntöneuvos, oikeusministeriö.

LYHENTEET

EM	Electronic monitoring
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
IÖL	Lag om intensivövervakning med elektronisk kontroll
IÖV	Intensivövervakning
KKO	Korkein oikeus
KäO	Kärjäoikeus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OM	Oikeusministeriö
PSE	Placement sous surveillance électronique
PSEM	La forme du PSE mobile
RINKI	Rikosseuraamusalan yhteinen intranet-verkko
RISEL	Rikosseuraamuslaitos
RISEV	Rikosseuraamusvirasto
Valra	Valvontarangaistus
Vati	Vankitietojärjestelmä

1 JOHDANTO

1.1 Rikosoikeudellinen järjestelmä

Rikosoikeudellisen järjestelmän avulla tietyt teot määritellään rangaistaviksi ja se vaikuttaa kansalaisten käsityksiin sallitusta ja kielletystä toiminnasta. Kiellot mukailevat yhteiskunnassa vallitsevaa arvomaailmaa. Rikoksia pyritään estämään rangaistusten luomalla pelotevaikutuksella. Vapausrangaistuksiin tuomittujen mahdollisuudet syyllistyä rikoksiin rangaistusaikana pyritään lisäksi minimoimaan. Rangaistusaikaiset ohjelmat ovat olennaisia tekijöitä uusintarikollisuusriskin pienentämisessä. Alkoholin nauttiminen vaikuttaa usein erityisesti väkivaltarikosten taustalla. Tällöin rangaistussäädösten luoma peloteuhka ei ole relevantti. Yhteiskunnan on kuitenkin pyrittävä ehkäisemään rikoksia ennalta, jotta rikosoikeudelliseen järjestelmään ei tarvitsisi turvautua. Päihderiippuvaisten rikosentekijöiden kuntouttaminen on osa rikosten ehkäisytöimiä uusintarikollisuusriskin näkökulmasta.¹

Yhteiskunta asettaa rikosoikeudelliselle järjestelmälle erilaisia tavoitteita.² Rikosoikeudellisilla päätöksillä tavoitellaan arvo- ja valtapäämääriä, mutta niiden ohella päätösten tulisi myös laukaista ja purkaa erilaisia ristiriitatilanteita. Lainsäädännön avulla viranomaiskoneistolle tuleekin antaa todellisia mahdollisuuksia rikostilanteiden käsittelemiseksi. Tuomioistuinlaitos langettaa rangaistuksen sen käsiteltäviksi tulleista teoista, jotka on määritelty rikoslaisissa rangaistaviksi. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on panna tuomittu rangaistus täytäntöön. Lisäksi sen tehtävänä on estää uusintarikollisuutta ja sitä kautta edistää yhteiskunnan turvallisuutta.

Rikosoikeudellisen järjestelmän tehokkuutta on arvioitava suhteessa sille asetettuihin päämääriin. Päätöksentekojärjestelmän tulisi ratkaista lainsäädännöllä sille asetetut tehtävät mahdollisimman nopeasti, edullisesti ja tuloksellisesti.³ Yhteiskunnan resurssien tehokkaan käytön edistämiseksi rikosoikeudelliseen viranomaismenettelyyn tulisi valikoitua ainoastaan sellaiset ristiriitatilanteet, jotka vaativat tuomioistuimen ratkaisua ja jotka tosiasiallisesti ovat sitä kautta ratkaistavissa.⁴

Yhteiskunta osoittaa rankaisemisella, ettei se hyväksy tiettyä käyttäytymistä. Samalla pyritään uusintarikollisuuden ehkäisemiseen. Rangaistusten käyttö vaatii

1 Rikosentorjuntaneuvosto 14.6.2013.

2 *Utriainen* 1992, s. 25.

3 *Utriainen* 1992, s. 38.

4 *Utriainen* 1992, s. 41.

kuitenkin oikeutuksen, koska sillä puututaan yksilön suojattuihin etuihin eikä kenellekään saisi aiheuttaa tahallisesti haittaa tai kärsimystä. Rangaistusteorian avulla pyritään ottamaan kantaa siihen, mikä tarkoitus oikeuttaa yhteiskunnan rankaisemaan ja millaisia edellytyksiä rankaiseminen vaatii.

1.1.1 Rangaistusteoriat

Rangaistusteoriat ovat rikosoikeuden tutkijoiden hahmottamia hypoteeseja siitä, miten rikosoikeuden oletetaan toimivan sosiaalisessa todellisuudessa. Kysymys on olettamuksista tai kriminaalipoliittisten tavoitteiden asettelusta.⁵ Teoriat jakautuvat sovitus- ja preventioteorioihin.⁶ Sovitusteoriassa oikeutus haetaan menneisyydestä: rangaistus on seurausta rikoksenteikijän rikollisesta teosta.⁷ Juridinen sovitusajatus perustuu siihen kuinka rikoksenteikijä on rikoslakia rikkomalla osoittanut rangaistavaa syyllisyyttä. Nimensä mukaisesti sovitusteoriassa rangaistus sovittaa tapahtuneen kielletyn teon. Sovitusteoriasta poiketen preventioteoria nähdään tulevaisuuteen suuntautuvana: oikeutettu rangaistus hyödyttää yhteiskuntaa joko vähentämällä lainrikkomista yleisesti tai vähentämällä rangaistukseen tuomitun omia taipumuksia rikkoa lakia.⁸ Preventio voi siten olla joko yleis- tai erityisestävää.

Kansainvälisessä kriminaalipoliittisessa keskustelussa on perinteisesti ollut vallalla retributiivisen ja rehabilitiivisen oikeuden käsitteet. Retributiivisen näkemyksen mukaan rankaistus ansaitaan rikollisella teolla. Rangaistuksella pyritään tällöin tasapainottamaan rikoksen horjuttama oikeustila ja samalla poistamaan rikoksenteikijän epäoikeudenmukaisesti saavuttama etu. Rikoksenteikijän kuntouttaminen ja sosiaalisen integraation edistäminen nähdään osana rehabilitiivista rangaistusta. Kansainväliseen oikeuspoliittiseen keskusteluun nousi 1990-luvun alussa lisäksi restoratiivisen eli korjaavan oikeuden käsite. Restoratiivinen ajattelutapa on peräisin angloamerikkalaisesta maailmasta, mutta lähestymistavan rantautuminen Uudesta-Seelannista, Australiasta ja Yhdysvalloista Euroopan mantereelle on ollut hyvin nopeaa.

Restoratiivisen teorian kannattajat näkevät retributiivisen rangaistuskäsityksen aiheuttavan rikoksenteikijälle lukuisia vahinkoja, olevan tehoton uusintarikollisuuden estämisessä ja hylkäävän uhrien tarpeet. Kuntoutusohjelmia kritisoidaan puolestaan

⁵ Tolvanen 2009, s. 358.

⁶ Lappi-Seppälä 2000, s. 15.

⁷ Lappi-Seppälä 2000, s. 16.

⁸ Lappi-Seppälä 2000, s. 18.

siitä, etteivät ne ota uhrin asemaa tarpeeksi vakavasti. Rangaistusjärjestelmän ja kuntouttamisohjelmien katsotaan lisäksi olleen tuloksettomia esimerkiksi yksilön sosiaalistumisen kannalta, kun rikosentekijää ja uhria on pyritty palauttamaan takaisin osaksi yhteiskuntaa.

Retributiivisen ja rehabilitiivisen teorian kritisoimisen lisäksi restoratiivisen näkökulman kannattajat kritisoivat utilitaristista hyötynäkökulmaa. Utilitaristinen rangaistusteoria rakentuu erityis- ja yleisestäävyyden periaatteille. Ajattelumalli korostaa ennen kaikkea rangaistuksen preventiovaikutusta eli sen välillistä vaikutusta suureen yleisöön. Restoratiivisesti suuntautuneiden ajattelijoiden mukaan utilitarismin tavoitteleva rikosten ehkäisy ei toimi.

Restoratiivisen oikeuden teorian avulla täsmennetään rikoksen määrittelyä. Rikos nähdään lakien rikkomisen sijaan yksityisten ihmisten ja konkreettisten suhteiden loukkaamisena. Rikos aiheuttaa menetyksiä rikoksen uhrille, uhkaa lähiyhteisön turvallisuutta ja haastaa koko yhteiskunnan yleisen järjestyksen.⁹ Restoratiivisen oikeuden avulla huomioidaan rikoksen uhrin asema ja se soveltuukin hyvin sovitteluteoriaksi. Rikos- ja riita-asioiden sovittelusta annetussa oppaassa restoratiivisen oikeuden perustavana lähtökohtana nähdään osapuolten tarpeet sekä näiden selviytyminen tulevaisuudessa. Lisäksi huomioon otetaan lähiyhteisön turvallisuuden parantaminen sekä rikoksen uhrin henkilökohtainen tarve saada hyvitys aiheutuneiden vahinkojen korjaamiseksi.

Restoratiivisen seuraamuksen tavoitteena tulee ensisijaisesti olla uhrin hyvittäminen, rikosentekijän ja uhrin palauttaminen takaisin yhteiskunnan toimiviksi jäseniksi sekä yhteisöjen ja yhteiskunnan arvojen vahvistaminen. Restoratiivinen näkökulma korostaa oikeudenkäynti- ja rangaistusmenettelyssä kollektiivista ja korjaavaa käsittelyä. Keskeinen huomio kiinnitetään siihen, kuinka osapuolet selviytyvät tulevaisuudessa.¹⁰

1.1.2 Rikosoikeudellisen järjestelmän kehittäminen

Tulevaisuudessa rikosoikeutta voidaan kehittää seuraamusjärjestelmää ja päätöksentekomekanismeja parantamalla. Tuomioistuimella ja sosiaaliviranomaisilla on usein yhteiset asiakkaat ja on täysin sattumanvaraista, missä nämä asioivat. Siksi on

⁹ Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas 2007, s. 22.

¹⁰ Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas 2007, s. 23.

tärkeää kiinnittää huomiota viranomaisten keskinäiseen työnjakoon ja yhteistyöhön. Vankilan henkilökunta auttaa vapautuvaa vankia pitämällä yhteyttä vangin asuinkunnan sosiaaliviranomaisiin. Uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi vankilan henkilökunnalla olisi hyvä tehdä verkostotyötä myös esimerkiksi päihdetyöntekijöiden ja poliisin kanssa. Vangin entuudestaan tuntevat virkamiehet voivat puolestaan ohjata vankilaa asiakkaan tarpeista.

Rikosseuraamusjärjestelmän avulla yhteiskunnan turvallisuutta pyritään parantamaan uusintarikollisuutta ehkäisemällä ja edistämällä tuomittujen mahdollisuuksia päihdeettömään elämään. Yhteiskunnan turvallisuus lisääntyy sulkemalla vaaralliset rikolliset laitokseen, mutta jokainen rikollinen kuitenkin vapautuu joskus. Rikosseuraamusjärjestelmän on tällöin turvattava entisen vangin mahdollisuudet vapaudessa elämisen onnistumiseen. Yhteistyö yhdyskuntaseuraamustoimiston sekä vangin asuinpaikkakunnan sosiaaliviranomaisten kanssa on siksi tärkeää.

Yhteiskunnan turvallisuus vaarantuu vaarallisten rikollisten päästessä koevapauteen. Tämä on kuitenkin parempi vaihtoehto kuin vapauttaa vanki suoraan suljetusta laitoksesta vapausrangaistuksen suorittamisen jälkeen. Tällöin rikosseuraamuslaitoksen virkamiehillä on mahdollisuus valvoa sitä, miten vanki pärjää vapaudessa sekä järjestää tälle asunnon lisäksi sosiaaliset ja toiminnalliset edellytykset vapauttamisen onnistumiseksi. Valvotussa koevapaudessa tuomittu sitoutuu päihdeettömyyteen ja sen valvomiseen, mikä onnistuessaan osaltaan edesauttaa rikoksetonta elämäntapaa vastaisuudessa. Voidaan siis todeta, että vaikka yhteiskunnan turvallisuus toteutuu parhaiten sulkemalla rikolliset laitokseen, tämä myös vaarantaa yleistä turvallisuutta tulevaisuudessa – rikollisten vapautuessa. Entinen vanki on joskus lapsiperheen naapuri. Yhteiskunnan pitäisikin turvata jokaisen vangin vapautuminen.

Suomen seuraamusjärjestelmä rakentuu uusklassisille periaatteille. Uusklassinen malli sisältää lähtökohtaisesti vain vähän seuraamusvaihtoehtoja.¹¹ Suuntauksesta onkin osittain poikettu, jotta täytäntöönpanokoneistolle on voitu antaa riittävästi vaihtoehtoja. Suomessa pyritään koko ajan kehittämään erilaisia rangaistusmuotoja. Perinteinen vankeusrangaistus on olennainen osa vaarallisten rikoksentekijöiden rankaisemista, mutta monet uudet rangaistusmuodot pyrkivät yhä enemmän estämään uusintarikollisuutta. Valvottu koevapaus antaa vapautuvalle vangille eväitä omaksua rikokseton elämäntapa ja sopeutua yhteiskuntaan erilaisilla avustavilla toimenpiteillä. Vapautuvalle vangille pyritään yhdessä asuinpaikkakunnan sosiaaliviranomaisten kanssa

11 *Tapani - Tolvanen* 2011, s. 359.

järjestämään asunto ja päihdekuntoutus. Lisäksi vangille annetaan neuvoa talousasioissa, kuten velkaneuvontaa, sekä päivittäisissä kodin askareissa, kuten pyykinpesussa ja ruoanlaitossa.

1.2 Sosiaalisen kontrollin vaikutus rikosuraan

Pitkän rikoshistorian omaavilla ja useasti ehdottomia vankeusrangaistuksia istuneilla rikoksenteijöillä oman elämän haltuunotto voi olla miltei mahdotonta. Erilaiset viranomaiset ovat aiemmin suurelta osin järjestäneet heidän elämänsä, jolloin rikoksenteijän oma aloitekyky on olematonta. Kiinnostusta elämäntyylin muuttamiseen löytyy usein sitä harvemmin, mitä pidemmälle rikoksenteijä on rikollisella urallaan edennyt.¹² Moninkertaiselle rikoksenuusijalle kehittyy omanlaisensa moraalit, jossa korostuu normaalin yhteiskunnan vastustaminen ja statuksen kohottaminen rikollisella toiminnalla.¹³

Yhteiskunnan säännöt voidaan kokea rankaiseviksi, jolloin rikoksenteijä ei tunne velvollisuutta käyttäytyä niiden mukaisesti. Yhteiskunta on vihollinen, jota kohtaan ei ole velvollisuuksia.¹⁴ Nuorelle henkilölle rikollisuuskontrolli ja vankilassa vietetty aika opettavat tätä vääristynyttä moraalit ja edesauttavat rikollisen minäkuvan kehittymistä. Moraalin perustana on norminvastainen arvomaailma, johon liittyy vihan, koston ja katkeruuden tunteita. Henkilökohtaista vapautta, riippumattomuutta ja itsenäistä selviytymistä arvostetaan, mikä lisää entisestään yhteiskunnan normeista irtautumista.¹⁵

Tutkielmassa käsiteltävä valvontarangaistus suoritetaan kotona asuen, jolloin vältetään vankilan rikollisia asenteita ihannoivan alakulttuurin vaikutuksen piiriin joutuminen.¹⁶ Hallituksen esityksessä on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka ensikertalaisella ja nuorella vangilla yhteydet rikoksenuusijoiden kanssa voivat voimistaa rikollisuutta ylläpitäviä asenteita.¹⁷ Sosiaalivaltion laitokset¹⁸ kontrolloivat tiukasti rikoksenteijän henkilökohtaista elämää, jolloin useimmat nuoret karkoitetaan avun piiristä: kontrollit vastustetaan. Nuoret vieraantuvat normaalista elämästä, kuten

¹² *Timonen* 2009, s. 108.

¹³ *Kääriäinen* 1994.

¹⁴ *Timonen* 2009, s. 92.

¹⁵ *Kääriäinen* 1994.

¹⁶ HE 17/2010 vp, s. 17.

¹⁷ HE 17/2010 vp, s. 5.

¹⁸ Kuten sosiaalihuolto, lastenkodit, koulukodit, kriminaalihuolto ja vankilat.

perheestä, työstä ja koulutuksesta. Sosiaalipalveluja aletaan käyttää yleensä vasta, kun rikoksenteijä vanhetessaan väsy aiempaan elämäntapaansa – edellyttäen nöyrytmistä ja avun tarpeessa olevan ihmisen osan hyväksymistä.¹⁹

1.2.1 Valvontarangaistuksen tarkoitus

Uusimpana rangaistusmuotona seuraavassa käsiteltävä valvontarangaistus on kehitetty alun perin lähinnä perheellisille rattijuopumuksesta tai omaisuusrikoksista tuomituille, joiden asiat ovat muuten kunnossa.²⁰ Näin tuomittu voisi käydä tuomion ajan normaalisti töissä ja hoitaa sosiaalisia suhteitaan. Käytäntö on kuitenkin osoittanut, että rangaistukseen tuomitaan etupäässä alkoholi- ja päihderiippuvaisia sekä vankilasta vapautuvia. Rattijuopumukseen ja omaisuusrikoksiin syyllistyneillä asiat eivät usein muutenkaan ole siinä määrin kunnossa kuin lakia säädettyä todennäköisesti oletettiin.

Valvontarangaistuksen kohderyhmää on vielä vaikea hahmottaa. Se voidaan määrätä esimerkiksi rikoksenteijälle, joka rangaistushistoriansa perusteella soveltuisi yhdyskuntapalveluun, mutta joka ei siihen suostu – suostuen kuitenkin valvontarangaistukseen. Toisena kohderyhmänä voidaan pitää vastaajia, jotka eivät päihdeongelmansa takia sovellu yhdyskuntapalveluun. Tässä tapauksessa voidaan perustellusti kysyä, kuinka päihdeongelmainen onnistuu suoriutumaan valvontarangaistuksen ehdottomasta päihdeettömyysvaatimuksesta. Lisäksi rangaistuksen suorittamiseen soveltuva henkilö voisi olla vastaaja, jota ei voida määrätä yhdyskuntapalveluun aiempien yhdyskuntapalvelujen lukuisuuden takia.²¹ Valvontarangaistus on sisällöllisesti vaativa rangaistuslaji,²² joten tuomioistuimen on harkittava tarkasti keitä siihen on mahdollista tuomita.

Lähtökohtaisesti samalle henkilölle ei voida tuomita useita valvontarangaistuksia. Tuomioistuimelle on kuitenkin annettu harkintavaltaa tarkastella jokaisen tapauksen yksittäispiirteiden nojalla valvontarangaistuksen sopivuutta vastaajan aiempien rikosten laadun mukaan. Yhdyskuntapalvelun tuomitsemista edeltävän harkinnan mukaisesti myös valvontarangaistuksen edellytysten selvittämisessä voidaan kiinnittää huomiota siihen, kuinka vakavista rikoksista tai kuinka usein vastaaja on tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen.²³

19 Kääriäinen 1994.

20 HE 7/2011 vp.

21 Tapani - Tolvanen 2011, s. 276-277.

22 LaVM 30/2010 vp, s. 3.

23 HE 17/2010 vp, s. 30-31.

1.3 Tutkielman sisältö

Rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää on pyritty kehittämään historian saatossa. 2000-luvulla rangaistusten täytäntöönpanon painopistettä on yhä enenevässä määrin siirretty laitosseuraamuksista yhdyskuntaseuraamuksiin ja suljetuista laitoksista avoimempiin olosuhteisiin. Rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää on muutettu 1.11.2011 siten, että käyttöön on otettu uusi vapaudessa toimeenpantava ja teknisesti valvottu seuraamus. Käsittelen tutkielmassani yksityiskohtaisesti pantarangaistuksen sisältöä avaamalla lain valvontarangaistuksesta.²⁴

Otin kyseisen rangaistusmuodon tutkielmani aiheeksi, koska vapaus on perustavanlaatuinen yksilön oikeus eikä sitä saisi rajoittaa laajemmin kuin on välttämätöntä rikoksenteijän ja ympäristön turvallisuuden takaamiseksi. Pyrin käsittelemään valvontarangaistusta myös yksilön perusoikeuksien turvaamisen näkökulmasta.

Suomalainen rikosoikeusjärjestelmä toimii muodollisesti hyvin. Rikosprosessilla ja tuomioistuinten langettamilla rangaistuksilla aiheutetaan kuitenkin usein ristiriitatilanteiden syntyminen, kun rangaistustuomio johtaa tuomitun vankilakierteeseen.²⁵ Valvontarangaistuksella voidaan ehkäistä rikoksenteijän vankilakierteeseen joutuminen tai auttaa sen katkaisemisessa. Uusintarikollisuutta vähentävät toimintaohjelmat ovatkin usein tehokkaampia vapaudessa kuin vankeudessa.²⁶

Olen saanut tilaisuuden nähdä valvontarangaistuksen täytäntöönpanon käytännössä ollessani harjoittelussa Oulun vankilassa. Kokemukseni pohjalta olen ottanut tutkielmaani näkökulman valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta käytännössä. Kiinnittän lisäksi huomiota syyttäjän toimenpiteisiin valvontarangaistuksen osalta – erityisesti valvontarangaistuksen soveltuvuusselvitykseen liittyen.

Oikeuskäytännön osalta nostan esiin muutamia käräjä- ja hovioikeuden tapauksia, joissa on käsitelty valvontarangaistukseen tuomitsemisen perusteita. Tapaukset käsittelevät pääasiassa valvontarangaistuksen tuomitsemista rattijuopumusrikoksista sekä vankeusrangaistusten tilalta yhdyskuntapalvelua muunnettaessa. Lisäksi huomioin kaksi vuonna 2013 annettua korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä.

Käsittelen Suomessa omaksuttua sähköisen valvonnan käyttöä rinnakkain Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Ranskassa omaksuttujen mallien kanssa.

²⁴ ValvRangL (330/2011).

²⁵ *Utriainen* 1992, s. 31.

²⁶ HE 17/2010, s. 17.

Valvontarangaistus on ollut vasta vähän aikaa voimassa Suomessa, joten on hyvä tarkastella muissa maissa omaksuttuja sovelluksia, jotta sähköinen valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa voidaan hahmottaa laajemmin. Valvontarangaistukseen olennaisesti liittyen ja sen ymmärtämiseksi kiinnitän huomiota myös sähköisen valvonnan toteutukseen Suomessa.

2 VALVONTARANGAISTUS

Valvontarangaistus on enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittava samanpituisen rangaistus. Valvontarangaistus suoritetaan vapaudessa ja tuomittua valvotaan sen aikana teknisten²⁷ välineiden lisäksi tukipartion säännöllisesti suorittamien tarkastusten avulla. Valvontarangaistukseen kuuluu tuomitun päihteettömyyden edistäminen ja valvonta. Ankaruudeltaan rangaistus sijoittuu yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden väliin ollen yhdyskuntapalvelua ankarampi. Rangaistusmuodosta säädetään marraskuun ensimmäisenä päivänä 2011 voimaan tulleessa laissa valvontarangaistuksesta.

Rikoksenteijä tuomitaan valvontarangaistukseen, jos häntä ei voida edellytysten puutteen vuoksi tuomita yhdyskuntapalveluun. Tuomitsemiselle ei saa olla aiemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista²⁸ eikä rikoksen laadusta johtuvaa estettä.²⁹ Valvontarangaistus ei ole järkevä tai portaittain ankaroituvaan rangaistusjärjestelmään sopiva, jos syytetty on tuomittu aikaisemmin useasti vankeuteen tai valvontarangaistukseen.³⁰ Valvontarangaistuksen tuomitsemista on pidettävä lisäksi perusteltuna rikoksenteijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi ja edistämiseksi. Rangaistukseen ei saa tuomita ilman toimeenpanosuunnitelman laatimista ja rikoksenteijälle täytyy voida määrätä velvollisuus pysyä rangaistuksen suorittamiseen käytettävässä asunnossa. Tekijän täytyy lisäksi kyetä osallistumaan hänelle määrättyyn toimintaan ja suoriutumaan valvontarangaistuksesta.

2.1 Valvonta

Rikosseuraamuslaitos huolehtii valvontarangaistukseen tuomitun valvonnasta.³¹ Se järjestää valvontarangaistuksen täytäntöönpanon keskusvalvonnan valtakunnallisesti ja

27 Valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa kolme pääasiallista teknistä valvontatapaa ovat: RF-tekniikkaan perustuva seuranta (kotona vastaanotin, seurantalaitte jalassa tai kädessä); satelliittipaikannus (GPS) tai maanpäällisten tukiasemien varaan rakennettu GSM-paikannus (jalassa paikannuslaite) sekä RF- ja GPS- valvonnan yhdistäminen.

28 Käytännössä on kuitenkin yleistynyt käytäntö tuomita valvontarangaistukseen henkilöitä myös suoraan vankilasta.

29 Rikos ei saa uhata henkeä tai terveyttä. Rikos ei saa olla myöskään sellainen, että sen jatkaminen kotoa käsin olisi helppoa. Tällaisia ovat esimerkiksi internet-rikokset ja huumausainerikokset. Tuomioistuimella on kuitenkin oikeus ratkaista soveltuvuus yksittäistapauksissa kokonaisharkintaan perustuen.

30 *Tapani - Tolvanen* 2011, s. 274.

31 ValvRangA.

paikallisesti.³² Käytännössä valvontatehtävää hoitaa Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskus yhteistyössä yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijän kanssa. Valvonta sisältää riittäväksi katsottavan yhteydenpidon tuomittuun sekä paikkaan, jossa tämä osallistuu hänelle määrättyyn toimintaan. Valvontaviranomaisen on tehtävä valvontakäyntejä kyseisiin paikkoihin. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ja hänen seurassaan olevalla apuvalvojalla³³ on asunnossa pysymisen sekä päihteettömyyden valvomiseksi oikeus ennalta ilmoittamatta päästä tuomitun asuntoon.³⁴

Valvontarangaistuksen suorittamista valvotaan teknisillä välineillä tai tällaisten välineiden yhdistelmällä.³⁵ Tekniset välineet asennetaan tuomitun asuntoon tai annetaan tuomitun haltuun. Valvontavälineet voidaan vaihtoehtoisesti kiinnittää tuomitun ylle ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle. Tekninen väline ei saa mahdollistaa kotirauhan piiriin ulottuvaa, pakkokeinolaissa³⁶ tarkoitettua teknistä kuuntelua eikä teknistä katselua.³⁷

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus tarkastaa tuomittu valvontarangaistuksen onnistumiseksi ja yleisen järjestyksen turvaamiseksi. Tarkastus voi tapahtua metallinilmainsinta, muuta vastaavaa teknistä laitetta tai koulutettua koiraa käyttäen taikka vaatteita tunnustelemalla. Tuomitulla ei saa olla hallussa esinettä tai ainetta, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa henkilön turvallisuudelle taikka jonka hallussapito on muuten laissa tai lain nojalla kielletty. Turvatarkastusta tekevällä on oikeus ottaa pois tarkastuksessa löydetty tai muuten havaittu kielletty esine tai aine. Pois otetut aineet on luovutettava takaisin poliisille tai, jos siihen ei ole laista ilmenevää estettä, palautettava takaisin tuomitulle.³⁸

Tuki- ja kontrollikäyntejä on tehtävä kaksi viikossa valvottavaa kohden. Valvonnalle määritellystä perustasosta voidaan tarvittaessa poiketa joko sitä lieventäen

³² *Tapani - Tolvanen* 2011, s. 277.

³³ ValvRangL 29 §: Valvoja ja hänen apunaan toimiva henkilö. Valvoja: Rikosseuraamuslaitoksen virkamies, joka on nimetty vastaamaan yksittäisen valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta. Apuvalvoja: Valvontarangaistuksen tarkoituksenmukaisen täytäntöönpanon edistämiseksi valvojan avuksi määrätty henkilö, joka on antanut suostumuksensa tehtävään. Apuvalvojalta edellytetään tehtävän hoitamiseksi soveltuvaa rikosseuraamusalan, sosiaalialan, terveysalan tai kasvatustalan koulutusta sekä työkokemusta. Tehtävään voidaan määrätä myös muu soveltuva henkilö, jos se on tarpeellista valvonnan asianmukaiseksi suorittamiseksi.

³⁴ ValvRangL 6.2 §.

³⁵ ValvRangL 6.1 §.

³⁶ PakkKeinL 5a:1 §.

³⁷ Tekninen kuuntelu: sellaisen keskustelun tai viestin kuuntelua tai tallentamista salaa teknisellä laitteella, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu. Tekninen katselu: tietyn henkilön tai paikan, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan, jatkuvaa tai toistuvaa kuvaamista tai tarkkailua salaa kiikarilla, kameralla, videokameralla tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä.

³⁸ ValvRangL 16 §.

tai tiukentaen rangaistusta suorittavan yksilölliset olosuhteet huomioon ottaen. Valvottavasta ja hänen tilanteestaan riippuen osa kotikäynneistä voidaan korvata valvottavan käynnillä tukipartion toimipisteessä tai valvojan luona. Valvonnan toimenpiteet on määritelty erikseen. Puhalluskoe tai sylkinäyte on otettava kerran viikossa ja virtsatesti tarvittaessa kerran kuussa. Valvojan on järjestettävä tapaaminen rangaistusta suorittavan kanssa kerran kuussa. Valvontakäynneillä ja turvatarkastuksessa on vältettävä tarpeettoman huomion herättämistä.³⁹ Valvonta ja tarkastus on lisäksi toteutettava puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin tai aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä tehtävien tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi.

2.2 Edellytykset

Valvontarangaistukseen tuomitsemisen edellytykset on säännelty RL 6:11a §:ssä, sen ensimmäisessä ja toisessa momentissa. Esimmäisen momentin mukaan rikoksenteijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijaan samanpituiseen valvontarangaistukseen, jos:

- 1) rikoksenteijää ei voida tuomita yhdyskuntapalveluun ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden vuoksi tai rikoksenteijä ei ole antanut suostumustansa rangaistuksen suorittamiseen yhdyskuntapalveluna eikä hänen voida olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelurangaistuksesta;
- 2) valvontarangaistuksen tuomitsemiselle ei ole katsottava olevan aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista eikä kysymyksessä olevan rikoksen laadusta aiheutuvaa estettä; ja
- 3) valvontarangaistuksen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikoksenteijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi.

RL 6:11a.2 §:n mukaan valvontarangaistukseen tuomitsemisen edellytyksenä on lisäksi rikoksenteijän antama suostumus rangaistuksen suorittamiseen valvontarangaistuksena ja hänen kanssaan samassa asunnossa asuvien täysi-ikäisten omasta vakaasta tahdostaan

³⁹ Ohjeet sähköisen valvonnan suunnittelulle 2011, s. 5-6.

antama suostumus valvontarangaistuksen suorittamiseen kyseisessä asunnossa. Rikoksenteikijälle on myös voitava määrätä velvollisuus pysyä asunnossaan ja osallistua hänelle määrättyyn toimintaan. Edellytyksenä on lisäksi, että rikoksenteikijän voidaan olettaa suoriutuvan valvontarangaistuksesta. Toimeenpanosuunnitelma on oltava laadittuna ennen valvontarangaistukseen tuomitsemista.

Rikoksenteikijän kanssa samassa asunnossa asuvan alaikäisen mielipide valvontarangaistuksen suorittamisesta kyseisessä asunnossa on selvitettävä ja häntä on kuultava yhdessä sosiaaliviranomaisten kanssa.⁴⁰ Mielipide on kirjattava suunnitelmaan liitettävään asiakirjaan eikä valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon saa ryhtyä, jos alaikäinen perustellusta syystä vastustaa täytäntöönpanoa. Alaikäisen on oltava ikänsä ja kehitystasonsa puolesta kypsä arvioimaan asiaa.⁴¹

2.2.1 Edellytysten selvittäminen

Valvontarangaistukseen tuomitseminen vaatii edellytysten ennakkollista selvittämistä.⁴² Kun syyttäjä on syyteharkinnassaan päätenyt syytteen nostamiseen sellaisesta rikoksesta, josta voidaan tuomita valvontarangaistus, hänen on pyydettävä Rikosseuraamuslaitokselta selvitys valvontarangaistukseen tuomitsemisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Selvitystä ei tarvitse kuitenkaan hankkia, jos valvontarangaistuksen tuomitseminen on epätodennäköistä odotettavissa olevan rangaistuksen laji ja pituus sekä muut seikat huomioon ottaen.⁴³

Syyttäjän on esitutkintapöytäkirjan ja epäiltyä koskevan rikosrekisteriotteen perusteella arvioitava, onko valvontarangaistus yksittäistapauksessa mahdollinen odotettavissa oleva rangaistuksen laji ja pituus sekä rikoksen laatu huomioon ottaen. Rikosseuraamuslaitos laatii toimeenpanosuunnitelman päätyessään pitämään valvontarangaistusta perusteltuna⁴⁴ ja saadessaan rikoksesta epäillyn suostumuksen mahdollisen rangaistuksen suorittamiseen valvontarangaistuksena.

Ihanteena olisi, että syyttäjä pyytäisi ensisijaisesti selvitystä yhdyskuntaseuraamuksen edellytyksistä ja vasta toissijaisesti selvitystä

40 LastSuoJL 20 §.

41 ValvRangL 2.8 §.

42 ValvRangL 7.1 §.

43 ValvRangA 2 §.

44 ValvRangL 7.4 §.

valvontarangaistuksen sopivuudesta.⁴⁵ Syyttäjät pyrkivät kuitenkin nopeuttamaan prosessia pyytämällä samanaikaisesti selvitystä molempien rangaistusmuotojen soveltuvuudesta. Syyttäjän tulee yhdistetyssä selvityspyynnössä tehdä selväksi, että valvontarangaistuksen edellytys selvitys tulee aloittaa vasta, kun Rikosseuraamuslaitos havaitsee, ettei yhdyskuntapalvelu tule kysymykseen.⁴⁶

Arviointikeskuksen on kiinnitettävä selvitystä tehdessään huomiota siihen, että valvontarangaistukseen tuomitsemisen selvitysten arviointi aloitetaan vasta, kun tuomitun on todettu olevan soveltumaton yhdyskuntapalveluun, jotta ylimääräiseltä työltä välttyttäisiin.

Syyttäjällä voi olla perusteltu syy hankkia yhdistetty selvityspyynnö yhdyskuntapalvelusta ja valvontarangaistuksesta, vaikka sitä ei lähtökohtaisesti suositellakaan. Yhdistetyn selvityspyynnön etuna on ajan säästyminen rikosprosessissa, mutta sitä pyydetessä on huomioitava, että valvontarangaistuksen edellytysten selvittäminen on perusteellisuudessaan Rikosseuraamuslaitoksen voimavaroja sitova menettely.⁴⁷

Valvontarangaistuksen soveltuvuus selvitys on laaja. Siihen kuuluu muun muassa asunnon tarkastus, asuinkumppanien suostumuksen saaminen sekä sosiaalisten ja toiminnallisten edellytysten selvittäminen ja mahdollinen järjestäminen. Toimeenpanosuunnitelmaan sisällytetään tieto valvontarangaistuksen suorittamiseen tarkoitettusta asunnosta.⁴⁸ Lisäksi suunnitelmasta käy ilmi tieto työstä, kuntoutuksesta, koulutuksesta tai muusta toiminnasta. Toimintaan osallistumisesta aiheutuva asunnosta liikkumisen määrä ja ajankohta liitetään samaan asiakirjaan. Suunnitelma sisältää myös tiedon valvontatapaamisista ja niiden tuntimääristä. Soveltuvuus selvitystä tehtäessä syytetylle tulee antaa mahdollisimman selkeä kuva valvontarangaistuksesta. Näin hän kykenee itsekin arvioimaan realistisesti mahdollisuuksiaan selviytyä täytäntöönpanosta. Rangaistuksen sisältö ja ehdot selvitetään syytetylle niin yksityiskohtaisesti, että samalla voidaan kartoittaa mahdollisia riskitekijöitä ja tarvittavia tukitoimia.

45 Oikeusministeriön lainsäädäntöneuvos *Ulla Mohellin* mukaan asiasta on neuvoteltu Valtakunnansyyttäjänviraston kanssa. On sovittu, että valvontarangaistuksen edellytysten selvittäminen olisi toissijaista.

46 Syyttäjän ohje 2010, s. 9.

47 *Rautiainen* 2012, s. 8.

48 ValvRangL 7.2 §.

Lähtökohtaisesti tuomittu suorittaa rangaistuksensa kotonaan asuen. Tuomitsemisen edellytyksenä on sekä rikoksenteelijän että hänen kanssaan samassa taloudessa asuvien täysi-ikäisten suostumus tuomion täytäntöönpanoon valvontarangaistuksena. Lisäksi samassa taloudessa asuvia alaikäisiä on kuultava. Valvontarangaistuksen ehdot on selvitettävä riittävän tarkasti samassa asunnossa asuville perheenjäsenille, jotta nämä tietävät, mihin suostuvat. Viranomaisen on yhdenvertaisuuden vuoksi autettava syytettyä valvontarangaistuksen täytäntöönpanopaikaksi soveltuvan asunnon järjestämisessä, jos tämä ei itsenäisesti kykene järjestämään asuinympäristön ja mahdollisen perhetilanteen kannalta hyväksyttävää asuntoa.

Rikoksen laatu voi muodostaa valvontarangaistuksen suorittamisen esteen. Esimerkiksi samassa taloudessa asuviin kohdistunut pahoinpitely- tai seksuaalirikos on laadultaan sellainen, ettei valvontarangaistus tule kyseeseen, vaikka asuinkumppani suostuisikin siihen. Tällaisissa olosuhteissa samassa taloudessa asuvan suostumuksen aitoudesta on vaikea saada varmuutta.⁴⁹ Myös Ruotsissa rangaistuksen elektronisen valvonnan esteenä on se, että rikos on tehty kotoa käsin tai että se on kohdistunut asuinkumppaniin.⁵⁰

Asunnon soveltuvuutta arvioitaessa onkin kiinnitettävä huomiota asunnon pysyvyyteen (mahdollinen häätöuhka), rikolliseen toimintaan, lähisuhdeväkivaltaan ja päihteiden käyttöön asunnossa. Lisäksi on selvitettävä onko syytetyn perheeseen jouduttu kohdistamaan lastensuojelutoimenpiteitä. Törkeistä väkivaltarikoksista tuomittavat rangaistukset ylittävät valvontarangaistuksen sallitun enimmäispituuden, joten niistä ei ole mahdollista tuomita valvontarangaistusta.

2.2.2 Aiempi rikollisuus ja päihteettömyys

Valvontarangaistus pyrkii ehkäisemään rikoksenteelijöiden vankilakierteeseen joutumista. Rikoksenteelijän uusimisalttius on yleensä sitä suurempi, mitä useammin henkilö on ollut vankilassa. Rikosoikeudellisen järjestelmän peruseriaatteen mukaisesti rikosten uusiminen korottaa rangaistusta: mitä vakavampia rikoksia uusitaan ja mitä useammin tämän tapahtuu, sitä kovempi on tuomittava rangaistus. Tämä on viime kädessä tuomioistuimen oikeudellista arviointia.⁵¹

49 *Tapani - Tolvanen* 2011, s. 274.

50 *Carlsson* 2009, s. 1.

51 *Mohell – Pajuja* 2006, s. 328.

Oikeusministeriö on kriminaalipoliittisessa ohjelmassaan⁵² maininnut pyrkimyksen kehittää rikosseuraamusjärjestelmää monipuolisemmaksi ja sosiaalisesti tasa-arvoisemmaksi. Tätä silmällä pitäen oikeusministeriö on listannut tavoitteeksi päihdehuollon kytkemisen aiempaa tiiviimmin osaksi yhdyskuntaseuraamuksia. Alkoholien ja muiden päihdeainesten käyttö madaltaa yleensä huomattavasti lainrikkokojen kynnystä rikosten tekemiseen. Toisaalta on tiedossa, että retkahdukset kuuluvat päihdesairauksien luonteeseen silloinkin, kun päihderiippuvainen on aidosti motivoitunut kuntoutumiseen ja toipumiseen.

Hallituksen esityksessä valvontarangaistukseksi tuomitulta edellytetään ehdotonta päihdeettömyyttä. Huomioon otetaan kuitenkin se, ettei valvontarangaistuksen aikana tapahtuneen vähäisen alkoholinkäytön tulisi välttämättä johtaa automaattiseen rangaistuksen muuntamiseen vankeudeksi. Päihdeet ja rikollisuus liittyvät usein yhteen, joten päihderiippuvaisen etuna voidaan pitää sitä, että tuomitun asunnon lisäksi muu rangaistuksen täytäntöönpanoon soveltuva paikka voi olla esimerkiksi päihdekuntoutusta antava laitos.⁵³

Tuomittu ei saa valvontarangaistuksen suorittamisen aikana käyttää huumausaineita⁵⁴, alkoholia tai muuta päihdyttävää ainetta eikä olla päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.⁵⁵ Valvoja tai muu Rikosseuraamuslaitoksen virkamies kirjaa valvontarangaistusta suorittavan henkilön epäiltyä päihtymystilaa koskevat ulkoiset havainnot Rikosseuraamuslaitoksen vahvistamalle lomakkeelle. Tuomittu on päihdeettömyytensä valvomiseksi velvollinen vaadittaessa antamaan virtsa- tai sylkinäytteen taikka suorittamaan puhalluskokeen.⁵⁶ Virtsa- ja sylkitestin tulos on viipymättä lähetettävä varmistettavaksi. Verinäytteen saa ottaa vain asianomaisen koulutuksen saanut terveydenhuollon ammattihenkilö tarkoitukseen sopivassa terveydenhuollon yksikössä.

Valvontarangaistuksen sisällön suunnittelussa on huomioitu se, kuinka tuomittujen terveydentila on yleisesti ottaen huomattavasti heikompi kuin muulla väestöllä. Valvontarangaistuksen suorittamiseen on siten yhdistettävä päihderiippuvuuden ja

52 Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen ohjelma vuosille 2007 - 2011, s. 7, kohta 4.

53 *Timonen* 2009, s. 154.

54 HuumAinL 1.1 §:ssä tarkoitettu huumausaine.

55 ValvRangL 14 §.

56 ValvRangL 15.1 §.

mielenterveysongelmien hoidon järjestäminen. Kuntoutuksen avulla näistä ongelmista kärsivällä tuomitulla on paremmat edellytykset suoriutua valvontarangaistuksesta.⁵⁷

Valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä ja tuomitun olosuhteita selvitetessä on tuomitun päihteidenkäytöstä saatavat tiedot olennainen tekijä henkilön soveltuvuutta ja edellytyksiä sekä mahdollisen toimeenpanosuunnitelman laatimista ja sen onnistumista arvioitaessa. Jos henkilön ei päihteidenkäytön vuoksi arvioida soveltuvan yhdyskuntapalveluun, ei hänen katsota soveltuvan myöskään valvontarangaistukseen, vaikka henkilö antaisikin suostumuksensa siihen. Lausunnonlaatija päätyy tällöin henkilön edellytysten ja suoriutumisen osalta kielteiseen kannanottoon eikä valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelmaakaan näin ollen laadita.⁵⁸

2.2.3 Asunnottomuus

Asunnottomuus muodostaa esteen valvontarangaistukseen tuomitsemiselle. Tämä rajaa yhdenvertaisuuden näkökulmasta selvästi henkilöitä valvontarangaistuksen ulkopuolelle. Pohdittaessa sitä, millainen asuminen täyttää valvontarangaistuksen reunaehdot, on päädytty siihen, että henkilöllä on oltava oma huone. Valvontaan liittyvä päätelaite voidaan tällöin asentaa ja valvontarangaistuksen suorittaminen on siltä osin mahdollista. Samassa taloudessa asuvilta on pyydettävä suostumus. Suostumusta ei kuitenkaan tarvita muilta hoitolaitoksen asukkailta, kun henkilöllä on käytössään oma huone.

Tuomitun osa soveltuvan asunnon etsimisessä on olennainen, mutta myös paikallinen yhteisö voi auttaa asiassa. Viranomaisten on yhdenvertaisuuden vuoksi autettava syytettyä valvontarangaistuksen täytäntöönpanopaikaksi soveltuvan asunnon järjestämisessä, jos tämä ei itsenäisesti kykene järjestämään asuinympäristön ja mahdollisen perhetilanteen kannalta hyväksyttävää asuntoa. Rikoseuraamuslaitoksella ei ole yleensä mahdollisuuksia vaikuttaa asunnon saamisen ajoittamiseen, joten asunnottomuus voi olla este valvontarangaistuksen tuomitsemiselle.⁵⁹

57 HE 17/2010 vp, s. 18.

58 Rautiainen 2012, s. 10.

59 Rautiainen 2012, s. 10.

2.2.4 Tuomioistuimen harkinta

Tuomioistuin saa tuomita rikoksesta epäillyn valvontarangaistukseen vain, jos siihen on tuomioistuimen arvion mukaan edellytykset. Tuomioistuin punnitsee tilanteen Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen pohjalta. Rikosseuraamuslaitos tutkii valvontarangaistuksen tuomitsemisen kannalta merkitykselliset epäillyn henkilökohtaiset olosuhteet ja muut valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytykset.⁶⁰ Ennen tuomion antamista tuomioistuimelle on toimitettava lisäksi valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelma, jos Rikosseuraamuslaitos päätyy selvityksen perusteella pitämään valvontarangaistusta perusteltuna.

Tilanne on poikkeuksellinen, jos selvityspyynnön pohjalta on annettu kielteinen lausunto eikä toimeenpanosuunnitelmaa ole laadittu, mutta oikeuskäsittelyssä todetaankin edellytysten olevan käsillä. Olosuhteet ovat voineet muuttua tällöin olennaisesti, esimerkiksi asunto on voinut vaihtua soveltumattomasta soveltuvaan.⁶¹ Tuomioistuin voi tällöin pyytää toimeenpanosuunnitelman ja lykätä päätöstä suunnitelman laatimista varten enintään 60 päivää. Syyttäjän on lykkäämiseen kantaa ottaessaan huomioitava määräajan lisäksi myös se, että valvontarangaistusselvityksen laadinta Rikosseuraamuslaitoksessa voi kestää usein lähes kaksi kuukautta.⁶²

Valvontarangaistukseen tuomitsemisen mahdollistamiseksi käsittelyn on pääsääntöisesti oltava suullista. Vastaaja voi esteettä ilmoittaa kirjallisesti tuomioistuimelle suostumuksensa valvontarangaistuksen suorittamiseen. Kyseiseen rangaistusmuotoon tuomitseminen edellyttää kuitenkin, että tuomioistuin arvioi vastaajan kykyä ja tahtoa noudattaa toimeenpanosuunnitelmaa ja valvontarangaistukseen liittyvää aikataulua sekä suorittaa hänelle määrätty toimintavelvollisuudet. Tuomioistuin pystyy suorittamaan arvioinnin useimmissa tapauksissa vain, kun vastaajaa kuullaan asiassa henkilökohtaisesti. Ilman välitöntä kontaktia vastaajaan tuomioistuimen on vaikea ottaa kantaa tämän mahdollisuuksiin suoriutua valvontarangaistuksesta.⁶³

60 Valvontarangaistukseen tuomitsemisen edellytyksistä säädetään RL 6:11a §:ssä.

61 Valvontarangaistuksen prosessi.

62 *Rautiainen* 2012, s. 7.

63 Yhdyskuntapalvelun osalta: *Frände* 8.8.2011, s. 164 – 165.

2.3 Viranomaiset

Arviointikeskukset ovat toteuttaneet 1.5.2010 alkaen vankeusrangaistusten ohella myös yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvän lausuntotyön tuomioistuimia varten. Arviointikeskuksessa tuomitulle nimitetään vastuuhenkilö, joka huolehtii arvioinnin toteuttamisesta. Vastuuhenkilön tehtäviin kuuluu siten muun muassa tietojen kokoaminen, arviointi, rikoksetonta elämäntapaa edistävien tavoitteiden asettaminen ja rangaistusajan suunnitelman laatiminen. Arviointi tehdään syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä ja se kootaan Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietorekistereistä sekä tuomitulta ja eri viranomaisilta saatavien tietojen avulla. Henkilöltä on pyydettävä suostumus, mikäli Rikosseuraamuslaitoksella ei ole oikeutta tietojen saamiseen. Tuomitulta pyydetään allekirjoitus rangaistusajan suunnitelmaan, ja häntä koskevat arviot ja suunnitelmat kirjataan asiakastietojärjestelmään.⁶⁴

Valvontarangaistukseen liittyen arviointikeskukset laativat valvontarangaistuksen soveltuvuusselvityksen ja lausunnon. Toimeenpanosuunnitelma laaditaan tuomioistuinkäsittelyä varten tapauksissa, joissa lausunto osoittaa valvontarangaistuksen määräämisen olevan perusteltua. Arviointikeskuksen tehtävänä on niin ikään järjestää koti- ja toimintavelvoitepaikkakäynnit sekä luoda yhteydet sidosryhmiin. Rikoksesta epäilty saa arviointikeskukselta informaation valvontarangaistuksen sisällöstä sekä tuomitun velvollisuuksista ja niiden rikkomisesta aiheutuvista seurauksista. Lisäksi arviointikeskukset sopivat valvojan ja tukipartion edustajan kanssa asunnon ja toimintavelvoitepaikan soveltuvuuden tarkastamisesta sekä rikoksesta epäillyn kanssa samassa asunnossa asuvien informoimisesta ja näiden suostumuksen vastaanottamisesta.⁶⁵

2.3.1 Valvoja

Valvoja osallistuu toimintasuunnitelman valmisteluun selvitysvaiheessa. Valvoja ja tukipartion ohjaaja vastaanottavat rikoksesta epäillyn kanssa samassa asunnossa asuvien täysi-ikäisten suostumuksen. Myös asunnossa mahdollisesti asuvia alaikäisiä lapsia kuullaan. Tällöin kotikäyntejä tehdään kaksi: ensimmäisellä informoidaan omaisia valvontarangaistuksen sisällöstä ja toisella järjestetään lasten kuuleminen. Kuuleminen

⁶⁴ Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksen toiminta, 2010.

⁶⁵ Ohjeet sähköisen valvonnan suunnittelulle 2011, s. 2.

on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä siten, että valvoja ja lastensuojelun edustaja toimivat työparina. Kuulemistilanne on oltava häiriötön ja olosuhteiden lapselle turvalliset.⁶⁶ Tukipartiossa toimivan ohjaajan tehtävänä selvitysvaiheessa on edellytysten selvittämisen ohella rikoksesta epäillyn ja hänen läheistensä ohjaus ja neuvonta rangaistukseen liittyvissä asioissa. Täytäntöönpanoon liittyen tuomitun läheisten ohjaaminen on sen sijaan valvojan vastuulla.

Valvoja on kokonaisvastuullinen virkamies valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa. Valvoja vastaa rangaistukseen sisältyvän toiminnan suunnittelemisesta, toteuttamisesta ja seurannasta siten, että se edistää tuomitun sosiaalista selviytymistä ja sijoittumista yhteiskuntaan. Valvoja laatii täsmennetyt toimeenpanosuunnitelman sekä määrittelee tarvittavan valvonnan määrän ja laadun. Jos asiakkaan elämäntilanne muuttuu toimeenpanon aikana, on valvojalla velvollisuus tehdä tilannearvio ja päivittää suunnitelmat sen hetkisiä olosuhteita vastaaviksi.

Valvoja tekee sopimuksen kyseeseen tulevan toimintavelvoitepaikan kanssa, jos tuomittu ei itse kykene paikkaa järjestämään. Valvoja ohjaa rangaistusta suorittavan tarvittaviin tukipalveluihin sekä toteuttaa rangaistuksen suorittamista edistävät keskustelut ja toimintaohjelmat. Valvoja tekee lisäksi säädöksissä ja työjärjestyksessä määritellyt päätökset ja esittelee ne yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajalle. Valvoja päivittää tietojärjestelmiin (Vati) vietyjä tietoja ja raportoi muille toimijoille toiminnan seuranta varten olennaisista asioista.⁶⁷

2.3.2 Tukipartio

Tukipartio tukee ja valvoo rangaistusta suorittavaa kotona ja toimintavelvollisuuspaikoilla. Tukipartion ohjaaja osallistuu valvonnan intensiivisyyden määrittelemiseen. Hän myös suunnittelee ja toteuttaa koti- ja toimintavelvoitepaikoilla tehtävät käynnit. Tukipartio osallistuu lisäksi viikkoaikataulun suunnitteluun yhdessä valvojan kanssa ja vie sen sähköisen valvonnan Elmo-tietojärjestelmään.

Järjestelmä paikantaa tuomitun minuuttien tarkkuudella ja antaa hälytyksen, jos tuomittu poikkeaa viikkoaikataulun noudattamisesta. On tärkeää, että tukipartio osallistuu viikkoaikataulun suunnitteluun,

66 ValvRangA 7 §.

67 Ohjeet sähköisen valvonnan suunnittelulle 2011, s. 3.

jotta turhia hälytyksiä ei tulisi. Kaikki Suomen alueella valvontarangaistusta suorittavat näkyvät Elmo-järjestelmästä. Järjestelmään tulee nopealla syötöllä tietoja siitä, kuinka yksittäiset asiakkaat ovat noudattaneet velvollisuuksiaan liikkumisen suhteen tai poikenneet niistä.

Yleensä tukipartiot toimivat rajatulla alueella. Valvonta voi ulottua aluerajojen yli esimerkiksi tilanteessa, jossa valvontarangaistusta suorittava matkustaa Suomen rajojen sisällä. Tällöin toinen tukipartio valvoo tuomittua.

Tukipartio toimeenpanee rangaistuksen asettamalla sähköiseen valvontaan tarvittavat tekniset välineet tuomitun haltuun ja ylle. Tukipartio myös poistaa kyseiset laitteet rangaistuksen päättyessä. Turussa sijaitseva keskusvalvomo ilmoittaa hälytyksistä tukipartiolle, joka vastaa ilmoituksiin ja reagoi tarvittavalla tavalla. Partio tekee ensiselvitykset, kun rangaistusta suorittavan epäillään rikkoneen velvollisuuksiaan sekä osallistuu rikkomisasioiden jatkokäsittelyyn.

Tukipartiolle kuuluu tuomitun päihitteettömyyden valvonta sekä muiden toimeenpanosuunnitelmassa määriteltyjen velvollisuuksien noudattamisen kontrollointi. Toisaalta tukipartion tehtävänä on myös tuomitun tukeminen ja tuomitun läheisten ohjaaminen. Tukipartio neuvoo tarvittaessa muutoinkin rangaistuksen täytäntöönpanoon ja suorittamiseen liittyvissä asioissa. Tukipartio toimii yhteistyössä toimintavelvoitepaikkojen kanssa ja tukee työntekijöitä näiden toimiessa rangaistusta suorittavan kanssa. Tukipartio tekee yhteistyötä myös valvojan ja keskusvalvomon kanssa. Yhteistyöhön kuuluu toiminnan seuranta varten tarvittava raportointi sekä tuki- ja valvontatapauksien dokumentointi Vati-tietojärjestelmään.⁶⁸

Sähköisen valvonnan keskusvalvomo sijaitsee Turun vankilassa, jossa valvomo ja vankila työskentelevät tiiminä. Sähköisen keskusvalvomon tehtävänä on hälytysten seulonta, tuki ja ohjaus. Keskusvalvomo raportoi aiheellisista tapahtumista toimeenpanotehtäviä hoitaville viranomaisille ja tukipartioille. Keskusvalvomo vie tapahtumista tiedot valvontajärjestelmään, josta niitä on vaivatonta seurata. Valvomo toimii valvontajärjestelmän pääkäyttäjänä.

Se seuraa ja tilastoi tapahtumia sekä laitetoimittajien kanssa tehdyn

68 Ohjeet sähköisen valvonnan suunnittelulle 2011, s. 3-4.

sopimuksen toteutumista.

Keskusvalvomo ei ole yleensä suoraan yhteydessä rangaistusta suorittaviin. Yöaikaan tapahtuvissa äkillisissä hätätilanteissa valvottavalla on kuitenkin oikeus ilmoittaa asia keskusvalvomoon. Tilanne, jossa valvottava joutuu poistumaan sallitun alueen ulkopuolelle, voi olla esimerkiksi oma tai lapsen sairaalahoitoa vaativa sairauskohtaus taikka valvontalaitteiston vakava toimintahäiriö.

2.4 Täytäntöönpano

Rikosseuraamuslaitos ja ulosottomies huolehtivat valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta.⁶⁹ Täytäntöönpano on aloitettava viipymättä ja valvontarangaistus on suoritettava vuoden kuluessa siitä, kun se on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi. Enimmäisaikaan ei kuitenkaan lasketa aikaa, jolloin valvontarangaistus on velvollisuuksien törkeän rikkomisen vuoksi ollut keskeytettynä tai valvontarangaistuksen suorittamisen aloittaminen tai jatkaminen on ollut kiellettyä. Samaan aikaan täytäntöönpantavina olevat valvontarangaistukset lasketaan niitä täytäntöönpanoissa yhteen. Tällöin määräaika on yksi vuosi ja kuusi kuukautta luettuna viimeksi täytäntöönpanokelpoisesta tuomiosta.

Tuomioistuimen tuomittua syytetyn valvontarangaistukseen lähetetään päätösilmoitus eli täytäntöönpanokirja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (Keha). Lainvoimainen tuomio annetaan tiedoksi ulosottovirastoon, jossa kihlakunnanvouti allekirjoittaa täytäntöönpanomääräyksen. Täytäntöönpanomääräys annetaan tuomitulle tiedoksi. Tuomitulle ilmoitetaan päivä, jona tämän on ilmoitauduttava yhdyskuntaseuraamustoimistoon. Ulosottomies ilmoittaa kyseisen päivän myös yhdyskuntaseuraamustoimistolle lähettäessään sille täytäntöönpanoasiakirjat.⁷⁰

Kun kyseessä on valvontarangaistus, tuomittua ei haastatella⁷¹ ulosottovirastossa, vaan hänelle annetaan määräys ilmoittautua täytäntöönpanoviranomaiselle. Ellei tuomittu ole tiettyyn määräpäivään mennessä ilmoittautunut täytäntöönpanoviranomaiselle, tämän tulee antaa määräyksen noudattamatta jättäminen tiedoksi

⁶⁹ ValvRangL 5 §.

⁷⁰ ValvRangA 11 § sekä valvontarangaistuksen prosessi.

⁷¹ Ulosottoviraston haastatteluun kutsutaan puolestaan esimerkiksi ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu. Tilaisuudessa selvitetään muun muassa tuomitun omat toiveet tulevasta rangaistuslaitoksesta.

ulosottovirastoon. Tuomion täytäntöönpanoa pakoileva pyritään etsimään ulosottomiehen toimesta, jolloin hänet voidaan viedä ilmoittautumaan valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aloittamiseksi.⁷²

Rikosseuraamuslaitos vahvistaa täsmennetyin valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelman viipymättä rangaistuksen tultua täytäntöönpantavaksi. Täsmennettyyn toimeenpanosuunnitelmaan on merkittävä rangaistuksen arvioitu alkamispäivä. Tuomitun kanssa yhteistyössä laadittava suunnitelma sisältää koko valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aikaa koskevat tiedot ja määräykset tuomitun asunnosta sekä toimintavelvollisuuden sisällöstä, viikoittaisista tuntimääristä ja matka-ajoista.

Suunnitelmassa tarkennetaan lisäksi tietoja ja määräyksiä valvonnasta sekä sen edellyttämistä valvontavälineistä ja -tapaamisista. Lisäksi tarkennetaan aika, jonka tuomittu on velvollinen pysymään asunnossaan sekä tämän ajan ajoittuminen ja tuomitun oikeus liikkua asuntonsa ulkopuolella. Tuomitun sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tarpeelliset tukitoimet, tuomitun henkilökohtaisten asioiden hoitamiseen varattava aika sekä muut valvontarangaistuksen toimeenpanolle välttämättömät ehdot on myös kirjattava kyseiseen suunnitelmaan. Rikosseuraamuslaitos laatii lisäksi valvontarangaistuksen viikkoaikataulun.⁷³

Valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelmaa on vaikea ennakoida, koska toimeenpanosuunnitelman laatimisen, tuomioistuinkäsittelyn, tuomion lainvoimaisuuden ja sen täytäntöönpanoon tulon välillä on merkittävää ajallista viivettä. Rikosseuraamuslaitos ei voi velvoittaa muita viranomaisia ja yhteistyökumppaneita toimenpiteiden ajoittamiseen ajallisesti yksittäisen rangaistuksen suorittamisen yhteyteen. Valvontarangaistuksen ajaksi suunniteltujen toimenpiteiden ja palvelujen oikea-aikaista sijoittamista voi olla siten vaikea järjestää. Valvontarangaistuksen toimintavelvollisuuden täyttäminen vaatiikin usein luovuutta sekä tuomitulta että tuomion täytäntöönpanijalta ja tuomitun verkostolta riippuen henkilön tilanteesta ja kotipaikkakunnan tarjoamista mahdollisuuksista.⁷⁴ Yksi mahdollinen vaihtoehto tilanteen parantamiseksi voisi olla se, että tuomitut valvontarangaistuksia kerättäisiin tietyn ajan sisältä täytäntöönpantavaksi yhtäaikaisesti, jolloin esimerkiksi päihdekuntoutusta voitaisiin kohdistaa tälle ajalle.⁷⁵

⁷² Etelä-Pohjanmaan ulosottoviraston toimistosihteri Heidi Hautasaari.

⁷³ ValvRangL 3.9 §.

⁷⁴ Rautiainen 2012, s. 10.

⁷⁵ Esimerkiksi Tanskassa Kriminaalihuollon voimavaroja käytetään säästeliäästi sähköisen valvonnan täytäntöönpanossa. Tämä toteutetaan niin, että harvaan asutuilla tai matalan rikollisuuden alueilla eli

Valvontarangaistuksen suorittaminen alkaa päivänä, jona täsmennetyin toimeenpanosuunnitelman vahvistamisen jälkeen rangaistuksen täytäntöönpanossa tarpeelliset tekniset valvontavälineet on asennettu tai annettu tuomitun haltuun.⁷⁶ Valvontavälineitä asennettaessa on varmistuttava niiden mahdollisimman häiriöttömästi sijoittamisesta ja siitä, etteivät ne ole sivullisten saatavilla. Valvontarangaistukseen tuomitun kanssa käydään uudelleen läpi samat asiat kuin soveltuvuus selvitystä tehtäessä. Rangaistuksen sisältö ja ehdot kerrotaan tuomitulle siten yksityiskohtaisesti myös täytäntöönpanon alkaessa.

Valvontarangaistuksen täytäntöönpano voidaan käräjäoikeuden tuomion perusteella aloittaa ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman.⁷⁷ Tämä on mahdollista, jos tuomittu kirjallisesti suostuu täytäntöönpanoon ja on tyytynyt tuomion sisältöön siltä osin kuin hänet on tuomittu valvontarangaistukseen.⁷⁸ Tuomitun ilmoitus tuomioon tyytymisestä on peruutettavissa. Kirjallinen suostumus on mahdollista peruuttaa siihen saakka, kunnes täytäntöönpano on aloitettu ja valvontalaitteet asennettu. Myös tuomitun kanssa samassa asunnossa asuvalla henkilöllä on mahdollisuus peruuttaa antamansa suostumus valvontarangaistuksen suorittamiseen kyseisessä asunnossa. Tällöin valvontarangaistuksen täytäntöönpano keskeytetään.

2.4.1 Tuomitun velvollisuudet

Tuomitun yleisistä velvollisuuksista säädetään ValvRangL 3:13 §:ssä. Sen mukaan valvontarangaistukseen tuomittu on velvollinen:

- 1) osallistumaan täsmennetyin toimeenpanosuunnitelman laatimiseen;⁷⁹
- 2) osallistumaan toimintaan siten, kuin 3 §:ssä on toimintavelvollisuudesta säädetty, ja pysymään asunnossaan täsmennetyssä toimeenpanosuunnitelmassa määrättyllä tavalla;

alueilla, joissa valvontarangaistuksia ei ole paljon, useamman valvottavan rangaistukset kootaan täytäntöönpantavaksi samanaikaisesti. Ks. 72.

76 ValvRangL 9 §.

77 ValvRangL 12 §.

78 ValvRangA 16 §.

79 ValvRangL 9 §: Rikosseuraamuslaitos laatii ja vahvistaa täsmennetyin valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelman viipymättä, kun rangaistus on tullut täytäntöönpantavaksi.

- 3) noudattamaan täsmennettyä toimeenpanosuunnitelmaa ja viikottaista aikataulua;
- 4) osallistumaan valvontatapaamisiin valvojan määrääminä ajankohtina;
- 5) pitämään yhteyttä valvojaansa täsmennyssä toimeenpanosuunnitelmassa määrättyllä tavalla;
- 6) käsittelemään huolellisesti 6.1 §:ssa⁸⁰ tarkoitettuja valvontavälineitä sekä noudattamaan niiden käytöstä annettuja ohjeita; sekä
- 7) päästämään valvontatehtäväänsä suorittavan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen ja hänen seurassaan olevan apuvalvojan asuntoonsa.

Valvontarangaistukseen tuomitun on osallistuva valvontatapaamisiin ja tehtävä työtä tai opiskeltava. Tuomitun on lisäksi osallistuttava koulutukseen, kuntoutukseen, toimintaohjelmiin taikka muuhun vastaavaan, tuomitun toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia ylläpitävään tai edistävään toimintaan. Työtä ja toimintaa on oltava vähintään 10 ja enintään 40 tuntia viikossa - kuitenkin niin, että maksimituntimäärä on 50 tuntia viikossa, jos siihen on toiminnan sisällöstä, matka-ajoista tai muusta vastaavasta seikasta johtuva erityinen syy. Lähtökohtana on, että työ tai muu toiminta on ajoitettava kello kuuden ja 21.:n väliseksi ajaksi.⁸¹

Tuomittu saa poistua asuntonsa ulkopuolelle ainoastaan toimeenpanosuunnitelmassa ja viikottaisessa aikataulussa määrättyllä tavalla. Lupa tilapäiseen poikkeamiseen velvollisuudesta osallistua toimintaan tai pysyä asunnossa voidaan kuitenkin myöntää, jos se on välttämätöntä tuomitun sairastumisen tai muun rangaistuksen täytäntöönpanoon vaikuttavan ennalta-arvaamattoman syyn vuoksi.⁸² Tällainen ennalta-arvaamaton syy voi olla esimerkiksi tuomitun läheisen vakava sairastuminen tai läheisen hautaan siunaaminen.

Valvontarangaistuksen täytäntöönpano voi viivästyä, jos tuomittua ei tavoiteta tai hänen olinpaikkaansa ei saada selville. Tällöin Rikosseuraamuslaitos antaa

⁸⁰ ValvRangL 6 §: valvontarangaistukseen tuomittua valvotaan hänen asuntoonsa asennettavilla, tuomitun haltuun annettavilla taikka tuomitun ylle ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä tai tällaisten välineiden yhdistelmällä.

⁸¹ ValvRangL 3 §.

⁸² ValvRangL 17 §.

etsintäkuulutuksen.⁸³ Tuomittua kehoitetaan ottamaan yhteyttä ulosottomieheen valvontarangaistuksen täytäntöönpanoa varten. Etsintäkuulutuksesta käy ilmi ilmoittautumisen määräpäivä ja se, että tuomitun edelleen pakoillessa täytäntöönpanoa, vireille tulee valvontarangaistuksen muuntaminen takaisin vankeudeksi.

2.4.2 Täytäntöönpano käytännössä

Valvontarangaistuksen täytäntöönpano alkaa, kun tukipartio asentaa valvontarangaistuksen noudattamisen valvomiseksi tarvittavat tekniset välineet tuomitun ylle sekä tämän haltuun. Tukipartio ja valvoja saapuvat tuomitun asuntoon täytäntöönpanon ajankohtana. Tuomitulle kerrataan toimeenpanosuunnitelma ja viikkoaikataulu ja häntä muistutetaan päihiteettömyysvaatimuksesta. Tuomitulle annetaan tarpeelliset puhelinnumerot ja ohjeet mahdollisten kysymysten varalta.

Panta aktivoidaan sähköavaimella ja kiinnitetään tuomitun jalkaan. Seurantalaitte asetetaan pöytätasolle ja se aktivoidaan tietokoneen avulla. Laitte täytyy asettaa siten, ettei se anna tärähdellessään turhia hälytyksiä.⁸⁴ Pannan valvontasäde tarkastetaan kuljettamalla tuomittua säteen rajoilla ja tekemällä tälle vapaa liikkumisalue selväksi. Tuomittu täytyy saada ymmärtämään se, ettei tämä saa liikkua säteen ulkopuolella muutoin kuin viikkoaikataulussa ilmenevien aikataulujen puitteissa.

Viikkoaikataulu ladataan valvontaohjelmaan. Aikataulussa on sekä vapaaehtoisia että pakollisia poistumisia tuomitun asunnosta. Vapaaehtoisia poistumisia ei ole pakko käyttää. Pakolliset poistumiset ovat nimensä mukaan pakollisia. Jos aikatauluun on merkitty pakollinen toiminta kello 8.45 – 14.00, tuomitun on poistuttava asunnosta kello 8.45 ja palattava rangaistuksen suorittamispaikkaan kello 14.00. Pakolliselta poistumiselta ei saa palata aiemmin kuin toimintasuunnitelmaan on merkitty. Valvontaohjelmaan voidaan kuitenkin merkitä viiveaika⁸⁵, esimerkiksi 10 minuuttia, jonka aikana valvontalaitte ei anna hälytystä. Valvontaohjelma ottaa viiveen automaattisesti huomioon. Jos tuomittu poistuu asunnostaan muuna kuin viikkoaikataulussa merkittynä ajankohtana, valvontaohjelma antaa Turussa hälytyksen. Tuomitun liikkumista voidaan seurata myös satelliitin avulla. Satelliitti on tarkka ja antaa tuomitun olinpaikan minuutin välein - vaikkakin järjestelmässä voi olla pieni viive.

⁸³ Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja 3/2012, s.11.

⁸⁴ ValvRangA 13 §.

⁸⁵ Viiveajan liittämistä aikatauluun ei ilmoiteta rangaistusta suorittavalle, mutta se auttaa siinä, ettei turhia hälytyksiä pienistä aikataulun muutoksista tulisi.

Tuomittu puhallutetaan, kun tekniset valvontalaitteet on asennettu. Jos puhalluskoe on negatiivinen, valvontarangaistus voidaan aloittaa. Yhteensä 18 henkilöä suoritti valvontarangaistusta Suomessa 16.5.2012.

2.5 Velvollisuuksien rikkominen

Valvoja seuraa velvollisuuksien noudattamista ja on vastuussa niiden rikkomisesta aiheutuvien menettelyjen läpiviemisestä. Rikosseuraamuslaitoksen on tehtävä selvitys, jos tuomitun epäillään rikkoneen toimintasuunnitelman noudattamista, tuomittu on kieltäytynyt päihteettömyytensä valvonnasta tai tämä ei ole viipymättä ilmoittanut Rikosseuraamuslaitokselle pakottavasta syystä johtuneesta velvollisuuksista poikkeamisesta.⁸⁶ Tuomitulle on tällöin varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Rikosseuraamuslaitoksen on annettava⁸⁷ tuomitulle kirjallinen varoitus, jos tuomitun todetaan menetelleen valvontarangaistuslaissa säädettyjen velvollisuuksiensa vastaisesti. Tuomitulle on samassa yhteydessä ilmoitettava, että varoituksen noudattamatta jättäminen johtaa asian saattamiseen yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi ja mahdollisesti loppurangaistuksen muuntamiseen ehdottomaksi vankeudeksi. Jo suoritettu osa valvontarangaistuksesta on otettava huomioon vankeusrangaistusta määrättäessä.

Velvollisuuksien rikkominen on törkeää, jos tuomittu ei aloita rangaistuksen suorittamista tai jättää suorittamisen kesken ilman hyväksyttävää syytä. Rikosseuraamuslaitoksen on saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tuomittu syyllistyy rikokseen, josta seuraamuksena on ankarampi rangaistus kuin sakkoa; varoituksesta huolimatta uudelleen menettelee velvollisuuksiensa vastaisesti taikka muutoin tahallisesti tai törkeästi⁸⁸ rikkoo hänelle asetettuja velvollisuuksia. Tällöin valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aloittaminen on kiellettävä tai jo aloitettu täytäntöönpano on keskeytettävä.

ValvRangA:ssa säädetään huolimattomuudella aiheutetun esine- ja henkilövahingon korvaamisesta. Sen mukaan toimintavelvollisuuden

⁸⁶ ValvRangL 19 §.

⁸⁷ Virkamiehellä ei ole lain sanamuodon mukaan lainkaan harkintavaltaa varoituksen antamisessa.

⁸⁸ Rajanveto törkeän ja sallitun välillä on käytännössä osoittautunut hankalaksi. Vuonna 2012 on sattunut tapaus, jossa valvontarangaistusta suorittava rikkoi pannan ja seurantalaitteen, mutta täytäntöönpanoa ei silti keskeytetty. Tuomittu määrättiin korvaamaan rikkomansa laitteet. Tämä herätti paljon keskustelua valvontarangaistusta täytäntöönpaneuvien keskuudessa.

suorittamispaikalla henkilökuntaan kuuluvalle tai sivulliselle aiheutettu vahinko korvataan valtion varoista. Edellytyksenä on, että vahinko on aiheutunut tuomitun tehdessä valvontarangaistukseen kuuluvaa palkatonta työtä. Rikosseuraamuslaitoksen on tehtävä asiasta selvitys ja suoritettava korvaus. Rikosseuraamuslaitos voi maksaa samasta esine- tai henkilövahingosta korvausta enintään 5000 euroa.

Rikosseuraamuslaitos voi väliaikaisesti keskeyttää valvontarangaistuksen tai sen jäljellä olevan osan täytäntöönpanon, jos tuomitun epäillään rikkoneen velvollisuuksiaan eikä asiaa saada selvitettyksi välittömästi. Keskeytys saa olla enintään yhden kuukauden pituinen eikä rangaistusaika kulu keskeytyksen aikana. Jos samassa asunnossa asuva peruuttaa antamansa suostumuksen, on selvitettävä, pystyykö tuomittu suorittamaan rangaistuksensa muualla.⁸⁹ Selvityksen aikana rangaistus voi olla keskeytettynä. Tuomittua ja samassa asunnossa asuvaa on kuultava suostumuksen peruuttamisen johdosta.

Rikosseuraamuslaitos voi tilapäisesti keskeyttää valvontarangaistuksen täytäntöönpanon enintään vuodeksi, jos valvontarangaistuksen suorittamiselle tulee este. Valvontarangaistukseen tuomittu ei tällöin kykene suorittamaan rangaistustaan loppuun esimerkiksi sairaudesta tai tapaturmasta johtuvan esteen vuoksi.⁹⁰ Rangaistusaika ei kulu keskeytyksen aikana. Rikosseuraamuslaitoksen on ilmoitettava asiasta syyttäjälle, jos este kestää vuotta pidempään. Syyttäjän on puolestaan saatettava asia tuomioistuimen⁹¹ käsiteltäväksi.

2.5.1 Vankeudeksi muuttaminen ja ehdonalainen vapauttaminen

Valvontarangaistus rinnastuu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, ja siitä päästään ehdonlaiseen vapauteen.⁹² Ehdonalainen vapauttaminen valvontarangaistuksesta⁹³ tapahtuu noudattaen RL 2c:5-7 §:ien säännöksiä ja huomioiden RL 6:13 §:n nojalla mahdollisesti tehtävä vähennys.⁹⁴ Ehdonalaisen vapauden alkaessa alkaa myös koeaika,

⁸⁹ Valvontarangaistuksen prosessi.

⁹⁰ ValvRangL 21 §.

⁹¹ ValvRangL 25.1 §.

⁹² Rautiainen 2012, s. 12.

⁹³ RL (780/2005) 2c:5 §: Ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa.

RL 2c:6 §: Ehdonalainen vapauttaminen yhteisestä vankeusrangaistuksesta.

RL (1099/2010) 2c:7 §: Ehdonalainen vapauttaminen samalla kertaa täytäntöönpantavista määräaikaisista vankeusrangaistuksista.

⁹⁴ RL (515/2003) 6:13 §: Vapaudenmenetysajan vähentäminen.

joka on jäljellä olevan jäännösrangaistuksen pituinen. Jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen ja siitä olisi syyttäjän harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen, voi tuomioistuimien RL 2c:14 §:n nojalla syyttäjän vaatimuksesta määrätä jäännösrangaistuksen täytäntöönpantavaksi. Syyte on nostettava vuoden kuluessa koeajan päättymisestä.⁹⁵ Ehdonalaisen vapauden koaika on siis jakso, jonka aikana tehty rikos tai käytösrikkomus voi johtaa ehdonalaisen vapauden menettämiseen.⁹⁶

Uuden rikoksen tekeminen koeaikana on katsottu erittäin moitittavaksi. Syyttäjällä on rikosvastuun toteuttamiseksi esitettävä jäännösrangaistusta koskeva täytäntöönpanovaatimus.⁹⁷ Jäännösrangaistuksen täytäntöönpano ei saa kuitenkaan olla tarpeeton esimerkiksi jäljellä olevan jäännösrangaistuksen pituuden vuoksi. Jos valvontarangaistusta suorittava tai siihen tuomittu on syyllistynyt rikokseen, josta voi syyttäjän arvion mukaan olla seuraamuksena ehdotonta vankeutta, syyttäjä voi täytäntöönpanon kieltämiseksi ilmoittaa asiasta Rikosseuraamuslaitokselle.⁹⁸

Rikosseuraamuslaitoksen on viipymättä laadittava selvitys syyttäjälle, jos se epäilee valvontarangaistukseen kuuluvien velvollisuuksien törkeää rikkomista. Syyttäjän tulee selvityksen perusteella harkita, edellyttääkö velvollisuuksien rikkominen muuntovaatimuksen esittämistä. Törkeässä tapauksessa asia on siirrettävä välittömästi tuomioistuimen⁹⁹ harkittavaksi. Tuomitulle ja Rikosseuraamuslaitoksen edustajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan käsitellä vastaajan poissaolosta huolimatta.¹⁰⁰ Jos tuomioistuin toteaa syytetyn rikkoneen velvollisuuksiaan ValvRangL 19 §:n mukaisesti, sen on muunnettava valvontarangaistuksesta suorittamatta oleva osa ehdottomaksi vankeudeksi. Muuntorangaistuksen vähimmäisaika on neljä päivää.¹⁰¹

Rikosseuraamuslaitos poistaa valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa käytetyt tekniset valvontalaitteet ja ottaa ne haltuunsa rangaistuksen suorittamisen jälkeen. Jos tekniset laitteet ovat vaurioituneet tuomitusta johtuneesta syystä, voi Rikosseuraamuslaitos vaatia, että tämä korvaa aiheuttamansa vahingon. Valvontarangaistuksen loppuun suorittaneelle annetaan todistus suoritetusta valvontarangaistuksesta.¹⁰²

95 RL 2c:14 §.

96 *Mohell – Pajujoja* 2006, s. 328.

97 *Rautiainen* 2012, s. 12.

98 ValvRangL 27 §.

99 Oikeuspaikkasäännösten nojalla se tuomioistuin, joka on ratkaissut valvontarangaistukseen johtaneen rikosasian ensimmäisenä oikeusasteena taikka jonka tuomiopiirissä tuomittu asuu tai vakinaisesti oleskelee.

100 Syyttäjän ohje 2010, s. 12.

101 *Tapani - Tolvanen* 2011, s. 279.

102 ValvRangA 28 §.

2.6 Suhde PeL 10 §:ään ja EIS 8 artiklaan

Valvontarangaistus on vapaudessa täytäntöön pantava rikosoikeudellinen seuraamus, jonka aikana vastaajan perusoikeuksia rajoitetaan lievemmin kuin ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana. Ennen valvontarangaistuksen säätämistä rangaistus pantiin aina täytäntöön ehdottomana vankeusrangaistuksena, kun tuomio oli alle kuuden kuukauden pituinen ja yhdyskuntapalvelun tuomitseminen estyi esimerkiksi suostumuksen puuttumisen tai tuomitun päihteidenkäytön takia. Vaikka valvontarangaistus rajoittaa ehdotonta vankeutta vähemmän tuomitun elämää, sillä puututaan toisaalta huomattavasti enemmän tuomitun ja hänen kanssaan samassa asunnossa asuvien yksityisyyteen ja kotirauhaan kuin astetta lievemmillä yhdyskuntapalvelulla.

PL 10 §:ssä säädetään yksityiselämän suojasta perusoikeutena. Sen mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Säännöksessä on kuitenkin jätetty mahdollisuus säätää lailla perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen¹⁰³ 8 artikla turvaa puolestaan jokaiselle oikeuden nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset saavat puuttua 8 artiklassa turvatun oikeuden käyttämiseen vain lain salliessa ja silloin, kun se on välttämätöntä esimerkiksi kansallisen tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi taikka muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

On välttämätöntä, että kotirauhan piiriin ulottuvaa valvontaa voidaan suorittaa valvotun asunnossa, jotta valvontarangaistuksen täytäntöönpano voidaan ylipäättään järjestää. Tuomittu välttää ankaramman ehdottoman vankeusrangaistuksen, joten valvonnan järjestämisellä pystytään turvaamaan paremmin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvattu perhe-elämän suoja sekä muut perus- ja ihmisoikeudet, joita ehdoton vankeusrangaistus rajoittaa huomattavasti.

Valvontarangaistus pannaan täytäntöön tuomitun kotona tai muussa asuinpaikassa, joten täytäntöönpano edellyttää PeL 10 §:ssä turvatun kotirauhan piiriin ulottuvaa valvontaa. Myös muiden asuinkumppanien kotirauha rajoittuu valvonnan takia. ValvRangL:ssa säädetään eräistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Sen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voi mennä valvottavan kotiin asentamaan

103 EIS (769/1998, SopS 86).

valvontaan tarvittavat laitteet.¹⁰⁴ Lisäksi virkamiehellä on oikeus tehdä valvontakäyntejä valvottavan asuntoon asunnossa pysymisen velvollisuuden ja päihteettömyysvelvoitteen noudattamisen valvomiseksi.¹⁰⁵

PeL 10 §:ssä turvataan jokaisen yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suoja. Valvontarangaistus turvaa tuomitun sosiaalisten suhteiden säilymistä, joten se edistää PeL 10.1 §:iin kuuluvan perhe-elämän suojan toteutumista. PeL 10.3 §:n mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömiä rajoituksia kotirauhan piiriin ulottuviin toimenpiteisiin. Kyseessä on kvalifioitu lakivaraus, mutta rangaistuksen täytäntöönpanon ei kuitenkaan mainita kuuluvan säännöksessä tarkoitettuihin poikkeuksiin. Perustuslakivaliokunnan lausunnossa¹⁰⁶ todetaan, kuinka perusoikeusuudistusta säädettäessä ei ole voitu ennakoida sitä, että tekniikan kehitys tulee joskus mahdollistamaan PeL 7.3 §:n momentissa tarkoitetun vapaudenmenetyksen käsittävän myös kotirauhan piirissä tapahtuvan rangaistuksen täytäntöönpanon.¹⁰⁷

Valvontarangaistuksen osalta kotirauhan piiriin puuttuvat toimenpiteet perustuvat asianomaisten suostumukseen. Perustuslakivaliokunta on pitänyt henkilön suostumukseen perustuvaa kotirauhan rajoittamista PeL 10 §:n vastaisena ellei laki sisällä täsmällisiä ja tarkkarajaisia säännöksiä siitä, millaisissa tilanteissa ja millä edellytyksillä viranomainen voi kotirauhaan puuttua. Suostumuksen antamisesta ja peruuttamisesta on lisäksi oltava säännökset laissa ja suostumuksen on perustuttava henkilön vapaaseen tahtoon.¹⁰⁸ Kotirauhaan ulottuvien valvontatoimenpiteiden osalta on tärkeää, että valvontarangaistus edellyttää sekä tuomitun että muiden asunnossa asuvien suostumusta. Asunnon muut asukkaat voivat lisäksi halutessaan myös peruuttaa suostumuksensa. Kotirauhan mahdollisimman vähäisen rajoittamisen takaamiseksi valvontahenkilöstöllä on noudatettava hienotunteisuutta valvontatehtäviä hoitaessaan. Valvonnan on lisäksi oltava oikeassa suhteessa sen tarkoitukseen.

PeL 10.3 §:n mukaan lailla voidaan lisäksi säätää välttämättömiä rajoituksia

104 Toimivalta rajoittuu yksinomaan laitteiden asentamiseen eikä oikeuta muihin toimenpiteisiin valvottavan asunnossa.

105 Asunnossa pysymisen velvollisuuden noudattamista valvotaan myös sähköisillä laitteilla, jotka hälyttävät, jos valvottava poistuu luvattomasti asuinpaikastaan.

106 PeVL 30/2010 vp, s. 6.

107 PeVL 30/2010 vp, s. 6: Perustuslakivaliokunta on aiemmassa käytännössään ulosottolakia uudistettaessa ottanut kantaa jossain määrin vastaavaan tilanteeseen, kun kyse oli oikeudesta suorittaa ulosottoimenpiteitä julkisoikeudellisten saatavien perimiseksi. Tuolloin valiokunta piti ulosottoimen ulottamista kotirauhan piiriin myös julkisoikeudellisten saatavien perimiseksi hyväksyttävänä PeL 10.3 §:n kannalta.

108 PeVL 19/2000 vp; PeVL 37/2005 vp.

viestin salaisuuteen rangaistusten täytäntöönpanossa. Valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aikana ei puututa viestin salaisuuteen. Tuomitun postia, puhelinta tai internetin käyttöä ei tarkkailla. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen verrattuna valvontarangaistus sallii tuomitulle siten suuremman henkilökohtaisen vapauden.

Valvontarangaistukseen liittyvistä rajoitteista huolimatta se on mielestäni oikeasuhtainen eli oikeassa suhteessa siihen päämäärään, jota rangaistuksella tavoitellaan. Valvontarangaistukseen ei voida tuomita törkeimpiä rikoksia tehneitä vastaajia jo kuuden kuukauden rangaistusmaksimista johtuen. On otettava huomioon myös se, kuinka valvontarangaistus on ankaruudeltaan ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntapalvelun välillä. Ehdoton vankeus rajoittaa todella paljon tuomitun henkilökohtaista vapautta, mutta yhdyskuntapalvelussa tuomittu voi elää melkein normaalia arkea. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että valvontarangaistus suhteutetaan niihin tekoihin, joista se on langetettu.

Valvontarangaistuksesta on säädetty täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, joten se näyttää täyttävän yleiset perusoikeuksien rajoittamisen edellytykset. Valvontarangaistus on pituudeltaan tuomioistuimen määräämän vankeusrangaistuksen pituinen ja sen enimmäispituus on kuusi kuukautta. Laki sisältää määrittelyn valvontarangaistukseen liittyvän toimintavelvollisuuden kestosta sekä säännökset rangaistuksen keskeisestä sisällöstä. Rangaistuksen sisällön täsmällinen määrittely täyttää siten rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vaatimuksen. On huomattava, että myös täytäntöönpanoviranomaisille jäävästä harkintavallasta on säädetty laissa tarkkarajaisesti.

Valvontarangaistus on Suomessa uusi seuraamusmuoto, jonka tuomitsee tuomioistuin. Tuomioistuimen langettamaan rangaistukseen ei liity samassa määrin oikeusturvariskejä kuin jos valvontarangaistukseen määräämisestä päättäisi esimerkiksi täytäntöönpanoviranomainen. Suomen lainsäädäntö poikkeaa tältä osin muiden pohjoismaiden eli Ruotsin, Norjan ja Tanskan lainsäädännöllisistä ratkaisuista. Näissä maissa sähköisesti valvottu rangaistusmuoto on yksi ehdottoman vankeuden täytäntöönpanomuodoista ja siihen pääsemisestä päättää täytäntöönpanoviranomainen.

Kun ruotsalainen tuomioistuin määrää vastaajan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, voi kriminaalihuoltolaitos päättää valvontaan pääsemisestä tuomitun hakemuksesta. Kriminaalihuollon tehtävänä on myös rangaistuksen

valvomisen toimeenpano.¹⁰⁹ Norjassa valvontarangaistusta pidetään yhtenä vankeusrangaistuksen suorittamisen muotona. Vankeinhoidon hallintoviranomaisella on mahdollisuus päättää täytäntöönpanovaiheessa rangaistuksen suorittamisesta sähköisessä valvonnassa, jos tuomioistuin tuomitsee ehdottoman vankeusrangaistuksen.¹¹⁰ Tanskassa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun on tehtävä hakemus vankeuden suorittamisesta valvottuna vapaudessa. Hakemuksen käsittelee Oikeusministeriö tai ministeriön määräämä viranomainen, joka myös päättää hakemuksen hyväksymisestä. Kriminaalihuoltolaitos voi evätä hakemuksen, jos sen hyväksymistä ei ole pidettävä tarkoituksenmukaisena tuomitun henkilökohtaiset olot huomioon ottaen.¹¹¹

Rikosoikeudellisen järjestelmän on kehityttävä ja vastattava ajan haasteisiin. 2010-luvun yhteiskunta elää tietoteknisen kehityksen rinnalla. Valvontarangaistukselle on mielestäni ollut todellista tarvetta. Lainsäädännöllä määritellään rikollisiksi teoiksi myös tekoja, joita tekevät eivät ole siinä määrin vaaraksi ympäröivälle yhteiskunnalle, että tekijät pitäisi tuomita suoraan kärsimään rangaistustaan vankilassa. Vaikka valvontarangaistuksella puututaan yksilön perusoikeuksiin, voivat tuomitut hyväksyä sen paremmin, kun heihin kohdistetaan luottamusta.

109 Ks. Ruotsin osalta s. 67.

110 Ks. Norjan osalta s. 69.

111 Ks. Tanskan osalta s. 72.

3 OIKEUSKÄYTÄNTÖÄ

3.1 Valvontarangaistukseen tuomitsemisen perusteet

Rikoksenteijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta samanpituiseen valvontarangaistukseen, jos laissa säädetyt edellytykset täyttyvät.¹¹² Rikoksenteijää ei tällöin voida RL 6:11.1 §:ssa tarkoitetun esteen vuoksi tai RL 6:11.2 §:ssa tarkoitetun edellytyksen puuttumisen vuoksi tuomita yhdyskuntapalveluun. Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen esteitä ovat aiemmin tuomitut ehdottomat vankeusrangaistukset, aiemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset tai muut painavat syyt. Lisäksi yhdyskuntapalvelun esteenä voivat olla rikoksenteijältä puuttuva suostumus rangaistuksen suorittamiseen yhdyskuntapalveluna sekä häneltä oletettavasti puuttuva kyky suoriutua yhdyskuntapalvelusta.

Hallituksen esityksessä on yhdyskuntapalvelun osalta todettu, että aikaisemmin tuomittu ehdoton vankeusrangaistus voi olla esteenä yhdyskuntapalvelun suorittamiselle, että sen täytäntöönpano konkreettisesti estää yhdyskuntapalvelun suorittamisen.¹¹³ Kun harkitaan sitä, muodostavatko aikaisemmat ehdottomat vankeusrangaistukset ja yhdyskuntapalvelurangaistukset esteen yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle, on kiinnitettävä huomiota myös rangaistusten määrään ja ankaruuteen sekä aikaisempien rikosten laatuun. Lisäksi on tarkasteltava edellisistä rangaistuksista kulunutta aikaa: vuosien takaisille rikoksille ei tulisi yleensä antaa merkitystä. Jo kaksi aiempaa yhdyskuntapalvelurangaistusta voisivat hallituksen esityksen mukaan estää uuden rangaistuksen tuomitsemisen yhdyskuntapalveluna.¹¹⁴

Korkein oikeus on katsonut, ettei aikaisempi rikollisuus ole ollut esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle tilanteessa, jossa tuomittavana olleet rikokset oli tehty yli kolme vuotta aikaisempien rikosten jälkeen ja runsaan puolentoista vuoden kuluttua siitä, kun rikoksenteijä oli viimeksi vapautunut vankilasta.¹¹⁵ Korkein oikeus on myös katsonut, ettei kaksi törkeästä rattijuopumuksesta aikaisemmin tuomittua yhdyskuntapalvelurangaistusta ole ollut esteenä yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle törkeästä rattijuopumuksesta. Tapauksessa runsaan kahden vuoden kuluttua edellisestä rikoksesta ja lähes vuoden kuluttua jälkimmäisen yhdyskuntapalvelun suorittamisesta

¹¹² RL 6:11a.1 §:n 1-2 kohdat.

¹¹³ HE 44/2002 vp, s. 208.

¹¹⁴ HE 44/2002 vp, s. 208-209.

¹¹⁵ KKO 2000:11.

tehty uusi rikos ei ollut korkeimman oikeuden kannan mukaan toistunut niin pian, että rikosten ajallinen yhteys olisi edellyttänyt ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitsemista. Rikosten taustalla oli ollut alkoholiongelmia ja korkein oikeus katsoi yhdyskuntapalvelun edistävän vankeutta paremmin rikoksentekijän sopeutumista yhteiskuntaa ja tukevan alkoholiongelman hoidon edellytyksiä.¹¹⁶

Korkein oikeus on lisäksi katsonut, etteivät aiemmat ehdottomat vankeusrangaistukset muodostaneet estettä yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle, kun rikoksentekijän elämäntapa oli muuttunut vankilatuomion jälkeen.¹¹⁷ Myöskään tuomion antamisen jälkeen tehty rikos ei korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan ole ollut laissa mainittu este yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.¹¹⁸

Valvontarangaistuksen tullessa kysymykseen, sen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikoksentekijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi.¹¹⁹ Valvontarangaistus on yhdyskuntapalvelua ankarampi rangaistus. Hallituksen esityksen mukaan valvontarangaistukseen voidaankin siten tuomita myös yhdyskuntapalvelurangaistukseen tuomittu, jonka palvelu joudutaan muuntamaan vankeudeksi palveluehtojen rikkomisen vuoksi.¹²⁰ Rikoksen laatu tai aiemmin tuomitut valvontarangaistukset voivat muodostaa esteen valvontarangaistuksen tuomitsemiselle.

3.2 Oikeuskäytännön avaaminen

Valvontarangaistus on tuore seuraamuslaji, joten siihen liittyvää kirjallisuutta on vain vähän. Oikeuskäytännössä valvontarangaistus on otettu suhteellisen varovaisesti vastaan, mutta rikoksentekijöitä on kuitenkin tuomittu pantarangaistukseen. Valvontarangaistukseen on hallituksen esityksestä poiketen tuomittu henkilöltään ja rikostaustaltaan myös sellaisia rikoksentekijöitä, joille sitä ei ole alun pitäen suunniteltu. Esimerkiksi vakavasti päihderiippuvaisia, erilaisiin petoksiin syyllistyneitä ja pitkän rikostaustan omaavia henkilöitä on tuomittu valvontarangaistukseen, vaikka rangaistusmuodon edellytykset eivät ainakaan kaikilta osin täyty.

Oikeusministeriö on antanut selvityksen valvontarangaistuksen toteutumisesta rikosseuraamusasiakkaita koskevan tilaston (1.5.2012)

¹¹⁶ KKO 2003:23.

¹¹⁷ KKO 2003:77.

¹¹⁸ KKO 2009:30.

¹¹⁹ RL 6:11a.1 §:n 3 kohta.

¹²⁰ HE 17/2010 vp, s. 31.

pohjalta. Selvityksestä käy ilmi, kuinka valtaosalla (91 prosentti) tuomituista oli vakituinen asunto. Joka kolmannes valvontarangaistusta suorittavista tai jo suorittaneista oli työelämässä, viidennes opiskeli ja viidennes oli eläkkeellä.¹²¹

Käsittelen seuraavaksi muutamia käräjä- ja hovioikeuden tuomioita, joissa vastaajalle on tuomittu ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta samanpituisen valvontarangaistus. Tavoitteenani on kiinnittää lukijan huomio siihen, ettei valvontarangaistukseen tuomitseminen ole vielä aivan selkeää. Lisäksi huomio kohdistuu oikeuskäytännön vakiintumattomuuteen. Erityisesti tarkastelen valvontarangaistustuomioita vastaajan syyllittyä yhdyskuntapalvelun ehtojen rikkomiseen ja törkeään rattijuopumukseen.

Muina tilanteina tarkastelen hovioikeuden tuomiota asiassa, jossa valittaja oli vaatinut hänelle käräjäoikeudessa tuomitun ehdottoman vankeusrangaistuksen muuntamista valvontarangaistukseksi. Toisessa tapauksessa tarkastelen käräjäoikeuden tuomiota tilanteessa, jossa vastaaja oli syyllistynyt lukuisiin eri rikoksiin. Kyseisessä tapauksessa syyttäjä oli vaatinut lisäksi jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa. Jokaisen tuomion jälkeen tuon esille omia huomioitani tapauksen erityispiirteistä ja käsitykseni valvontarangaistuksen tämän hetkisestä oikeuskäytännöstä. Tuon lisäksi esille kaksi valvontarangaistuksesta annettua korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä. Korkeimman oikeuden vuonna 2013 antamista ennakkopäätöksistä voidaan havaita ylimmän oikeusasteen näkemys valvontarangaistukseen tuomitsemisesta. Tuomioita avaamalla pyrin kiinnittämään lukijan huomion erityisesti valvontarangaistukseen tuomittujen henkilöön ja rikoshistoriaan.

3.3 Yhdyskuntapalvelun muunto

YkpL 7 §:n¹²² mukaan yhdyskuntapalveluun tuomitun tulee noudattaa vahvistettua toimeenpanosuunnitelmaa ja palvelun aikataulua. Tuomitun on suoritettava hänelle annetut palvelutehtävät ja osallistuttava palvelun täytäntöönpanon vaatimiin tilaisuuksiin. Mikäli tuomitulle tulee este palveluun saapumiselle, on hänen ilmoitettava esteestä ja sen syystä Rikosseuraamuslaitokselle. Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voi vaatia tuomittua esittämään esteen olemassaolosta asianmukaisen todistuksen tai

¹²¹ Mohell: Selvitys valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta.

¹²² YkpL (1055/1996).

selvityksen toimeenpanosuunnitelmassa määrättyllä tavalla. Tuomitun on lisäksi pidättäydyttävä olemasta palvelupaikalla tai yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanon vaatimissa tilaisuuksissa alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena.

Rikosseuraamuslaitoksen on viipymättä ilmoitettava syyttäjälle, jos tuomittu ei aloita yhdyskuntapalvelun suorittamista, jättää suorittamisen kesken, suullisesta tai kirjallisesta huomautuksesta piittaamatta jättää noudattamatta päihitteettömyysvelvollisuutta tai muulla tavoin törkeästi rikkoo lain 7 §:ssä säädettyä velvollisuutta.¹²³ Rikosseuraamuslaitoksen on samalla kiellettävä yhdyskuntapalvelun aloittaminen tai määrättävä palvelun suorittaminen keskeytettäväksi. Jos tuomioistuin katsoo, että syytetty on rikkonut törkeästi yhdyskuntapalvelun suorittamisen ehtoja, sen on muunnettava yhdyskuntapalvelun suorittamatta oleva osa ehdottomaksi vankeudeksi.

Kun yhdyskuntapalvelu muunnetaan ehdottomaksi vankeudeksi, voidaan vastaaja tuomita enintään kuuden kuukauden pituisen ehdottoman vankeuden tilalta valvontarangaistukseen. Lisäksi yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle on oltava este tai tuomitsemiselta on puuttettava edellytys. Valvontarangaistukseen tuomitsemiselle ei myöskään saa olla aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista eikä kysymyksessä olevan rikoksen laadusta johtuvaa estettä. Valvontarangaistukseen tuomitsemista on lisäksi pidettävä perusteltuna rikosentekijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi.¹²⁴

Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeen mukaan vähintään kuuden ja enintään kahdeksan kuukauden pituisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta määrättyä yhdyskuntapalvelua ei voida muuntaa valvontarangaistukseksi, vaikka suorittamatta oleva osa on enintään kuusi kuukautta.¹²⁵ Asia täytyy kuitenkin harkita aina tapauskohtaisesti huomioiden sen rikoksen laatu, josta yhdyskuntapalvelu on aikanaan tuomittu.

Rikoksen kohdistuminen asuinkumppaniin muodostaa useimmiten esteen valvontarangaistuksen tuomitsemiselle yhdyskuntapalvelua muunnettaessa. Näin ollen yhdyskuntapalvelun muuntorangaistusta ei voida muuntaa valvontarangaistukseksi, jos yhdyskuntapalvelu on määrätty esimerkiksi lähisuhdeväkivaltarikoksesta.¹²⁶ Syyttäjällä voi lisäksi olla perusteltu syy katsoa valvontarangaistuksen tuomitsemisen olevan epätodennäköistä, mikäli yhdyskuntapalvelun ehtojen rikkomisen syynä on tuomitun

123 YkpL 8.1 §.

124 RL 6:11a §.

125 Valtakunnansyyttäjänvirasto 2011, s. 8.

126 Rautiainen 2012, s. 8.

päihteiden käyttö. Tämä perustuu valvontarangaistuksen ehdottomaan päihteettömyysvaatimukseen.¹²⁷ Oikeuskäytännössä yhdyskuntapalvelurangaistuksia on muunnettu valvontarangaistuksiksi yhdyskuntapalvelun ehtojen rikkomisen vuoksi.

3.3.1 Velvollisuuksien laiminlyönti

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeus muunsi 2.1.2012¹²⁸ A:n suorittamatta olevan 105 tunnin yhdyskuntapalvelutuomion takaisin vankeudeksi, koska A ei ollut aloittanut yhdyskuntapalvelun suorittamista. Hän oli jättänyt saapumatta viidelle palvelukerralle eikä ollut saapunut myöskään velvollisuuksiensa rikkomisen vuoksi järjestettyyn kuulemistilaisuuteen. A ei ollut ilmoittanut laillista estettä yhdyskuntapalvelusta pois jäämiseen.

A myönsi kärjäoikeudessa tienneensä yhdyskuntapalvelun alkamisesta, mutta kertoi unohtaneensa sen työesteiden vuoksi. Hän ei ollut ilmoittanut syytä poissaololleen. Kirjallisen huomautuksen saatuaan vastaaja oli välittömästi ilmoittanut haluavansa suorittaa vankeusrangaistuksen edelleen yhdyskuntapalveluna. Kärjäoikeus katsoi, että A oli rikkonut velvollisuuksiaan törkeästi.¹²⁹ A teki tyytymättömyys-ilmoituksen ja haki tuomioon muutosta hovioikeudesta.¹³⁰

Hovioikeudessa A vaati, ettei yhdyskuntapalvelua muunnettaisi ehdottomaksi vankeudeksi tai että ehdottoman vankeuden sijasta tuomittaisiin valvontarangaistus. A perusteli vaatimustaan inhimillisellä erehdyksellä. Hän ei ollut hakenut postia muutamaan viikkoon eikä ollut muistanut yhdyskuntapalvelun aloittamista. Hän oli kuitenkin ottanut välittömästi yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen kuulemistilaisuudesta tiedon saatuaan. Hovioikeus pyysi välitoimena Rikosseuraamuslaitokselta selvityksen valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksistä. Yhdyskuntaseuraamustoimisto antoi hovioikeudelle selvityksen, jossa se totesi A:n tuomitsemisen valvontarangaistukseen olevan perusteltua. A oli antanut lisäksi suostumuksen kyseiseen rangaistusmuotoon tuomitsemiselle.

Syyttäjä vaati valituksen hylkäämistä, koska yhdyskuntapalvelun aloittamiselle tai kuulemistilaisuuden laiminlyönnille ei ollut ollut laillista estettä. Syyttäjän mielestä rikoksen laatu oli esteenä valvontarangaistukseen tuomitsemiselle. A oli syyllistynyt

127 ValRangL 14 §.

128 Etelä-Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 377.

129 YkpL 8.1 §.

130 Vaasan HO:n tuomio nro 1031.

petokseen ja väärennykseen ja A:n olisi helppoa syyllistyä valvontarangaistuksen aikana samanlaisiin rikoksiin. Myös yhdyskuntapalvelun velvollisuuksien rikkominen oli syyttäjän vastauksessa esittämän mukaan este valvontarangaistukseen tuomitsemiselle, koska myös valvontarangaistus vaatii sääntöihin sitoutumista.

Hovioikeus hyväksyi vastaajan valituksen ja muutti käräjäoikeuden antaman kolmen kuukauden ja 15 päivän ehdottoman vankeusrangaistuksen samanpituiseksi valvontarangaistukseksi. Perusteluissaan hovioikeus katsoi A:lla olevan edellytykset valvontarangaistuksesta suoriutumiseen. Tuomitseminen oli perusteltua A:n sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi ja edistämiseksi ja hän oli antanut siihen suostumuksensa.

A oli syyllistynyt petokseen ja väärennökseen vuonna 2010, mutta häntä ei ollut sen jälkeen tuomittu rangaistukseen eikä poliisillakaan ollut avoimena olevia asioita häneen liittyen. Hovioikeus katsoi rikoksista kuluneen ajan perusteella, ettei jatkamisvaaraa enää ollut. Rikosten laadun ei myöskään katsottu muodostavan estettä valvontarangaistuksen tuomitsemiselle, vaikka ne sinänsä olivat sellaisia, joihin olisi mahdollista syyllistyä kotoa tai asuinpaikasta käsin. Hovioikeus katsoi, ettei asiassa ollut käynyt ilmi muidenkaan laissa säädettyjen esteiden olevan olemassa.

Tapauksesta ilmenee, kuinka valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä tulkitaan oikeuskäytännössä tapauskohtaisesti. Valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytykset on säännelty RL 6:11a §:ssä. RL 6:11a.1 §:n 2 kohdan mukaan valvontarangaistuksen tuomitsemiselle ei saa olla kysymyksessä olevan rikoksen laadusta johtuvaa estettä. A oli syyllistynyt petokseen ja väärennykseen. Objektiiivisesti katsoen nämä ovat rikoksia, joiden jatkaminen olisi helppoa valvontarangaistuksen aikana kotoa käsin. Tapauksessa A:n elämäntyyli oli muuttunut yhdyskuntapalvelutuomion jälkeen rikoksettomaan suuntaan, joten hovioikeus ei nähnyt jatkamisvaaraa olevan olemassa. Hovioikeus korosti tapauksen yksittäispiirteitä ja niiden suurta vaikutusta valvontarangaistuksen edellytysten tulkintaan.

Oikeuskäytännön ennakoitavuuden takia olisi mielestäni hyvä, että valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä tulkittaisiin yhdenmukaisesti ja lain tarkoitus huomioiden. Petos- ja väärennysrikokset voidaan rinnastaa esimerkiksi internet- ja huumausainerikoksiin ja ne voivat olla mahdollisia kotoa käsin. Kysymyksessä olevan rikoksen laadun osalta valvontarangaistuksen esteperuste määräytyy kuitenkin oikeuskäytännön kautta ja tuomioistuimen on tarkasteltava esteperusteita jokaisen vastaajan kohdalla itsenäisesti.

3.3.2 Läsäolovelvollisuuden rikkominen

Pohjanmaan käräjäoikeus tuomitsi B:n 27.4.2012¹³¹ 40 päivän ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Ehdottoman vankeuden sijasta määrättiin 40 tuntia yhdyskuntapalvelua, josta B ehti suorittaa puolet eli 20 tuntia. Syyttäjä vaati suorittamatta olevaa osaa muunnettavaksi ehdottomaksi vankeudeksi tai sen sijasta valvontarangaistukseksi. Syyttäjä perusti rangaistusvaatimuksensa siihen, että vastaaja oli rikkonut velvollisuuksiaan törkeästi jättämällä saapumatta yhdyskuntapalvelun suorittamispaikkaan ja kuulemistilaisuuteen. B ei ollut myöskään antanut vastausta kirjalliseen huomautukseen ja oli jättänyt saapumatta käräjäoikeuden istuntoon, johon hänet oli haastettu ratkaisun uhalla.

Rikosseuraamuslaitos laati selvityksen yhdyskuntapalvelun palveluehtojen rikkomisesta. Selvityksestä kävi ilmi B:n olleen poissa palvelusta (9.7.) sekä kahdesta kuulemistilaisuudesta (18.7. ja 30.7.) ilman hyväksyttävää perustetta. B:tä kuultiin (2.8.), jonka jälkeen Rikosseuraamustyöntekijä esitti kirjallisen huomautuksen antamista. Kuulemisen jälkeen B jäi jälleen pois palvelusta (6.8.) ilman hyväksyttävää syytä. Rikosseuraamuslaitos antoi seuraavana päivänä B:lle kirjallisen huomautuksen ja määräsi (16.8.) yhdyskuntapalvelun suorittamisen keskeytettäväksi lukuisten laiminlyöntien vuoksi.

Käräjäoikeus katsoi, etteivät yksittäiset poissaolot olleet vielä velvollisuuksien törkeää rikkomista. B oli rikkonut lāsäolovelvollisuuttaan kuitenkin niin usein, että yhteenlaskettujen poissaolojen määrä täytti yhdyskuntapalvelun velvollisuuksien törkeän rikkomisen tunnusmerkit. Käräjäoikeus huomioi lisäksi sen, kuinka yhdyskuntapalvelu on oikeudelliselta luonteeltaan vapauten kohdistuva, rikoksentekijän vapaa-aikaa rajoittava rangaistus. Yhdyskuntapalvelua suorittavalle on asetettava soveltuvin osin samanlaisia käyttäytymisvaatimuksia kuin vapausrangaistusta suorittavalle yleensäkin. Rikoksentekijältä edellytetään näin ollen motivoitumista ja sitoutumista palvelun suorittamiseen, jotta rangaistuksen täytäntöönpanon onnistuminen olisi mahdollista.

Syyttäjä oli pyytänyt Rikosseuraamuslaitosta selvittämään edellytykset B:n tuomitsemisesta valvontarangaistukseen. Selvitys toimeenpanosuunnitelmiseen oli saapunut käräjäoikeuteen ja sen mukaan B:llä oli riittävät edellytykset suoriutua valvontarangaistuksesta. Rikosseuraamuslaitos oli pitänyt valvontarangaistuksen

131 Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 2061.

tuomitsemista perusteltuna.

B ja hänen kanssaan samassa taloudessa asuvat henkilöt olivat antaneet suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen valvontarangaistuksena. Myös toimeenpanosuunnitelma oli laadittu. Valvontarangaistukselle ei katsottu olevan aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista eikä kysymyksessä olevan rikoksen laadusta johtuvaa estettä. Käräjäoikeus tuomitsi B:n valvontarangaistukseen. Tuomiolauselmasta ilmenee, kuinka suorittamatta oleva 20 tunnin yhdyskuntapalvelu on muunnettu 20 päiväksi vankeutta ja vankeusrangaistuksen sijasta on tuomittu samanpituisen valvontarangaistus.

Käräjäoikeus katsoi, etteivät yksittäiset poissaolot olleet vielä yhdyskuntapalvelun ehtojen törkeää rikkomista. Poissaolojen yhteenlaskettu määrä täytti kuitenkin törkeän rikkomisen tunnusmerkit. B oli ollut lukuisia kertoja poissa palvelusta, mutta hänellä katsottiin tästä huolimatta olevan edellytykset suoriutua valvontarangaistuksesta. Mielestäni valvontarangaistuksen soveltuvuus voidaan kyseenalaistaa tällaisessa tilanteessa, koska valvontarangaistus on yhdyskuntapalvelua ankarampi seuraamus. Valvontarangaistuksen suorittaminen vaatii tuomitulta siten vielä suurempaa sitoutumista rangaistuksen ehtoihin ja toimintavelvollisuuksiin.

3.3.3 Vastaajan passiivisuus

Keski-Pohjanmaan käräjäoikeus tuomitsi C:n 8.9.2011¹³² 138 tunnin yhdyskuntapalvelurangaistukseen viiden kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Syyttäjä vaati 10.2.2012 vireille tulleeella hakemuksella, että C:n suorittamatta oleva osa yhdyskuntapalvelua, 136 tuntia, muunnetaan vankeudeksi. C oli syyttäjän mukaan rikkonut törkeästi yhdyskuntapalvelua suorittavan velvollisuuksia. Hän ei ollut tosiasiallisesti päässyt lainkaan aloittamaan yhdyskuntapalvelun suorittamista.

Yhdyskuntaseuraamustoimisto oli tehnyt (13.1.) päätöksen palvelun keskeyttämisestä. Asiasta oli ilmoitettu viralliselle syyttäjälle. C:n oli katsottu rikkoneen törkeästi yhdyskuntapalvelun toimeenpanosuunnitelmaa palvelun aikana olemalla toistuvasti pois palvelusta ilman laillista estettä. Suorittamatta oleva osa yhdyskuntapalvelua oli siten muunnettava vankeudeksi. Syyttäjä ilmoitti käräjäoikeudelle, ettei valvontarangaistuksen soveltuvuusselvitystä oltu voitu C:n osalta tehdä eikä tältä oltu saatu suostumusta valvontarangaistuksen tuomitsemiseen, koska

¹³² Keski-Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 347.

tämä ei ollut saapunut sovittuihin haastattelutilaisuuksiin. Näin ollen syyttäjä katsoi, ettei valvontarangaistuksen edellytykset täyty eikä C ole siihen soveltuva.

Vastaaja kutsuttiin pääkäsittelyyn uhalla, että asia voidaan käsitellä ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. C ei saapunut pääkäsittelyyn. Käräoikeus muunsi C:n suorittamatta olevan yhdyskuntapalvelun (136 tuntia) vankeudeksi. Käräjäoikeus ei ottanut lainkaan kantaa valvontarangaistuksen tuomitsemiseen, koska se ei olisi ollut mahdollista soveltuvuusselvityksen laatimatta jäämisen takia.

Yhdyskuntapalvelun ehtojen rikkomisen on oikeuskäytännössä katsottu olevan törkeää tapauksissa, joissa yhdyskuntapalvelun suorittaminen epäonnistuu tuomitun omasta syystä. Tapauksessa törkeäksi ehtojen rikkomiseksi katsottiin tuomitun passiivisuus. Tämä onkin loogista, koska yhdyskuntapalvelua ei voida suorittaa ellei tuomittu välitä osallistua kuulemis- ja palvelutilaisuuksiin. Jutussa C oli jättänyt osallistumatta valvontarangaistuksen soveltuvuusselvitykseen kuuluviin haastattelutilaisuuksiin, joten soveltuvuusselvitystä ei voitu lainkaan laatia. Näin ollen tuomioistuimien pystyi ottamaan rangaistuksen soveltuvuuteen kantaa ainoastaan velvollisuuksien laiminlyömisestä ilmenevän perusteella.

Yhdyskuntapalveluun tuomitun passiivisuus yhdyskuntapalveluun kuuluvien velvollisuuksien täyttämisen osalta antaa jo hyvän ennakkokäsityksen siitä, kuinka henkilö osoittaa välinpitämättömyydellään soveltuvan huonosti myös valvontarangaistuksen suorittamiseen. C:n soveltuvuus valvontarangaistuksen suorittamiseen olisi pitänyt selvittää ennen käräjäoikeuden käsittelyä. C ei ollut kuitenkaan antanut suostumustaan valvontarangaistuksen suorittamiseen eikä ollut myöskään saapunut tilaisuuteen, jossa hänen soveltuvuutensa olisi voitu selvittää.

Suostumuksen antamatta jättämisestä ja haastattelutilaisuuksiin saapumisen laiminlyönnistä voidaan toisaalta tehdä se johtopäätös, ettei vastaaja halua suorittaa rangaistustaan valvontarangaistuksena. Voidaan myös katsoa, ettei valvontarangaistuksen soveltuvuusselvityksen laadinta ole lainkaan tarpeellista, koska jo yhdyskuntapalvelun ehtojen törkeästä laiminlyönnistä voidaan havaita vastaajan passiivisuus ja puuttuva motivaatio pysyä vankilan ulkopuolella. Tuomitsemisen edellytyksenä on, että soveltuvuusselvitys ja toimeenpanosuunnitelma on laadittu ennen tuomitsemista, joten valvontarangaistusta ei voida edes harkita, jos näitä ei ole voitu laatia vastaajasta johtuvasta syystä. Lisäksi tuomitsemisen edellytyksenä on vastaajan nimenomaisesti antama suostumus, jota jutussa ei myöskään saatu.

3.4 Törkeä rattijuopumus

RL 23 luvussa¹³³ säädetään liikenne rikoksista. Luvun 3 §:n mukaan rattijuopumuksesta tuomitaan se, joka kuljettaa moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai raitiovaunua nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus on ollut ajon aikana tai sen jälkeen vähintään 0,5 promillea tai että hänellä on ollut tällöin vähintään 0,22 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. Rattijuopumukseen syyllistyy myös henkilö, joka kuljettaa edellä mainittua kulkuneuvoa käytettyään huumausainetta niin, että hänen veressään on ajon aikana tai sen jälkeen havaittu käytetyn huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai sen aineenvaihduntatuotetta ilman, että kuljettajalla olisi reseptillä osoitettava oikeus sitä käyttää. Tuomittavaa on siten myös ajoneuvon kuljettaminen muun huumaavan aineen kuin alkoholin taikka tällaisen aineen ja alkoholin vaikutuksen alaisena niin, että kuljettajan kyky tehtävän vaatimiin suorituksiin on huonontunut. Rattijuopumuksen rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta.

RL 23:4 §:n mukaan rikoksentekijä syyllistyy törkeään rattijuopumukseen, jos rattijuopumuksessa:

- 1) rikoksentekijän veren alkoholipitoisuus on vähintään 1,2 promillea tai hänellä on vähintään 0,53 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa, tai
- 2) rikoksentekijän kyky tehtävän vaatimiin suorituksiin on tuntuvasti huonontunut taikka
- 3) rikoksentekijä on käyttänyt muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia tai tällaista ainetta ja alkoholia niin, että hänen kykynsä tehtävän vaatimiin suorituksiin on tuntuvasti huonontunut.

Olosuhteiden on lisäksi oltava sellaiset, että rikos on ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. Törkeän rattijuopumuksen rangaistusasteikko on 60 päiväsakosta vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Liikenteen rikosoikeudellisen sääntelyn perustana on se, että pelkkä sääntöjen ja määräysten rikkominen on säädetty rangaistavaksi. Sääntöjen noudattamisen valvonta

133 RL (39/1889).

on aktiivista. 2000-luvun vilkkaassa liikenteessä olisi vaikea ylläpitää liikenneturvallisuutta, jos ainoastaan onnettomuuden tai vahingon aiheuttamisesta seuraisi rangaistus. Liikenne rikoksissa rangaistavuuden edellytyksenä onkin abstraktin vaaran aiheuttaminen. Tämä vaarantamisajattelu on tapana ilmasta tunnusmerkistössä sanonnalla ”on omiaan aiheuttamaan vaaraa”. Niissä liikenne rikosten tunnusmerkistöistä, joissa ei ole lainkaan mainittu vaaran aiheuttamista, on lainsäätäjät ajatellut, että kyseinen menettely on aina luonteeltaan vaarallista. Esimerkiksi rattijuopumuksen tunnusmerkistöstä sanontaa ”on omiaan aiheuttamaan vaaraa” ei löydy. Törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistöstä se löytyy, koska se on osa törkeysarviointia.

Lähtökohtaisesti alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena ajaminen voidaan porrastaa kahteen eri vakaavuusasteeseen (rattijuopumus/törkeä rattijuopumus) huomioimalla huumaavan aineen aiheuttaman suorituskyvyn lasku.¹³⁴ Törkeässä rattijuopumuksessa rikosentekijän veren alkoholipitoisuus on vähintään 1,2 promillea tai hänellä on vähintään 0,53 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. Törkeys tulee tällöin suoraan verestä tai hengitysilmaasta mitattavasta alkoholipitoisuudesta.

Muuta huumaavaa ainetta käyttäneen tai tällaisen aineen ja alkoholin yhteisvaikutuksen alaisena ajaneen rikosentekijän huonontunutta toimintakykyä tehtävän vaatimiin suorituksiin on vaikea joissain tapauksissa arvioida. Lisäksi on huomioitava aina se, että myös olosuhteiden on oltava omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. Liikennejuopumusrikosten törkeysarviointi jää siten joissain tapauksissa tuomioistuimen harkinnan varaan.

Törkeä rattijuopumus on yksi hallituksen esityksessä¹³⁵ mainituista rikoksista, joista on mahdollista tuomita valvontarangaistus. Pohdittaessa valvontarangaistuksen soveltuvuutta törkeään rattijuopumukseen syyllistyneelle, on huomioitava se, että varsinkin useita kertoja rattijuopumukseen tai törkeään rattijuopumukseen syyllistyneellä voi olla alkoholiriippuvuus.

Valvontarangaistuksen suorittaminen edellyttää ehdotonta päihteettömyyttä. Oikeuskäytännössä on usein ilmennyt tapauksia, joissa valvontarangaistukseen on tuomittu päihderiippuvaisia henkilöitä. Hallituksen esityksestä voi huomata osittaisen ristiriidan siinä, kuinka ehdotonta päihteettömyyttä vaativaa valvontarangaistusta

134 HE 32/1997 vp.

135 HE 17/2010 vp.

suorittavan vähäinen alkoholinkäyttö ei tule automaattisesti johtaa rangaistuksen muuntamiseen vankeudeksi.

Rikosseuraamuslaitos on tehnyt jokaiselle valvontarangaistukseen tuomitulle päihderiippuvaiselle soveltuvuusselvityksen kyseisen rangaistusmuodon soveltuvuudesta. Soveltuvuusselvityksestä ilmenee muun muassa rikoksentekijän motivoituneisuus päihitteettömyyteen eli päihderiippuvuudesta kuntoutumiseen ja toipumiseen. Tämä ei kuitenkaan ole aina helppoa ja retkahduksia voi sattua. Valvontarangaistus voidaan näiltä osin nähdä päihderiippuvuudesta irtautumista helpottavana rangaistusmuotona. Tuomittu voi suorittaa rangaistuksensa päihdekuntoutusta antavassa laitoksessa tai voi ainakin saada tukea ja hoitoa riippuvuuteensa rangaistuksen suorittamisen aikana. Tuomitun yksilölliset olosuhteet huomioidaan ja hänen yhteiskuntaan sopeutumistaan pyritään helpottamaan.

3.4.1 Rikoshistoria koventamisperusteena

Pohjanmaan käräjäoikeus tuomitsi D:n 20.11.2012¹³⁶ kolmen kuukauden pituisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta samanpituisen valvontarangaistukseen kahdesta törkeästä rattijuopumuksesta ja yhdestä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta. D oli aiemmin tuomittu ehdottomien vankeusrangaistusten sijasta neljään yhdyskuntapalveluun. D oli viiden vuoden aikana syylistynyt 19.3.2011 törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen sekä 25.11.2009 rattijuopumukseen. Käräjäoikeus ei näin ollen katsonut voivansa määrätä vankeusrangaistusta ehdollisena tai ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalvelua.

Syyttäjän rangaistusvaatimuksen mukaan D oli 1.8.2012 kuljettanut mopoa yleisellä tiellä 0,76 milligramman päihtymystilassa sekä 17.8.2012 kuljettanut mopoa yleisellä tiellä 0,91 milligramman päihtymystilassa. Teot olivat siten täyttäneet törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistön. D oli syyttäjän rangaistusvaatimuksen mukaan lisäksi kuljettanut mopoa kevyen liikenteen väylillä 50-55 kilometrin tuntinopeudella siten, että teko täytti liikenneturvallisuuden vaarantamisen tunnusmerkistön. D tunnusti syytteessä kuvatut teot, mutta katsoi, että hänet voidaan tuomita korkeintaan 70 päivän ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jonka sijasta hänet on määrättävä valvontarangaistukseen.

Käräjäoikeus katsoi myöntämisen ja sitä tukevista mittauspöytäkirjoista

136 Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 12/2125.

ilmenevän perusteella selvitettyksi, että D oli syyllistynyt syytteessä kuvattuihin rikoksiin. Näin menettelemällä ja kuljettamalla mopoa yleisillä kaduilla käräjäoikeus katsoi, että D:n menettely on kaikissa kohdissa ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. Molemmat ajot olivat tapahtuneet aamuyöllä, mutta silti paikalla olisi voinut olla muutakin liikennettä. Tapahtuma-ajankohta otettiin kuitenkin huomioon rangaistusta lieventävänä seikkana.

Käräjäoikeus luki D:n syyksi kaksi törkää rattijuopumusta ja liikenneturvallisuuden vaarantamisen. D oli aiemmin tuomittu rangaistukseen 25.11.2009 tehdystä törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja 12.10.2011 tehdystä törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta. Käräjäoikeus katsoi, että hänen aikaisempi rikollisuutensa ja uuden rikoksen suhde tältä osin on rikosten samankaltaisuuden johdosta osoittanut hänessä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

D oli lisäksi tuomittu 25.11.2009 tehdystä rattijuopumuksesta sekä aikavälillä 2.8.2002 – 12.7.2006 tehdystä viidestä muusta rattijuopumuksesta sekä sen törkeästä tekemuodosta. Käräjäoikeus katsoi, ottaen erityisesti huomioon aiempien rikosten lukumäärän, että aikaisemman rikollisuuden ja uusien rikosten suhde myös tältä osin on osoittanut hänessä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Merkitystä ei näyttänyt olevan sillä, että aikaisempien rikosten ja uusien törkeiden rikosten välinen aika oli ollut pitkä. Käräjäoikeus otti D:n rikoshistorian huomioon rangaistusta koventavana seikkana.

Pohjanmaan käräjäoikeus otti vastaajan liikennesrikoksista saamat tuomiot eli D:n rikoshistorian huomioon koventamisperusteena. Aikaisemmasta rikollisuudesta kulunut aika ei vähentänyt näiden rikosten vaikutusta uuden rikoksen moitittavuusarvioinnissa, koska aiempi rikollisuus oli olennaisesti samanlaatuista kuin käräjäoikeudessa marraskuussa 2012 käsiteltävänä olleet rikokset. Nämä osoittivat siten kokonaisuutena arvioiden ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Rikoshistoriasta huolimatta D tuomittiin valvontarangaistukseen. Mielestäni useat aiemmat rattijuopumusrikokset antavat kuitenkin viitteitä vastaajan mahdollisesta päihteidenkäytöstä myös valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aikana. Valvontarangaistusta täytäntöönpannassa on tällöin kiinnitettävä erityistä huomiota tuomitun päihteettömyyden tukemiseen.

3.4.2 Päihdeongelma yhdyskuntapalvelun esteenä

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus tuomitsi 12.1.2012¹³⁷ E:n 70 päivän ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta samanpituisen valvontarangaistukseen kahdesta rattijuopumuksesta ja yhdestä törkeästä rattijuopumuksesta sekä kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta. E oli aiemmin tuomittu sakkoihin ja kerran ehdolliseen vankeusrangaistukseen syyllistyttyään lyhyehköin väliajoin rattijuopumuksiin ja törkeisiin rattijuopumuksiin yhteensä seitsemän kertaa. E oli tuomittu ehdottomaan vankeuteen ensimmäisen kerran syyskuussa 2011, josta hänet oli päästetty ehdonalaiseen vapauteen 25.12.2011.

Käräjäoikeus katsoi, ettei ehdollinen vankeusrangaistus voinut enää tulla kysymykseen vastaajan aikaisemmasta rikollisuudesta johtuen. Rikosseuraamuslaitoksen laatiman selvityksen mukaan E:llä ei ollut päihdeongelmansa takia edellytyksiä yhdyskuntapalvelurangaistukseen, mutta E:n todettiin soveltuvan valvontarangaistukseen. E:n vakituinen asunto ja perhesuhteet puolsivat valvontarangaistuksesta suoriutumista.

Syyttäjän rangaistusvaatimuksen mukaan E oli 7.7.2011 kuljettanut henkilöautoa yleisellä tiellä 1.66 promillen päihtymystilassa ilman vaadittavaa ajo-oikeutta sekä 2.10.2011 ja 22.10.2011 kuljettanut mopoa yleisellä tiellä 0.44 ja 0,27 milligramman päihtymystilassa. Teot olivat täyttäneet tunnusmerkit törkeään rattijuopumukseen, kahteen tavalliseen rattijuopumukseen ja yhteen kulkuneuvon kuljettamiseen oikeudetta. E oli viimeisen viiden vuoden aikana syyllistynyt kahdesti törkeään rattijuopumukseen (30.3.2010 ja 10.6.2011) sekä kahdesti rattijuopumukseen (10.10.2009 ja 3.5.2011). E oli tunnustanut syytteessä kuvatut teot ja hän oli pyytänyt, että hänelle mahdollisesti tuleva vankeusrangaistus määrätään ehdollisena tai että mahdollinen ehdoton vankeusrangaistus muunnetaan valvontarangaistukseksi.

Käräjäoikeus katsoi tunnustamisen ja sitä tukevan syyttäjän kirjallisen selvityksen perusteella tulleen selvitettyksi, että E oli syyllistynyt syytteessä kuvattuihin rikoksiin. Käräjäoikeus katsoi lisäksi, että vastaajan aikaisempi rikollisuus ja sen suhde nyt kysymyksessä olleisiin tekoihin oli osoittanut hänessä tekojen samankaltaisuuden ja lukumäärän vuoksi ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Tämän vuoksi hänelle tulevaa rangaistusta oli kovennettava. Rangaistusta alentavana seikkana käräjäoikeus otti huomioon E:lle 29.9.2011 tuomitun 50 päivän ehdottoman

¹³⁷ Etelä-Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 12/61.

vankeusrangaistuksen.

Käräjäoikeus tuomitsi E:n 70 päivän ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Rikoseuraamuslaitoksen laatimassa selvityksessä valvontarangaistuksen tuomitsemiselle ei oltu todettu olevan esteitä eikä syyttäjää ollut vastustanut sitä. E:lle tuleva vankeusrangaistus oli alle kuuden kuukauden pituinen. Koska E oli aiemmin tuomittu vain yhteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, käräjäoikeus totesi, että valvontarangaistukseen tuomitsemiselle RL 6 :11a §:ssä säädetty edellytykset täyttyivät. Näin ollen E tuomittiin vankeusrangaistuksen sijasta samanpituiseen valvontarangaistukseen.

Käräjäoikeus mainitsi tuomiossaan, kuinka Rikoseuraamuslaitoksen selvitykseen sisältyvän toimeenpanosuunnitelman mukaisesti E:n on pääsääntöisesti pysyttävä kotonaan silloin, kun hänellä ei ole erikseen määrättyä toimintavelvoitetta tai A-klinikkakäyntejä. E ei saa valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aikana käyttää huumausainetta, alkoholia tai muuta päihdyttävää ainetta eikä olla päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena. Lisäksi tuomiossa mainittiin, että rangaistuksesta suorittamatta oleva osa voidaan muuntaa ehdottomaksi vankeudeksi, jos E rikkoo tahallisesti tai törkeästi ValRangL:ssa tuomitulle säädettyjä velvollisuuksia.

Käräjäoikeus tuomitsi E:lle siis rangaistuksen törkeästä rattijuopumuksesta, kahdesta rattijuopumuksesta sekä kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta. Käräjäoikeus otti koventamisperusteena huomioon sen, kuinka vastaajan aiempi rikollisuus ja sen suhde käräjäoikeudessa sillä hetkellä kysymyksessä olleisiin tekoihin oli osoittanut E:ssä tekojen samankaltaisuuden ja lukumäärän vuoksi ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. E oli viiden vuoden aikana syylistynyt kahdesti sekä rattijuopumukseen että törkeään rattijuopumukseen. Käräjäoikeus tuomitsi E:n vankeusrangaistuksen sijasta valvontarangaistukseen. Vastaaja katsottiin soveltuvuusselvityksen perusteella soveltuvaksi valvontarangaistukseen eikä syyttäjää ollut vastustanut valvontarangaistukseen tuomitsemista. E:lle tuleva vankeusrangaistus oli lisäksi alle kuuden kuukauden pituinen ja hänet oli aiemmin tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen ainoastaan yhden kerran.

Mielestäni olisi hyvä perustella vielä tarkemmin sitä, kuinka E:n katsotaan päihteidenkäyttönsä puolesta soveltuvan valvontarangaistuksen suorittamiseen, koska hänen rikohistoriastaan löytyy lukuisia rattijuopumusrikoksia. Käräjäoikeuden olisi hyvä tuoda (salassapitosäännösten rajoissa) suuremmalle yleisölle perustelujensa kautta ilmi se, miten vastaajan päihteidenkäyttöä on soveltuvuusselvityksen perusteella arvioitu suhteessa valvontarangaistuksen päihteettömyysvaatimukseen.

3.4.3 Kirjallinen menettely

Pohjanmaan kärjäoikeus tuomitsi F:n 19.4.2013¹³⁸ 80 päivän yhteiseen vankeusrangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta ja kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta. Ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittiin samanpituisen valvontarangaistus. Kärjäoikeus käsitteli asian kirjallisessa menettelyssä¹³⁹ F:n suostumuksella.

Syyttäjä ilmoitti haastehakemuksessa esittämässään teonkuvauksessa kärjäoikeudelle, kuinka F oli tiistain vastaisena yönä puoli kahteen aikaan kuljettanut henkilöautoa yleisellä tiellä nautittuaan alkoholia siten, että hänellä oli ajon jälkeen ollut 0,90 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. Syyttäjä mainitsi lisäksi olosuhteiden olleen sellaiset, että rikos oli ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. F:llä ei ollut ollut voimassa olevaa ajo-oikeutta. Syyttäjä mainitsi ajokieltovaatimuksessaan, että vastaaja oli syyllistynyt edellisen kerran törkeään rattijuopumukseen 4.3.2010.

Kärjäoikeus tuomitsi F:n syyttäjän teonkuvauksen mukaisesti. F oli esitutkinnassa tunnustanut syytteessä kuvatun teon ja hänen verensä ajon jälkeinen alkoholipitoisuus ilmeni mittauspöytäkirjasta. Kärjäoikeus katsoi, että F tuli tuomita törkeästä rattijuopumuksesta ja kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Rangaistuslajia valittaessa otettiin huomioon F:n rikoshistoria. Aikaisempien yhdyskuntapalvelurangaistusten vuoksi F:ää ei voitu tuomita yhdyskuntapalveluun.

Kärjäoikeus päätyi tuomitsemaan vastaajan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta valvontarangaistukseen. F ja muut hänen kanssaan samassa asunnossa asuvat täysi-ikäiset olivat suostuneet rangaistuksen suorittamiseen valvontarangaistuksena. F:n voitiin myös olettaa suoriutuvan valvontarangaistuksen suorittamisesta. Kärjäoikeus tuomitsi F:lle lisäksi yli vuoden pituisen ajokiellon.

Tuomiossa huomioni kiinnitti se, että vastaaja oli tuomittu valvontarangaistukseen kirjallisessa menettelyssä. Valvontarangaistukseen tuomitsemisen mahdollistamiseksi käsittelyn olisi hyvä olla pääsääntöisesti suullista. Vastaaja voi esteettä ilmoittaa kirjallisesti tuomioistuimelle suostumuksensa valvontarangaistuksen suorittamiseen. Kyseiseen rangaistusmuotoon tuomitseminen edellyttää kuitenkin, että

138 Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 538.

139 ROL 5a:1 §.

tuomioistuimien arvioi vastaajan kykyä ja tahtoa noudattaa toimeenpanosuunnitelmaa ja valvontarangaistukseen liittyvää aikataulua sekä suorittaa hänelle määrätty toimintavelvollisuudet. Tuomioistuimien pystyy suorittamaan arvioinnin useimmissa tapauksissa vain, kun vastaajaa kuullaan asiassa henkilökohtaisesti. Ilman välitöntä kontaktia vastaajaan tuomioistuimen on vaikea ottaa kantaa vastaajaan mahdollisuuksiin suoriutua valvontarangaistuksesta.¹⁴⁰ Valvontarangaistukseen tuomitseminen kirjallisessa menettelyssä on siten mielestäni ristiriitaista.

Yhdyskuntaseuraamukseen tuomittaessa rikoksentekijän henkilökohtaisella soveltuvuudella on suuri merkitys rangaistuslajin valinnassa. Tuomioistuimien ei voi tuomita vastaajaa valvontarangaistukseen ilman kattavaa selvitystä syytetyn soveltuvuudesta rangaistuksen suorittamiseen. Tuomioistuimen on näin ollen saatava tieto vastaajan asuinolosuhteista (vakainainen asuinpaikka) sekä riittävät tiedot hänelle määrättävästä päiväohjelmasta. Tuomioistuimen on usein myös nähtävä vastaaja, jotta hänen soveltuvuuttaan valvontarangaistuksen suorittamiseen voitaisiin luotettavasti arvioida.

3.4.4 Aiemmat yhdyskuntapalvelut muunnettu vankeudeksi

Pohjanmaan käräjäoikeus tuomitsi G:n 7.3.2012¹⁴¹ 75 päivän yhteiseen vankeusrangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta ja kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta. Ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittiin samanpituinen valvontarangaistus. G tuomittiin lisäksi ajokieltoon.

Syyttäjän teonkuvauksesta ilmeni, kuinka G oli kuljettanut henkilöautoa yleisellä tiellä nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus oli ajon jälkeen ollut 2,06 promillea. Lisäksi olosuhteet olivat olleet sellaiset, että rikos oli ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. G:llä ei ollut ollut voimassa olevaa ajo-oikeutta. Lisäksi syyttäjä vaati G:tä tuomittavaksi ajokieltoon sekä velvoitettavaksi korvaamaan valtiolle päihdetutkimuskustannukset.

Käräjäoikeus tuomitsi G:n syyttäjän teonkuvauksen mukaisesti. G oli myöntänyt sekä törkeän rattijuopumuksen että kulkuneuvon kuljettamisen oikeudetta. Käräjäoikeus katsoi, että G:n tunnustamista tuki Keskusrikospoliisin rikosteknisen laboratorion lausunto. Seuraamusharkinnassaan käräjäoikeus totesi, että G:n aikaisempi rikollisuus

140 Yhdyskuntapalvelun osalta: *Frände* 8.8.2011, s. 164 – 165.

141 Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 411.

edellytti ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Käräjäoikeus katsoi, että G:n aikaisemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset muodostivat esteen yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle, vaikka G oli itse todennut olevansa valmis yhdyskuntapalveluun. Käräjäoikeus korosti erityisesti sitä, että G:lle aiemmin tuomitut yhdyskuntapalvelurangaistukset oli muunnettu takaisin vankeudeksi. Valvontarangaistuksen soveltuvuusselvityksen perusteella vastaajan tuomitseminen valvontarangaistukseen katsottiin perustelluksi.

Pohjanmaan käräjäoikeus katsoi, ettei yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle ollut edellytyksiä vastaajan aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten lukuisuuden vuoksi. Käräjäoikeus korosti erityisesti sitä, että G:lle aiemmin tuomittujen yhdyskuntapalvelurangaistusten suorittaminen ei ollut onnistunut, vaan yhdyskuntapalvelut oli jouduttu muuttamaan takaisin vankeudeksi. G:n aikaisempi rikollisuus edellytti ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista ja valvontarangaistuksen soveltuvuusselvityksen perusteella vastaajan tuomitseminen valvontarangaistukseen katsottiin perustelluksi.

Valvontarangaistuksen suorittaminen vaatii velvollisuuksien noudattamista ja rangaistukseen sitoutumista. Käräjäoikeuden olisi ollut hyvä tuoda ilmi tilanteet, joiden myötä aikaisemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset oli jouduttu muuttamaan vankeudeksi, koska ne voivat vaikuttaa valvontarangaistuksen soveltuvuuden arvioimiseen. On toisaalta mahdollista, että soveltuvuusselvityksessä on tarkasteltu aiempien yhdyskuntapalvelujen muuntojen syitä ilman, että näiden olisi katsottu vaikuttaneen olennaisesti vastaajan edellytyksiin suoriutua valvontarangaistuksesta

3.4.5 Huomattava päihtymystila

Pohjanmaan käräjäoikeus tuomitsi H:n 28.3.2012¹⁴² neljän kuukauden ja 15 päivän pituiseen yhteiseen vankeusrangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta, liikenneturvallisuuden vaarantamisesta sekä ampuma-aserikkomuksesta. Käräjäoikeus määräsi H:n lisäksi ajokieltoon ja velvoitti hänet korvaamaan valtiolle asian selvittämisestä aiheutuneet päihdetutkimuskustannukset.

Syyttäjän haastehakemuksessa esittämän teonkuvauksen mukaan H oli kuljettanut pakettiautoa nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus oli ajon jälkeen ollut 2,89 promillea. Teko oli ollut myös kokonaisuutena arvostellen

¹⁴² Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 644.

törkeä, koska päihtyneenä ajo oli tapahtunut yleisillä teillä ja se oli johtanut tieltä suistumiseen. H oli pakettiautoa kuljettaessaan tahallaan tai huolimattomuudesta laiminlyönyt noudattaa olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta vaaran ja vahingon välttämiseksi. Menettelyn seurauksena pakettiauto oli suistunut risteyksessä ojaan törmäten samalla liikennemerkkiin. Olosuhteet ja menettely olivat olleet sellaiset, että teko oli ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle.

Liikennerikosten lisäksi syyttjä vaati haastehakemuksessaan H:ta tuomittavaksi rangaistukseen ampuma-aserikkomuksesta. H oli ampuma-aselain vastaisesti tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta kuljettanut autonsa takapenkkutilassa haulikkoja ilman suojusta. H oli myöntänyt kaikki syytteet oikeaksi. Käräjäoikeus luki vastaajan syyksi kaikki kolme tekoa siten, kuin syyttjä oli ne esittänyt. Käräjäoikeus katsoi perusteluissaan tekojen tulleen näytetyksi vastaajan myöntämisen lisäksi todisteina olleiden Keskusrikospoliisin rikosteknisen laboratorion lausunnosta sekä sairaanhoitopiirin laskusta ilmenevien veren alkoholipitoisuuden ja päihdetutkimuskulujen avulla.

Rangaistusseuraamuksen osalta käräjäoikeus katsoi, että H tuli tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Huomioon otettiin veren alkoholipitoisuuden suuri määrä sekä se, että H oli suistunut autollaan ojaan. Vastaajasta oli tehty valvontarangaistuksen soveltuvuus selvitys ja toimeenpanosuunnitelma. Käräjäoikeus katsoi selvityksestä ilmenevän, että H:lla oli edellytykset valvontarangaistuksen suorittamiseen. H oli antanut siihen myös suostumuksensa. Näin ollen käräjäoikeus muusi H:lle tulevan ehdottoman vankeuden valvontarangaistukseksi.

3.5 Muita tilanteita

Valvontarangaistuksen tuomitsemiselle ei saa olla aikaisemmin tuomituista ehdottomista vankeusrangaistuksista johtuvaa estettä.¹⁴³ Aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus ei ole kuitenkaan uuden valvontarangaistuksen tuomitsemisen este, kun lyhyin aikavälein tehdyt rikokset tulevat eri tuomioistuimissa käsiteltäväksi eri aikoina. Tällöin teoista ei tuomita rangaistusta samalla kertaa.¹⁴⁴

Tämä noudattaa yhdyskuntapalvelun edellytyksiä koskevien lain esitöiden linjaa. Hallituksen esityksessä on pidetty mahdollisena, että henkilö, jolle on tuomittu

¹⁴³ RL 6:11.2 §.

¹⁴⁴ HE 17/2010 vp, s. 31.

kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan 200 tuntia yhdyskuntapalvelua, voidaan tuomita ennen tämän tuomion antamista tehdystä rikoksesta kohtuullistettuna ehdottomaan enintään kahdeksan kuukauden vankeusrangaistukseen, josta niin ikään voitaisiin määrätä yhdyskuntapalvelua.¹⁴⁵

3.5.1 Aiemmin tuomitun vankeuden huomioiminen

Keski-Pohjanmaan käräjäoikeus tuomitsi J:n 16.12.2011¹⁴⁶ kolmen kuukauden yhteiseen vankeusrangaistukseen vahingonteosta, kahdesta lähestymiskiellon rikkomisesta, kotirauhan rikkomisesta, laittomasta uhkauksesta ja kunnianloukkauksesta. Käsittelyä jatkettiin vastaajan valituksen perusteella Vaasan hovioikeudessa,¹⁴⁷ joka myönsi 16.2.2012 tälle jatkokäsittelyluvan rangaistusseuraamuksen osalta. Valituksen käsittelyn yhteydessä päätettiin, ettei jatkokäsittelylupaa myönnetä syyksiluettujen rikosten osalta, joten käräjäoikeuden ratkaisu jäi näiltä osin pysyväksi.

Hovioikeus kysyi viran puolesta J:ltä, suostuuko tämä ehdottoman vankeusrangaistuksen muuntamiseen valvontarangaistukseksi. J ilmoitti kirjeellään 7.3.2012 olevansa valmis valvontarangaistuksen suorittamiseen. Hovioikeus pyysi Rikosseuraamuslaitokselta selvitystä valvontarangaistuksen soveltuvuudesta ja syyttäjä ilmoitti suostuvansa valvontarangaistuksen tuomitsemiseen.

Käräjäoikeus oli tuomiossaan katsonut, ettei valvontarangaistus tule kyseeseen, koska J:lle aikaisemmin tuomittu ehdoton vankeusrangaistus mukaan lukien hänen vankeusrangaistustensa yhteenlaskettu määrä ylitti kuuden kuukauden rajan. Hovioikeus puolestaan katsoi, ettei se seikka, että J:n syyksi käsillä olevassa asiassa luetut rikokset olisi voitu käsitellä yhdessä aiemman käräjäoikeuden tuomion (11.5.2010) kanssa ja että yhteinen vankeusrangaistus olisi tuolloin ollut enemmän kuin kuusi kuukautta, ole sellaisenaan valvontarangaistukseen tuomitsemiselle RL 6:11a.1 §:n 2 kohdassa säädetty este. Asiassa ei ollut myöskään käynyt ilmi seikkoja, jotka olisivat antaneet aiheen poiketa Rikosseuraamuslaitoksen selvityksestä, josta ilmeni J:llä olevan edellytykset suoriutua valvontarangaistuksesta. Näin ollen hovioikeus tuomitsi J:n kolmen kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta samanpituisen valvontarangaistukseen.

Käräjäoikeus katsoi, ettei valvontarangaistus tule kyseeseen, koska J:lle

145 HE 48/1997 vp, s. 8.

146 Keski-Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 11/890.

147 Vaasan HO:n tuomio nro 713.

aikaisemmin tuomittu ehdoton vankeusrangaistus mukaan lukien hänen vankeusrangaistustensa yhteenlaskettu määrä ylitti kuuden kuukauden rajan. Hovioikeus puolestaan katsoi, ettei se seikka, että J:n syyksi käsillä olevassa asiassa luetut rikokset olisi voitu käsitellä yhdessä aiemman käräjäoikeuden tuomion (11.5.2010) kanssa ja että yhteinen vankeusrangaistus olisi tuolloin ollut enemmän kuin kuusi kuukautta, ole sellaisenaan valvontarangaistukseen tuomitsemiselle RL 6:11a.1 §:n 2 kohdassa säädetty este. Hovioikeuden näkemys noudattaa hallituksen esityksen linjaa, jonka mukaan aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus ei ole uuden valvontarangaistuksen tuomitsemisen este tilanteessa, jossa lyhyin aikavälein tehdyt rikokset tulevat eri tuomioistuimissa käsiteltäväksi eri aikoina, jolloin niistä ei tuomita rangaistusta samalla kertaa.¹⁴⁸

3.5.2 Pahoinpitely- ja uhkausrikoksiin syyllistyminen

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus tuomitsi K:n 26.6.2012¹⁴⁹ kolmen kuukauden ja 15 päivän vankeusrangaistukseen näpistyksestä, kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta, kolmesta pahoinpitelystä, laittomasta uhkauksesta sekä kotirauhan rikkomisesta. Rangaistukseen sisältyi lisäksi jäännösrangaistus, joka määrättiin täytäntöönpantavaksi kokonaan. Käräjäoikeus muunsi ehdottoman vankeusrangaistuksen samanpituiseksi valvontarangaistukseksi. Rangaistusta alentavana seikkana otettiin huomioon Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuden 19.10.2010 antama lainvoimainen tuomio.

Syyttäjän käräjäoikeudelle esittämän rangaistusvaatimuksen mukaan K oli anastanut 21.5.2010 huoltoasemalta polttoainetta 30,01 euron arvosta tankkaamalla autonsa ja poistumalla maksamatta. Syyttäjä otti huomioon anastetun omaisuuden vähäisen arvon ja piti tekoa kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. K:lla ei ollut ollut voimassa olevaa ajo-oikeutta ollessaan liikenteessä näpistyksessä käytetyllä henkilöautolla.

Rangaistusvaatimuksesta ilmeni lisäksi se, että K oli syyllistynyt pahoinpitelyyn 26.3.2011, 9.9.2011 sekä 17.12.2011. Kaikilla kerroilla asianomistajana oli ollut sama naishenkilö (L). K oli tehnyt L:lle ruumiillista väkivaltaa lyömällä häntä 26.3. nyrkillä otsaan sillä seurauksella, että L:lle oli aiheutunut kipua. K oli lisäksi 17.12. tehnyt ruumiillista väkivaltaa L:lle lyömällä häntä kaksi kertaa kotonaan sisällä asunnossa.

¹⁴⁸ HE 17/2010 vp, s. 31.

¹⁴⁹ Etelä-Pohjanmaan KäO:n tuomio nro 1288.

Lyöntien jälkeen K oli työntänyt L:n ulos rappukäytävään ja kaatanut hänet sekä lyönyt useita kertoja päähän. Pahoinpitelyn seurauksena L:lle oli aiheutunut jälkiä otsaan.

K oli 19.9. tehnyt ruumiillista väkivaltaa L:lle tämän kotiovella potkaisemalla tätä nilkkaan ja kyynärpäähän. Pahoinpitelyn seurauksena L:lle oli aiheutunut kipua nilkkaan sekä ruhje kyynärpäähän. Kyseistä tapahtumaa oli edeltänyt kotirauhan rikkominen. K oli 18.9. – 19.9. oikeudettomasti häirinnyt L:n kotirauhaa metelöimällä aamulla rapussa. K oli aiheuttanut häiriötä huutamalla, hakkaamalla ovea sekä repimällä postiluukkua. Vastaaja oli lisäksi häirinnyt L:ää lähettämällä lukuisia tekstiviestejä ja soittamalla lukuisia puheluita tämän matkapuhelimeen. Useat tekstiviestit sisälsivät tappouhkauksia, joten K oli syyllistynyt samalla laittomaan uhkaukseen. Tappamisella uhkaaminen oli tapahtunut sellaisissa olosuhteissa, että L:llä oli ollut perusteltu syy pelätä omasta puolestaan henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vakavassa vaarassa.

Syyttäjä vaati lisäksi vastaajalle rangaistusta mitattaessa koventamisperusteena huomioon otettavaksi tämän rikoshistorian, koska sen ja uuden rikoksen suhde oli osoittanut vastaajassa ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Syyttäjä vaati, että K veloitetaan korvaamaan valtiolle todistelukustannukset sekä näpistysteon asianomistajalle anastetusta polttoaineesta 24,60 euroa ja asian käsittely- ja tutkintakulut 50 euroa. Syyttäjä vaati samalla K:ta tuomittavaksi menettämään valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä bensiinin arvonlisäveron määrän 5,41 euroa. L yhtyi syyttäjän kaikkiin häntä koskeviin syytteisiin eli syytteisiin, joissa hän oli asianomistajan asemassa. L vaati lisäksi, että K veloitetaan suorittamaan hänelle korvaukseksi kivusta ja särystä yhteensä 1.000 euroa sekä henkisestä kärsimyksestä 1.000 euroa.

Käräjäoikeus katsoi vastaajan syyllistyneen näpistykseen ja kulkuneuvon kuljettamiseen oikeudetta. K oli tunnustanut teot. 26.3. tapahtuneen pahoinpitelyn johdosta käräjäoikeus katsoi, että L:n kertomuksen perusteella oli tullut luotettavasti toteen näytetyksi K:n syyllistyneen syytekohtassa selostettuun pahoinpitelyyn. Käräjäoikeus totesi L:n tapahtumista antaman kertomuksen olleen yksityiskohtaista ja luotettavaa.

Käräjäoikeus luki syytteessä esitetyn mukaisesti vastaajan syyksi laittoman uhkauksen, pahoinpitelyn ja kotirauhan rikkomisen, koska L:n kertomus tapahtumista oli ollut luotettavaa. Käräjäoikeus luki K:n syyksi myös 17.12. tapahtuneen pahoinpitelyn asianomistaja L:n ja todistaja M:n kertomusten perusteella. Todistelun jälkeen K oli lisäksi ilmoittanut myöntävänsä syytteen pahoinpitelystä oikeaksi. K

velvoitettiin korvaamaan L:lle aiheuttamansa kärsimyksen johdosta vahingonkorvausta yhteensä 1.750 euron arvosta.

Käräjäoikeus katsoi, että K oli tuomittava vankeusrangaistukseen huomioon ottaen hänen syykseen luettujen rikosten vahingollisuus, vaarallisuus, tekojen vaikuttimet sekä rikoksista ilmenevä muu tekijän syyllisyys. K:n aikaisemman rikollisuuden vuoksi vankeusrangaistus tuli tuomita ehdottomana. Käräjäoikeus määräsi lisäksi täytäntöön pantavaksi yhden kuukauden pituisen jäännösrangaistuksen, koska K oli päässyt ehdolliseen vapauteen 9.12.2011 ja syyllistynyt hyvin pian tämän jälkeen pahoinpitelyyn.

Aikaisemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset ja ehdottomat vankeusrangaistukset estivät K:n tuomitsemisen yhdyskuntapalvelurangaistukseen. Käräjäoikeus päätyi harkinnassaan siihen, että K oli mahdollista tuomita valvontarangaistukseen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Rikosseuraamuslaitoksen lausunnosta kävi ilmi valvontarangaistukseen tuomitsemisen olevan perusteltua. Käräjäoikeudelle oli myös toimitettu valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelma.

Mielestäni ainakin osa K:n tekemistä rikoksista oli laadultaan sellaisia, joiden tekemistä olisi mahdollista jatkaa valvontarangaistuksen aikana kotoa käsin. Tuomiossa tätä ei kuitenkaan huomioitu. Käräjäoikeus luki syytteessä esitetyn mukaisesti vastaajan syyksi muun muassa laittoman uhkauksen, pahoinpitelyn ja kotirauhan rikkomisen. Käräjäoikeus määräsi lisäksi täytäntöön pantavaksi yhden kuukauden pituisen jäännösrangaistuksen, koska K oli päässyt ehdolliseen vapauteen 9.12.2011 ja syyllistynyt hyvin pian tämän jälkeen pahoinpitelyyn. Koventamisperusteena oli lisäksi huomioitu vastaajan aikaisempi rikollisuus, koska sen ja uuden rikoksen suhde oli osoittanut hänessä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

3.6 Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset

Korkein oikeus on antanut kaksi ennakkopäätöstä valvontarangaistuksesta vuonna 2013. Ensimmäisessä ennakkopäätöksessä oli kysymys vastaajalle tuomitun vankeusrangaistuksen mittaamisesta ja sen määräämisestä ehdolliseksi. Toissijaisesti asiassa oli kysymys siitä, oliko hovioikeus voinut jättää valvontarangaistuksen tuomitsemista koskevan vaatimuksen tutkimatta. Jälkimmäisessä ennakkopäätöksessä oli kysymys siitä, olisiko valittajalle pitänyt myöntää jatkokäsittelylupa hovioikeudessa. A vaati, että hänelle tuomittu yhdyskuntapalvelu muunnetaan ehdottoman vankeuden sijasta

valvontarangaistukseksi. A vetosi siihen, että hänet oli käräjäoikeuden tuomion antamisen jälkeen tuomittu toisessa rikosasiassa valvontarangaistukseen.

3.6.1 KKO 2013:18

Pohjois-Savon käräjäoikeus tuomitsi A:n 12.1.2012 120 tunnin yhdyskuntapalveluun neljän kuukauden yhteisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Tuomio sisälsi rangaistuksen pahoinpitelystä sekä käräjäoikeuden aiemmin (11.5.2011) tuomitseman ehdollisen vankeuden täytäntöönpanon. A valitti Itä-Suomen hovioikeuteen ja vaati hänelle tuomitun vankeusrangaistuksen alentamista. Rangaistuslajin osalta A vaati, että hänet tuomittaisiin ensisijaisesti ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja toissijaisesti valvontarangaistukseen. Valvontarangaistus, päihteettömyyttä ja sosiaalisia valmiuksia edittävänä rangaistusmuotona, olisi A:n näkemyksen mukaan ollut yhdyskuntapalvelua sopivampi rangaistus.

Hovioikeus jätti 27.3.2012 valvontarangaistuksen määräämistä koskeneen muutoksenhaun tutkimatta. Hovioikeus ei nähnyt A:lla olevan tältä osin oikeussuojan tarvetta. Valvontarangaistus on yhdyskuntapalvelua ankarampi rangaistus. Tällä perusteella hovioikeus katsoi, että valvontarangaistuksen tuomitseminen käräjäoikeuden tuomitseman yhdyskuntapalvelurangaistuksen asemasta olisi tarkoittanut käräjäoikeuden tuomion muuttamista A:lle ankarammaksi.

A ei ollut esittänyt hyväksyttäviä perusteita käräjäoikeuden tuomion koventamista tarkoittaneelle muutoksenhauilleen. Muutoksen perusteeksi esitetty päihteettömyyden ja sosiaalisten valmiuksien edistäminen voidaan ottaa huomioon myös yhdyskuntapalvelurangaistuksen täytäntöönpanossa.¹⁵⁰ Hovioikeus katsoi lisäksi, että vastaajan omalla käsityksellä ei ollut merkitystä eri rangaistusvaihtoehtojen sopivuutta harkittaessa. Näillä perusteilla hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua rangaistuksen määräämisen osalta. Eri mieltä ollut hovioikeuden jäsen katsoi, ettei aikaisemman ehdollisen vankeuden täytäntöönpano olisi ollut tarpeen, koska riittävä ankuruus oli saavutettu jo rangaistuksen lajivalinnalla.

A:lle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen. Valituksessaan A vaati, että hänelle tuomittu rangaistus alennettaisiin ja että se muutettaisiin ehdolliseksi. Toissijaisesti hänet olisi tuomittava yhdyskuntapalvelun sijasta valvontarangaistukseen. Syyttäjä vaati vastauksessaan valituksen hylkäämistä.

¹⁵⁰ YkpL 1.2 §.

Asiassa oli kysymys A:lle tuomitun vankeusrangaistuksen mittaamisesta ja sen määräämisestä ehdolliseksi. Toissijaisesti kysymys oli lisäksi siitä, oliko hovioikeus voinut jättää tutkimatta vaatimuksen valvontarangaistuksen tuomitsemisesta. Rangaistuksen alentamista ja sen ehdolliseksi määräämistä koskevan vaatimuksen osalta korkein oikeus ei nähnyt syytä hovioikeuden tuomion muuttamiselle. Alempien oikeuksien ratkaisujen perustelut ja lopputuloksen vankeusrangaistuksen mittaamisen ja sen ehdottomana tuomitsemisen osalta korkein oikeus hyväksyi siten sellaisenaan.

Hovioikeuden on jätettävä valitus heti tutkimatta, kun sen tutkimiselle on muu kuin valituksen puutteellisuuteen liittyvä este.¹⁵¹ Muutoksenhakuoikeuden käyttäminen edellyttää puhevaltaa ja oikeussuojan tarvetta (muutoksenhakulegitimaatio ja -intressi). Muutoksenhaun alaisen ratkaisun tulee olla valittajalle vastainen ja valittajan tulee vaatia siihen muutoksia, jotka objektiivisesti arvioiden tulevat hänen omaksi edukseen.

Valvontarangaistus on yhdyskuntapalvelua ankarampi rangaistus, koska se merkitsee jatkuvan kontrollin kohteena olemista ja määrätyn päiväohjelman noudattamista. Yhdyskuntapalvelun sisältönä puolestaan on palvelutehtävien suorittaminen suunnitelman mukaisesti ja tästä aiheutuva vapaa-ajan menetys. Valvontarangaistukseen liittyy lisäksi ehdoton päihteettömyysvaatimus.¹⁵² Valvontarangaistuksen pituus vastaa sen tuomitsemiseen johtaneen ehdottoman vankeusrangaistuksen pituutta. Yhdyskuntapalvelussa on lähtökohtana, että yksi palvelutunti vastaa yhtä vankeuspäivää.¹⁵³ Rikoksenteijä voidaan lisäksi tuomita valvontarangaistukseen vain tilanteissa, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle on este.¹⁵⁴

Valvontarangaistus on yhdyskuntapalvelua ankarampi seuraamus eikä korkein oikeus antanut merkitystä A:n henkilökohtaiselle käsitykselle soveltuvuudestaan valvontarangaistuksen suorittamiseen siitä huolimatta, että molempien rangaistusmuotojen tuomitseminen edellyttää hänen suostumustaan. Valitusta ei ollut tarpeen tutkia valvontarangaistusta koskevan vaatimuksen osalta, koska A:lla ei ollut oikeussuojan tarvetta. Hän oli vaatinut valvontarangaistuksen tuomitsemista yhdyskuntapalvelun sijasta. Tämä tarkoitti käräjäoikeuden tuomion muuttamista A:lle ankarammaksi. Vaatimuksen perusteeksi esitetty päihteettömyyden ja sosiaalisten valmiuksien edistäminen ei myöskään ollut hyväksyttävä syy poiketa valvonta-

151 OK 25a:3 § ja OK 25a:4.2 §.

152 HE 17/2010 vp, s. 20.

153 RL 6:11a.1 §.

154 HE 17/2010 vp, s. 30.

rangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun keskinäistä ankaruussuhdetta koskevasta lähtökohdasta. Korkein oikeus ei siten muuttanut hovioikeuden tuomion lopputulosta.

3.6.2 KKO 2013:42

Käräjäoikeus katsoi selvitetyn, että A oli rikkonut törkeästi yhdyskuntapalvelun ehtoja ja muunsi A:lle tuomitun yhdyskuntapalvelun suorittamatta olevan osan vankeudeksi. A vaati hovioikeudessa, että yhdyskuntapalvelu muunnetaan ehdottoman vankeuden sijasta valvontarangaistukseksi. A vetosi siihen, että hänet oli käräjäoikeuden tuomion antamisen jälkeen tuomittu toisessa rikosasiassa valvontarangaistukseen. A toimitti hovioikeudelle 19.1.2012 päivätyn valvontarangaistus selvityksen, josta ilmeni valvontarangaistukseen tuomitsemiseen vaadittavien edellytysten täyttyneen A:n osalta. Käräjäoikeuden ratkaisu jäi pysyväksi, koska hovioikeus ei myöntänyt A:lle jatkokäsittelylupaa.

A valitti korkeimpaan oikeuteen. Valituksessaan A vaati hovioikeuden päätöksen kumoamista, jatkokäsittelyluvan myöntämistä ja hänen tuomitsemistaan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta valvontarangaistukseen. Toissijaisena vaatimuksena A esitti asian palauttamista hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi. Syyttäjä vaati valitukseen antamassaan vastauksessaan A:n valituksen hylkäämistä siltä osin, kuin se koski valvontarangaistuksen tuomitsemista.

A:lle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen. Korkeimman oikeuden päätöksen perusteluista ilmenee, kuinka hovioikeuden olisi pitänyt myöntää jatkokäsittelylupa muutos- ja ennakkoratkaisuperusteella. OK 25a:6 §:n¹⁵⁵ mukaan vastaaja tarvitsee rikosasiassa jatkokäsittelyluvan ellei häntä ole tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin neljä kuukautta vankeutta. A oli siten tarvinnut asiassa jatkokäsittelyluvan. Kysymys oli näin ollen siitä, olisiko hovioikeuden pitänyt myöntää A:lle jatkokäsittelylupa A:n esittämä peruste huomioon ottaen. OK 25a:11.1 §:n mukaan jatkokäsittelylupa on myönnettävä, jos:

1) ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta;

2) käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta ei ole

155 OK (4/1734).

mahdollista arvioida jatkokäsittelylupaa myöntämättä;

3) lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa asioissa on tärkeä myöntää asiassa jatkokäsittelylupa; tai

4) luvan myöntämiselle on muu painava syy.

Korkein oikeus arvioi jatkokäsittelyluvan myöntämistä ensin OK 25a:11.1 §:n 1 kohdassa tarkoitetun muutosperusteen kannalta. OK 25a:11 §:n säätämiseen johtaneiden esitöiden¹⁵⁶ mukaan muutosperustetta sovellettaessa harkinta kohdistuu siihen, kuinka todennäköistä on, ettei käräjäoikeuden ratkaisu ole oikea. Todennäköisyyttä täytyy arvioida käräjäoikeuden ratkaisun ja valituksessa sekä mahdollisesti pyydettyssä vastauksessa esitettyjen seikkojen perusteella.

Säännöksessä on käytetty sanamuotoa ”ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta”. Tämä viittaa matalaan lupakynnykseen eli lupa tulee myöntää jo epäiltäessä ratkaisun oikeellisuutta. Lupa tulisi pääsääntöisesti myöntää, jos harkinta kohdistuu oikeuskysymykseen, josta ei ole vakiintunutta soveltamiskäytäntöä. Tapauksessa hovioikeus oli alemmassa oikeusasteessa katsonut, ettei A:ta voitu tuomita ehdottoman vankeuden sijasta valvontarangaistukseen hänen yhdyskuntapalvelurangaistusta vankeudeksi muunnettaessa. Muutosperusteen kannalta korkein oikeus joutui tapauksessa pohtimaan, oliko hovioikeus jatkokäsittelyluvan evätessään voinut olla varma siitä, ettei valvontarangaistuksen tuomitseminen ollut mahdollista.

Tuomioistuimen katsoessa, että yhdyskuntapalveluun tuomittu on rikkonut törkeästi velvollisuuksiaan, sen on muunnettava yhdyskuntapalvelun suorittamatta oleva osa ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi, jonka vähimmäisaika on neljä päivää.¹⁵⁷ ValvRangL:ssa¹⁵⁸ tai muissakaan asiaan liittyvissä säännöksissä ei ole nimenomaisesti mainittu, että valvontarangaistus voitaisiin tuomita ehdottoman vankeuden tilalta yhdyskuntapalvelua muunnettaessa. Hallituksen esityksessä on kuitenkin selvennetty, että valvontarangaistukseen voidaan tuomita myös esimerkiksi yhdyskuntapalveluun tuomittu, jonka palvelu joudutaan muuttamaan vankeudeksi palveluehtojen rikkomisen

¹⁵⁶ HE 105/2009 vp, s. 60.

¹⁵⁷ YkpL 8.3 §.

¹⁵⁸ Valvontarangaistusta koskeva RL 6:11a §:n säännös on tullut voimaan 1.11.2011 ja se on siten ollut sovellettavissa A:n muuntoasiaa käräjä- ja hovioikeudessa ratkaistaessa.

vuoksi.¹⁵⁹

Tuomioistuimen on rangaistusvaatimuksen perusteella arvioitava viran puolesta sovellettavaksi tulevat rangaistusseuraamukset. A oli kärjäoikeuden tuomion antamisen jälkeen lisäksi tuomittu valvontarangaistukseen eräissä toisessa rikosasiassa. Korkein oikeus katsoi näillä perusteilla, ettei hovioikeudessa ole voinut olla selvää, ettei valvontarangaistus sinänsä olisi voinut olla A:n kohdalla käytettävissä oleva seuraamusvaihtoehto. Korkein oikeus totesi, ettei asiassa ole ollut selvää, että A:n yhdyskuntapalvelurangaistusta vankeudeksi muutettaessa hänelle ei olisi voitu tuomita ehdottoman vankeuden sijasta valvontarangaistusta. Hovioikeuden olisi pitänyt myöntää asiassa jatkokäsittelylupa muutosperusteella, koska A:n valituksen johdosta asiassa oli ilmennyt aihetta epäillä kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta.

Korkein oikeus arvioi lisäksi, täytyivätkö asiassa myös ennakkoratkaisuperusteen¹⁶⁰ edellytykset. Hallituksen esityksen¹⁶¹ mukaan jatkokäsittelylupa olisi myönnettävä ennakkoratkaisuperusteella ennakkotapausluonteisissa asioissa eli silloin, kun lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa asioissa on tärkeä myöntää valitusasiassa jatkokäsittelylupa. Laki ei tällöin anna selvää vastausta käsiteltävässä asiassa ilmenevään ongelmaan. Hovioikeuden ratkaisulla annettaisiin siten oikeusohje vastaavanlaisten oikeusriitojen varalle. Hovioikeuden on myös osaltaan valvottava lainkäytön yhtenäisyyttä ja ohjattava laintulkintaa.

Tapauksessa kysymys oli rangaistusjärjestelmään hiljattain säädetyn uudenlaisen seuraamuksen soveltuvuuden arvioinnista eikä saatavilla ollut lainkäyttöä ohjaavaa ratkaisukäytäntöä. Kysymys oli lisäksi sen laatuinen, että se tulee korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan toistumaan varsin usein.

Korkein oikeus katsoi edellä mainituilla perusteilla, että kysymys oli ennakkotapausluonteisesta asiasta, jolloin hovioikeuden olisi pitänyt myöntää A:lle jatkokäsittelylupa muutosperusteen lisäksi ennakkoratkaisuperusteella. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden päätöksen ja myönsi A:lle jatkokäsittelyluvan. Asia palautettiin Helsingin hovioikeuteen, koska oikeusastejärjestyksestä johtuen asian jatkokäsittelyn katsottiin tapahtuvan soveliaimmin hovioikeudessa.

159 HE 17/2010 vp, s. 31.

160 OK 25a:11.1 §.

161 HE 105/2009 vp, s. 33.

4 SÄHKÖINEN VALVONTA

4.1 Osana valvontarangaistusta

Valvontarangaistukseen tuomittu suorittaa rangaistuksensa sähköisesti valvottuna kotona asuen. Tämä edistää hänen sosiaalisten suhteidensa säilymistä. Mahdollista parisuhdetta ja suhdetta lapsiin on helpompaa ylläpitää kotona kuin vankilan muurien sisältä käsin.¹⁶² Rangaistusta suorittavalla on tällöin mahdollisuus myös työllistyä arestin aikana, jolloin yhteiskunnan sosiaalikulut pienenevät.¹⁶³ Sen lisäksi, ettei päihderiippuvuudesta kärsivää henkilöä eristetä laitokseen, hänelle voidaan määrätä tarvittaessa päihdekuntouttavia toimintaohjelmia. Valvontarangaistuksen suorittaminen voikin olla vankeutta tehokkaampi keino auttaa esimerkiksi törkeään rattijuopumukseen syyllistynyttä, jotta tämä ei toistaisi tekoaan. Huolimatta päihderiippuvaisen omasta motivaatiosta raitistua, ei tämä useimmiten onnistu ilman riittävää tukea.

Hallituksen esityksen tavoitteiden mukaisesti valvontarangaistuksella on korvattu osa ehdottomista vankeusrangaistuksista ja sähköisten valvontamenetelmien käyttöä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa on laajennettu. Uudistukset ovat monipuolistaneet seuraamusjärjestelmää ja parantaneet vankeuden täytäntöönpanon turvallisuutta.¹⁶⁴ Turvallisuuden parantamisessa on toisaalta huomioitava se, ettei valvontarangaistukseen tuomita rikoksentekejiä, jotka ovat vaaraksi ympäröivälle yhteiskunnalle. Rangaistusten täytäntöönpano on lisäksi entistä tavoitteellisempaa ja siinä huomioidaan paremmin rikoksentekeijän yksilölliset olosuhteet. Näin uusintarikollisuuden estäminen on tehokkaampaa. Vapautuvat vankilapaikat ja uusien vankiloiden rakentamistarpeen väheneminen ovat osatekijöitä sähköisestä valvonnasta saataviin välittömiin kustannussäästöihin. Mahdollisia välillisiä säästöjä saadaan puolestaan vähenevästä rikoksenuusijoiden määrästä.¹⁶⁵

Rangaistuksen täytäntöönpano edellyttää valvontaa, joka ulottuu PeL¹⁶⁶ 10 §:ssä turvatun kotirauhan piiriin ja rajoittaa osittain myös muiden samassa asunnossa asuvien

¹⁶² Valvontarangaistuksen suorittamisen olennaisena elementtinä on rangaistuksen suorittaminen kotona asuen. Vaikka rangaistus rajoittaa tuomitun kotirauhaa, on muistettava, etteivät samassa asunnossa asuvat ole syyllistyneet rikokseen eikä heitä näin ollen saa rangaista. Rangaistuksen suorittamiseen käytettävässä asunnossa asuville onkin turvattu ja taattava mahdollisuudet mahdollisimman häiriöttömään elämiseen. Tämä on huomioitava valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa.

¹⁶³ Crowe 2002 ja Hurskainen 2005, s. 61-62.

¹⁶⁴ HE 17/2010 vp, s. 5.

¹⁶⁵ Crowe 2002 ja Hurskainen 2005, s. 61-62.

¹⁶⁶ Suomen PeL (731/1999).

kotirauhaa. Inhimillisestä näkökulmasta katsoen kääntöpuolena valvontarangaistukseen kuuluvassa kotiin eristämässä voidaan havaita se, kuinka kontrollointi ja ajantasainen valvonta loukkaavat yksityisyyden suojaa.¹⁶⁷

PeL 10.3 §:n mukaan lailla on mahdollista säätää välttämättömiä rajoituksia kotirauhan piiriin ulottuvista asioista perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi. Toimenpiteiltä vaaditaan asianomaisten suostumusta.¹⁶⁸ Lain on sisällettävä täsmälliset ja tarkkarajaiset säännökset siitä, millaisissa tilanteissa ja millä edellytyksillä viranomaisen voi puuttua kotirauhaan. Perustuslakivaliokunta on pitänyt tästä poikkeavaa henkilön suostumukseen perustuvaa kotirauhan rajoittamista PeL 10 §:n vastaisena.¹⁶⁹ Suostumuksen on perustuttava aidosti henkilön vapaaseen tahtoon ja suostumuksen antamisesta ja peruuttamisesta on oltava säännökset laissa.¹⁷⁰

4.2 Valvontatekniikka

Tekninen valvonta on valvontarangaistuksen keskeinen elementti. Useissa länsimaissa tekninen valvonta on rakentunut rannekejärjestelmän varaan. Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto on valvotun koevapauden tekniikkaa pohtiessaan tilannut valvontatekniikoita käsittelevän asiantuntijaselvityksen. Heikki Hurskaisen Tampereen teknillisessä yliopistossa tekemä selvitystyö ”Arestin sähköiset valvontamenetelmät” valmistui vuonna 2005. Tutkimus kohdistui lähinnä erilaisten paikannustekniikoiden, henkilön tunnistustekniikan ja päihteidenkäytön havainnointimenetelmien teknisiin ratkaisuihin.¹⁷¹

Valvontarangaistuksen sähköinen valvonta perustuu satelliittipaikannukseen.¹⁷² Henkilön tunnistamisessa käytetään joko sähköisesti mitattavia fysiologisia ominaisuuksia tai puettavia tunnisteita. Puettavana tunnisteena valvontarangaistuksessa on valvottavan yllä oleva laite, ranneke. Päihteettömyyttä valvotaan satunnaisilla puhalluskokeilla. Lisäksi on mahdollista ottaa verinäyte terveydenhuollon koulutuksen saaneen henkilön toimesta asianmukaisessa terveydenhuollon yksikössä. Valvontamenetelmät voidaan jakaa kolmeen luokkaa: seuranta- (Tracking),

¹⁶⁷ HE 17/2010 vp, s. 5.

¹⁶⁸ HE 17/2010 vp, s. 53.

¹⁶⁹ PeVL 19/2000 vp.

¹⁷⁰ PeVL 37/2005 vp.

¹⁷¹ *Mohell – Pajuoja* 2006, s. 288.

¹⁷² Sähköisen valvonnan toteuttamisessa on joitain teknisiä rajoitteita. Tekniikka ei toimi hyvin esimerkiksi sisätiloissa ja maan alla. Lisäksi se toimii huonommin alueilla, joissa on korkeita rakennuksia.

kotivalvonta- (Home monitoring, tagging) ja puhelinmenetelmään (Automated reporting).¹⁷³ Näiden menetelmien avulla voidaan varmistua valvottavan olinpaikasta ja seurata tämän liikkumista ympäri vuorokauden; varmistua valvottavan läsnäolosta kotona sekä automatisoida valvottavan ja valvojan väliset yhteydet.¹⁷⁴

Seurantamenetelmässä valvottavan liikkeiden ja olinpaikan valvontaan käytetään GPS-tekniikkaa. Valvontarangaistuksen valvonnassa seurantamenetelmillä valvotaan sallitulla alueella pysymistä (poistumiskieltoa). Seuranta voidaan jakaa aktiivi-, passiivi- ja hybridiseurantaan.¹⁷⁵ Aktiivisessa menetelmässä valvottavalla oleva valvontayksikkö paikantaa itsensä GPS-tekniikan avulla ja lähettää sijaintitiedon eteenpäin valvontakeskukseen. Valvoja voi tarkastella valvottavan liikkeitä reaaliaikaisesti tietokoneen karttasovelluksen avulla. Hän voi määritellä paikkatietojen mittausaistiheyden ja sijainnin lähetystiheyden sekä muuttaa niitä valvottavan sijainnin mukaan.

Passiivisessa seurannassa sijaintiyksikkö mittaa sijaintiaan tietyin väliajoin ja tallentaa sijaintitiedon muistiinsa. Yksikkö ei lähetä tietoja automaattisesti. Valvoja voi purkaa laitteen muistin käyttöönsä telekointiaseman kautta. Asema toimii samalla latauslaitteena ja on modeemiyhteydessä valvontaan. Hybridiseurannassa on sekä aktiivisen että passiivisen menetelmän piirteitä. Seurantayksikkö toimii normaalitilanteessa passiivisena yksikkönä, mutta muuttuu aktiiviseksi, jos jotain hälyyttävää tapahtuu. Yksikkö hälyttää esimerkiksi tilanteessa, jossa valvottava on poistunut luvattomasti määrätyltä alueelta.¹⁷⁶

Valvottavan läheisyys seurantayksikköön varmistetaan seurantamenetelmissä rannekkeella, jonka lähettämää signaalia seurantayksikkö vastaanottaa. Kotivalvonnassa valvottavan sijaintia tarkkaillaan rannekkeen avulla. Ranneke lähettää radiotaajuista (RF) signaalia, jota valvottavan kodin kiinteään pisteeseen sijoitettu kotiyksikkö vastaanottaa. Kotiyksikkö on yhteydessä valvojan järjestelmään ja se voidaan tarvittaessa varustaa alkoholinkäyttöä tarkkailevalla elektroniikalla.¹⁷⁷

Ranneketta voidaan käyttää kaikissa valvontamenetelmissä. Se on rannekellon kokoinen, iskun- ja vedenkestävä laite, joka kiinnitetään valvottavan ranteeseen tai nilkkaan. Ranneke on varustettu elektroniikalla, joka havaitsee irroittamisen, hihnan katkaisun tai kotelon luvattoman avaamisen. Elektroniikka, joka havainnoi rannekkeen irroittamisen, voi olla muun muassa sykettä mittaavaa taikka hihnan sisällä kulkeva

¹⁷³ Hurskainen 2005, s. 48.

¹⁷⁴ Mohell – Pajuola 2006, s. 289.

¹⁷⁵ Hurskainen 2005, s. 49.

¹⁷⁶ Hurskainen 2005, s. 49.

¹⁷⁷ Hurskainen 2005, s. 49.

valokuitu, joka antaa hälytyksen katketessaan. Ranneke lähettää signaalia yleensä muutaman sekunnin välein. Kopioinnin välttämiseksi signaali on aikaleimalla (time stamp) varustettua ja salattua (encrypted). Ranneke on varustettu akulla, jonka kesto on valmistajasta riippuen 12 – 18 kuukautta. Laite lähettää hälytyssignaalin, kun se havaitsee irroituksen tai muun hälyttävän tapauksen, kuten akun varaustilan laskun.¹⁷⁸

Seurantalaitte voi olla erillinen vyöhön kiinnitettävä laite tai pelkkä ranneke. Jos seurantalaitte on erillinen laite, valvottavalle asetetaan lisäksi ranneke kahlitsemaan laite valvottavaan. Seurantayksikkö seuraa rannekkeen lähetyssignaalia ja havaitsee rannekkeen katoamisen yksikön lähistöltä. Aktiiviset ja hybridit seurantalaitteet lähettävät tällöin valvojalle hälytyksen. Passiivinen seurantayksikkö puolestaan kirjaa rikkomukset muistiinsa ja lähettää tiedot telekointiaseman kautta.¹⁷⁹

Kotiyksikkö on valvottavan kodin kiinteään pisteeseen sijoitettava laite. Laite havaitsee valvottavan läsnäolon vastaanottamalla rannekkeen lähettämiä signaaleja. Yksikön kantama on säädettävissä tapauskohtaisesti ja se on yleensä 15 – 150 metriä. Kotiyksikkö yhdistetään kiinteään sähkö- ja puhelinverkkoon. Yksikön ja valvonnan välinen tietoliikenne voidaan hoitaa myös matkapuhelinverkon kautta, mikäli kiinteää puhelinverkkoa ei ole saatavilla. Kotiyksikköön ohjelmoidaan valvottavan arestiajat ja se antaa hälytyksen tilanteissa, joissa se ei vastaanota signaalia, vaikka valvottavan pitäisi olla kotona. Toisaalta yksikkö antaa hälytyksen myös tilanteessa, jossa se vastaanottaa signaalin, vaikkei valvottavan pitäisi olla kotona. Hälytys välittyy lisäksi tilanteissa, joissa kotiyksikkö havaitsee rannekkeen hälytyssignaalin tai sitä itseään kohtaan suunnatun väärinkäytöksen, kuten kotelon avaamisen tai häiriön sähköjaka- lussa. Osa kotiyksiköistä on varustettu alkoholinkäyttöä tarkkailevalla elektroniikalla.¹⁸⁰

Oikeusministeriön työryhmä luovutti vuonna 2006 valvontatekniikkaa koskevan mietintönsä Tampereen teknillisen yliopiston tekemän selvityksen pohjalta. Sähköisessä valvonnassa kansainvälisesti yleisesti käytetty tekniikka on seurantalaitteeseen yhteydessä oleva ranneketunniste. Ranneketunniste kiinnitetään nilkan tai ranteen ympärille ja siihen yhteydessä olevalla seurantalaitteella on pysyvä sijainti, jonka toiminta-alue on muutamia kymmeniä metrejä. Valvoja voi tämän avulla seurata tuomitun liikkumista ja mahdollisesti myös päihteettömyyttä. Laitteisiin asetetaan

178 *Hurskainen* 2005, s. 51.

179 *Hurskainen* 2005, s. 52.

180 *Hurskainen* 2005, s. 55.

valvonnallisia rajoja, joiden ylittymisestä valvoja saa tiedon automaattisesti.¹⁸¹

Rannekkeita ja niihin liittyviä lisälaitteita tehdään maailmanlaajuisesti vain muutamassa vankien sähköiseen valvontaan erikoistuneessa yrityksessä. Yritysten käyttämät tekniikat ovat hyvin samantapaisia, mutta markkinoiden pienuuden vuoksi laitteet ovat kalliita. Muutama vuosi selvityksen jälkeen on kuitenkin päädytty käyttämään ranneketunnistetta seurantalaitteineen valvontarangaistuksen valvonnan teknisenä menetelmänä.¹⁸² Valvontarangaistuksia on pantu täytäntöön vasta muutama vuosi, joten käytännön kokemuksia ja tilastoja sen edellyttämän tekniikan kustannuksista joudutaan odottamaan vielä.

4.3 Sähköinen valvonta muissa maissa

Oikeustieteen alalla kansainvälinen vertailu on keino saattaa lainsäätäjän tietoon muissa maissa toteutettuja kotimaisista poikkeavia käytänteitä. Näin lainsäätäjä saa eväitä Suomen lainsäädännön kehittämiseen sekä samanaikaisesti tietoa siitä, kuinka kyseiset mallit ovat maailmalla toteutuneet. On kuitenkin muistettava aina se, että eri maiden välisissä oikeuskulttuureissa voi olla valtavasti eroja eivätkä kaikki muissa maissa hyvin onnistuneet lainsäädännölliset ratkaisut välttämättä toteudu vastaavasti Suomessa. Suomen oikeuskulttuuria ja oikeusjärjestelmää lähinnä olevat valtiot löytyvät Pohjoismaista. Esimerkiksi Ruotsin ja Norjan lainsäädännölliset ratkaisut voivat olla hyvinkin potentiaalisia käytettäväksi myös Suomessa.

Tekninen valvonta on laajentanut rangaistusseuraamusten kategoriaa ja tuonut erilaisia vaihtoehtoja perinteisen vankeusrangaistuksen oheen. Valvontarangaistuksessa hyödynnetään sähköistä valvontaa. Tekniikkaa hyödynnetään Suomen ulkopuolella myös ehdollisen vankeusrangaistuksen ja ehdonalaisen vapauden sekä lähestymiskiellon, matkustuskiellon ja kotiarestin valvonnassa. Valvontarangaistuksella korvataan lisäksi lyhyitä ehdottomia vankeusrangaistuksia.¹⁸³

Sähköinen valvonta sai ensimmäisenä jalansijaa Yhdysvalloissa 1980-luvulla. Tekniikkaa käytettiin varmistamaan epäillyn saapuminen oikeudenkäyntiin. Myös aikaistetusti vapautuvia vankeja valvottiin myöhemmin sähköisesti. Tätä voidaan pitää eräänlaisena valvottuna koevapautena. 1990-luvulla sähköinen valvonta toteutui myös Euroopassa. 2010-luvulla jo vakiintuneet sähköisen valvonnan eri sovellutukset

181 Mohell – Pajujoja 2006, s. 293.

182 Mohell – Pajujoja 2006, s. 293-294.

183 Koski 2012, s. 50.

rikosoikeudellisina seuraamuksina ja valvontakeinoina olivat aluksi pelkästään kokeiluluontoisia. Sähköinen valvonta on monipuolistunut ja sen käytön tavoitteina Euroopassa on perinteisen vankeusrangaistuksen haittojen vähentäminen: vankiluvun pienentäminen, vankeusrangaistusten kustannusten alentaminen ja vapautuvien vankien yhteiskuntaan sopeutumisen helpottaminen.¹⁸⁴

Käsittelen seuraavaksi sähköisen valvonnan käyttöä Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Ranskassa. Edellä mainitut pohjoismaat valitsin vertailuaineistoksi, koska niiden oikeuskulttuuri ja yhteiskuntajärjestys ovat hyvin lähellä Suomen vastaavia. Lisäksi käsittelen tutkiemassani sähköisesti valvotun rangaistusmuodon kehitystä ja toteutusta Ranskassa, joka on eurooppalaisittain niin poliittisesti kuin taloudellisestikin tärkeä valtio. Voidaan selkeästi huomata, kuinka usean maan käytänteet ovat hyvin yhteinäisiä: maat ovat ottaneet mallia toisistaan. Näin on toimittu myös Suomessa säädettäessä ValvRangL:ia. Ulkomailta omaksuttuja sähköisen valvonnan käytön toimintatapoja onkin hyvä tarkastella niin, että otamme hyviksi todetuista käytännöistä mallia Suomen oikeuden kehittämiseen.

Lainsäätäjillä on velvollisuus vertailla kansainvälisiä kokemuksia erilaisista lainsäädännön vaikutuksista yhteiskunnan tahoihin. Hyviksi käytännöiksi kansainvälisesti osoittautuneet toimet tulee ottaa huomioon kansallista lainsäädäntöä valmisteltaessa. Samanaikaisesti on hyvä verrata ulkomaisten käytäntöjen liityntöjä sikäläiseen oikeuskulttuuriin.¹⁸⁵ Samankaltainen lain säännös voi ulottaa vaikutuksensa poikkeavalla tavalla Suomen oikeuteen kuin millaiset vaikutukset sillä on ollut vertailtavaan oikeuskulttuuriin. Lainsäätäjien täytyy siten olla huolellisia ottaessaan Suomen lainsäädäntöön vaikutteita ulkomaisesta oikeudesta.

Seuraamusjärjestelmien poikkeavuuden vuoksi sähköisen valvonnan käyttöä ei ole mahdollista verrata yhtäpitävästi käsiteltävien maiden ja Suomessa omaksuttujen käytäntöjen välillä. Teen jokaisen maan yhteydessä yleiskatsauksen sähköisen valvonnan käyttöön rangaistuksen seuraamuksena. Yleiskatsauksen perusteella olen vertaillut Suomen ja näiden maiden välisiä eroja tutkielmani eri kohdissa.

4.3.1 Ruotsi

Ruotsissa käynnistettiin vuonna 1994 kokeilu koskien rikosoikeudellisen seuraamuksen

¹⁸⁴ *Mäkipää* 2010, s. 43-49.

¹⁸⁵ HE 17/2010 vp, s. 19.

sähköistä valvontaa.¹⁸⁶ Ruotsissa ei tuohon aikaan ollut suurta ongelmaa vankiloiden täyttymisestä, joten uuden ohjelman virallisena syynä oli kehittää luotettava uusi ns. vankilajärjestelmä, joka olisi edeltäjänsä inhimillisempi ja halvempi toteuttaa.¹⁸⁷ Kokeilu toteutettiin siis sähköiseen valvontaan perustuvana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanomuotona.¹⁸⁸ Sähköinen valvonta on alusta asti ollut osa tehotarkkailuksi¹⁸⁹ kutsuttua suurempaa kokonaisuutta.¹⁹⁰ Järjestelmä osoittautui hyväksi ja se vakinaistettiin vuonna 1999. Kokeilussa enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen tuomitulle annettiin mahdollisuus hakea rangaistuksen suorittamista valvotusti kotioloissa.

Vuonna 2001 aloitettiin kokeilu, jossa yli kahden vuoden vankeusrangaistusta suorittavalle annettiin mahdollisuus hakea tuomion viimeisen neljän kuukauden suorittamista vapaudessa paikannuslaitteella valvottuna.¹⁹¹ Valvotun koevapauden käyttöä laajennettiin ja vuonna 2005 vähintään puolen vuoden ja enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksen saaneille tuli mahdollisuus saada neljän kuukauden valvottu koevapaus. Pidemmän, yli kahden vuoden vankeusrangaistuksen saaneille, tuli mahdollisuus suorittaa rangaistuksen viimeiset kuusi kuukautta valvotussa koevapaudessa.¹⁹² Vuonna 2007 sähköinen valvonta ulotettiin avolaitoksiin.¹⁹³ Samalla lakia muutettiin valvotun koevapauden osalta, jolloin sen käyttö laajennettiin koskemaan kaikkia yli kuuden kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen saaneita.¹⁹⁴ En käsittele tutkielmassani valvottua koevapautta, joten jätän lain muutoksen vain maininnan varaan.

Vuoden 2005 uudistuksen myötä vankeuden vaihtoehtona suoritettava valvonta on nykyisin mahdollinen enintään kuuden kuukauden ehdottomissa vankeusrangaistuksissa. Kriminaalihuoltolaitos (Kriminalvården) päättää valvontaan pääsemisestä kyseisessä tapauksessa tuomitun hakemuksesta. Hakemukseen annetusta hylkäävästä päätöksestä voidaan valittaa yleiseen hallintotuomioistuimeen.¹⁹⁵ Kriminaaliviranomaisen on käsiteltävä asia kuitenkin ensin uudelleen. Kriminaalihuollon tehtävänä on myös rangaistuksen valvomisen toimeenpano.

¹⁸⁶ *Whitfield* 1997; *Hurskainen* 2005, s. 18; HE 17/2010 vp, s. 11.

¹⁸⁷ *Carlsson* 2009, s. 1.

¹⁸⁸ Brottsförebyggande rådet 2007, s. 12 ja *Koski* 2012, s. 51

¹⁸⁹ Intensivövervakning, IÖV.

¹⁹⁰ *Whitfield* 1997 ja *Hurskainen* 2005, s. 18.

¹⁹¹ Brottsförebyggande rådet 2003 ja *Hurskainen* 2005, s. 19.

¹⁹² Brottsförebyggande rådet 2007, s. 11.

¹⁹³ HE 17/2010 vp, s. 11.

¹⁹⁴ Brottsförebyggande rådet 2012, s. 16.

¹⁹⁵ IÖL 1994:451, 9 §.

Huomionarvoista Ruotsin elektronisessa valvonnassa on tuomitun velvollisuus maksaa maksua rikosuhrirahastolle (Brottsoffermyndigheten) koko valvontaseuraamuksen ajan. Kokonaissumma suhteutetaan tuomitun valvonnan aikaisiin tuloihin nähden ja se maksetaan kokonaisuudessaan etukäteen.¹⁹⁶ Ruotsin intensiivivalvontalain 5 §:n mukaan maksu on korkeintaan 50 kruunua päivässä. Maksun enimmäismäärä on rajoitettu 6000 kruunuun.¹⁹⁷ Nämä valvottavilta perittävät maksut (offender fees) ovat sähköisestä valvonnasta saatavaa suoraa tuloa. Ruotsin lisäksi tällaisia maksuja peritään muun muassa Yhdysvalloissa. Ruotsissa tätä kautta saadut varat ohjataan suoraan uhrien auttamiseksi.¹⁹⁸

Tuomitulle ei voida määrätä uutta rangaistusta sähköisenä valvontana, jos rikoksenteijä on aiemmin tuomittu samanlaiseen seuraamukseen ja hän on lisäksi edeltävien kolmen vuoden aikana syyllistynyt sakkoa ankarampaan rangaistukseen johtavaan rikokseen.¹⁹⁹ Uudistuksen jälkeenkin rangaistuksen käyttö on mahdollista myös rangaistuksen lopussa. Valvonnan käyttö onkin nykyisin Ruotsissa osa vangin yksilöllistä vapautumisprosessia.

Vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan sähköisen valvonnan edellytyksistä säädetään Ruotsin intensiivivalvontalaissa. Tuomitulla on lain mukaan oltava puhelin ja hänen asunnossaan on oltava sähköliittymä. Tämä on tarpeen, jotta sähköiseen valvontaan tarvittavat laitteet saavat virtaa. Tuomitun jalkaan kiinnitetään panta ja hänen asuntoonsa asennetaan vastaanotin. Vastaanotin on suoraan yhteydessä kriminaalihuoltolaitoksen valvontaviranomaiseen.²⁰⁰ Tuomitulla on lisäksi oltava työ- tai opiskelupaikka, jotta toimeenpanosuunnitelmaan sisältyvä päivittäinen ohjelma voidaan toteuttaa. Vaihtoehtoisesti tuomitulla on oltava mahdollisuus osallistua ainakin yhteen kriminaalihuollon toimintaohjelmaan. Tuomitun asuinkumppaneilta on saatava suostumus ja sosiaaliviranomaiset huolehtivat lasten tilanteen selvittämisestä.²⁰¹

Yleisten edellytysten lisäksi tuomitun on noudatettava myös hänelle annettuja erityismääräyksiä. Määräykset koskevat muun muassa asumista, toimintaa, kotoa poistumista sekä yhteydenpitoa kriminaalihuoltoon ja valvonnassa avustavaan henkilöön. Kriminaalihuollon on oltava jatkuvasti perillä valvottavan olosuhteista, pyrittävä ehkäisemään tuomitun uusintarikollisuutta ja edistämään hänen

196 HE 17/2010 vp, s. 11.

197 Koski 2012, s. 52 sekä IÖL 1994:451 5 §.

198 Crowe 2002 ja Hurskainen 2005, s. 61-62.

199 IÖL (1994:451) 2 §.

200 HE 17/2010 vp, s. 11-12 ja Koski 2012, s. 52.

201 HE 17/2010 vp, s. 11.

sopeutumistaan yhteiskuntaan.²⁰² Ruotsissa sähköisen valvonnan käyttö on siis vain osa suurempaa kokonaisuutta. Tätä pidetään kansainvälisesti erittäin onnistuneena. Ruotsissa sähköinen valvonta ei ole kohdannut samassa määrin ongelmia, kuin muissa sähköisen valvonnan aloittaneissa maissa.²⁰³

4.3.2 Norja

Sähköistä valvontaa koskeva hallituksen esitys annettiin eduskunnalle Norjassa vuoden 2007 alussa. Kesäkuussa 2007 ehdotus hyväksyttiin ja syyskuussa 2008 maassa alkoi kaksivuotinen valvontarangaistuksen kokeilu.²⁰⁴ Valvontarangaistuksesta säädetään laissa rangaistusten täytäntöönpanosta (straffegjennomføringsloven).²⁰⁵ Norjan valvontarangaistuksessa ei ole kysymys uudesta seuraamusmuodosta, vaan sitä pidetään yhtenä vankeusrangaistuksen suorittamisen muotona. Vankeinhoidon hallintoviranomaisella on mahdollisuus päättää rangaistuksen suorittamisesta sähköisessä valvonnassa, jos tuomioistuin tuomitsee ehdottoman vankeusrangaistuksen. Tästä päätetään vasta täytäntöönpanovaiheessa.

Sähköisesti valvotun rangaistuksen voi suorittaa Norjassa vanki, joka on tuomittu enintään neljän kuukauden vankeusrangaistukseen. Neljää kuukautta pidempää rangaistusta suorittava voi päästä sähköiseen valvontaan enintään neljä kuukautta ennen ehdonalaista vapautta. Yleisimmin valvontarangaistuksen piirissä olevat tuomitut ovat tehneet lähinnä liikenne- ja omaisuusrikoksia. Edellytyksenä valvontaan pääsemiselle on, että tuomitulla on rangaistuksen suorittamiseen soveltuva asunto²⁰⁶ ja puhelin. Muiden asunnossa asuvien täysi-ikäisten on hyväksyttävä rangaistuksen suorittaminen valvontarangaistuksena kyseisessä asunnossa. Valvottavan tulee osallistua toimintaan, joka voi koostua ansio- tai vapaaehtoistyöstä, opiskelusta tai erilaisista kuntoutusohjelmista. Toimintaa tulisi olla 15-40 tuntia viikossa.²⁰⁷

Valvontarangaistuksen suorittamiseen liittyy ehdoton päihteettömyysvaatimus. Norjassa tuomitulle on mahdollista tarvittaessa määrätä erityisehtoja, joiden avulla päihteettömyyttä tuetaan. Kosken mukaan tuomittu voidaan lain nojalla määrätä hoitoon, osallitumaan päihteettömyysohjelmaan tai hänet voidaan jopa määrätä

202 HE 17/2010 vp, s. 12.

203 *Whitfiel* 2001 ja *Hurskainen* 2005, s. 19.

204 HE 17/2010 vp, s. 13.

205 LOV 2001 – 05 – 18 nr 21.

206 Soveltuvana asuntona ei Norjan hallituksen esityksessä ole pidetty laitosta, asuntovaunua tai hotellia.

207 HE 17/2010 vp, s. 13.

käyttämään päihteettömyyttä tukevaa lääkitystä, kuten antabusta.²⁰⁸ Päihteettömyyttä valvotaan niin tapaamisilla kriminaalihuollon työntekijöiden kanssa kuin yllätystarkastustenkin avulla. Viikottaisia tapaamisia on vähintään kaksi ja niiden sisältö suunnitellaan yksilöllisesti - tapaamiset voivat olla henkilökohtaisia tai ryhmätapaamisia ja niissä voi olla mukana myös muita kuin kriminaalihuollon työntekijöitä tai viranomaisia. Yllätystarkastuksen tehdessään valvoja tulee etukäteen ilmoittamatta valvottavan asunnolle tai työpaikalle.

Päihteettömyyden ja etukäteen laaditun toimintaohjelman noudattamista valvotaan intensiivisesti ja rikkomuksiin reagoidaan nopeasti ja johdonmukaisesti.²⁰⁹ Tuomitun rikkoessa ensimmäistä kertaa lievästi velvollisuuksiaan, on valvontaviranomaisella asiaa tutkittuaan mahdollisuus antaa tuomitulle kirjallinen huomautus. Tuomittu voidaan määrätä lain nojalla suoraan vankilaan jatkamaan rangaistuksensa loppuun suorittamista, jos tämä kirjallisesta huomautuksesta huolimatta jatkaa velvollisuuksiensa laiminlyöntiä. Tuomittu voi joutua vankilaan myös rikkoessaan velvollisuuksiaan törkeästi, vaikka kirjallista huomautusta ei olisi aiemmin annettukaan.²¹⁰

4.3.3 Tanska

Tanskassa oli ollut jo vuosia poliittista kiinnostusta sähköisen valvonnan käyttöön ottoon rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa. Hallitus teki lakiehdotuksen joulukuussa 2004 rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamiseksi. Laki hyväksyttiin toukokuussa 2005 ja se tuli voimaan saman vuoden heinäkuussa.²¹¹ Samanaikaisesti seuraamusjärjestelmässä otettiin käyttöön sähköinen valvonta. Lyhyt ehdoton vankeusrangaistus oli nyt mahdollista suorittaa valvotusti tuomitun kotona. Järjestelmää muutettiin jo vuonna 2006 ja toistamiseen vuonna 2007. Sähköisestä valvonnasta säädetään rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 13 a luvussa. Valvonta on ensisijaisesti mahdollista liikennerikoksista tuomituille enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen sijasta.²¹²

Valvotun rangaistuksen käyttöä laajennettiin lain muutoksella jo sen käyttöönottoa seuraavana vuonna (304 19/04/2006). Lainmuutoksen soveltaminen aloitettiin

208 Koski 2012, s. 57.

209 HE 17/2010 vp, s. 14.

210 Koski 2012, s. 57.

211 Heine 2007, s. 26 – 38.

212 Heine 2007, s. 26 – 38.

21.4.2006²¹³ ja sen myötä kaikilla alle 25-vuotiaana tehdystä rikoksesta enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen tuomituilla henkilöillä on ollut mahdollisuus saada vankeusrangaistus korvattua sähköisellä valvonnalla. 25 vuotta täyttäneiden kohdalla rangaistuksen suorittamisen mahdollisuuksia valvontana parannettiin sillä, että rangaistus voi nykyisin tulla muistakin teoista kuin pelkästään liikenne rikoksista. Tuomittu rangaistus ei tällöinkään saa ylittää kolmea kuukautta vankeutta eikä muilla rikoksilla ole saanut olla olennaista vaikutusta rikoksista tuomittavan yhteisen rangaistuksen pituuteen. 1.7.2010 alkaen sähköisesti valvotun rangaistuksen täytäntöönpano kattaa kaikki rangaistukset joiden pituus on korkeintaan viisi kuukautta. Aiemmin rangaistusmaksimi oli siis kolme kuukautta.²¹⁴

Valvotun liikkumista kontrolloidaan tuomitun nilkkaan kiinnitettävän pannan (eletronig tag) avulla. Lisäksi kotiin asennetaan vastaanotin, jotta yhteys valvottavan ja valvojan välille voidaan rakentaa radioaaltoja pitkin kulkeutuvan signaalin avulla. Valvontaan käytetään GPRS-tekniikkaa.²¹⁵ Valvonnan järjestämisen on oltava mahdollista tuomitun asuinolosuhteet huomioon ottaen. Tuomitun on lisäksi työskenneltävä, opiskeltava tai tehtävä jotain muuta päivittäistä toimintaa siten, että se mahdollistaa valvontana täytäntöön pantavan rangaistuksen. Tanskan laki säätelee lisäksi edellytyksiä, jotka koskevat tuomitun rikoshistoriaa. Asuinkumppanin kotirauha huomioidaan vaadittaessa tämän suostumusta rangaistuksen suorittamiseksi valvontarangaistuksena. Edellä mainittujen yleisten ehtojen lisäksi Tanskassa vaaditaan rikoksentehtäjä koskevien yksilöllisten ehtojen ja määräysten täyttymistä, jotta rangaistuksen täytäntöönpano voitaisiin toteuttaa valvotusti rangaistuslaitoksen ulkopuolella.

Lähtökohta sähköisen valvotun rangaistuksen suorittamiselle on, että tuomittu hyväksyy valvonnan ja kontrollin. Rangaistuksen suorittamisen aikana tuomitun on sitouduttava päihteettömyyteen, jonka noudattamisen valvomiseksi kriminaalihuolto voi velvoittaa tuomitun puhallus- tai virtsakokeeseen. Rikoksentehtäjän on annettava hyväksyntänsä testauksen suorittamiseen. Tuomittu ei saa poistua asunnosta kuin valvontaviranomaisen ennalta määrääminä ajankohtina ja hänen on noudatettava yksilöllisesti räätälöityä toimintaohjelmaa. Valvontaviranomainen määrää tuomitun osallistumaan myös rikoksetonta elämäntapaa tukevaan ohjelmaan eikä tämä saa syyllistyä rangaistuksen täytäntöönpanon aikana uuteen rikokseen. Kriminaalihuolto

²¹³ Heine 2007, s. 26 – 38.

²¹⁴ Probation measures and alternative sanctions in the EU: Denmark.

²¹⁵ Probation measures and alternative sanctions in the EU: Denmark.

antaa tuomitulle lisäksi rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevia, tarkoituksenmukaisia määräyksiä, joita tuomitun on noudatettava. Tällaisia määräyksiä voivat olla muun muassa velvollisuus ilmoittautua viranomaiselle määräaikoina tai velvollisuus osallistua alkoholistien hoito-ohjelmaan.²¹⁶

Tuomitulla on tehtävä hakemus vankeuden suorittamisesta valvottuna vapaudessa. Hakemuksen käsittelee Oikeusministeriö tai ministeriön määräämä viranomainen, joka myös päättää hakemuksen hyväksymisestä. Kriminaalihuoltolaitos voi evätä hakemuksen, jos sen hyväksymistä ei ole pidettävä tarkoituksenmukaisena tuomitun henkilökohtaiset olot huomioon ottaen.²¹⁷ Ennen päätöksen tekemistä kriminaalihuoltolaitoksen on laadittava selvitys tuomitun olosuhteista. Selvitys on laadittava huomioiden muun muassa tuomitun fyysinen ja psyykinen terveydentila sekä päivittäinen toiminta ja asuinolosuhteet. Tuomitun on osallistuttava selvityksen laatimiseen, jotta hän voisi suorittaa rangaistusta sähköisenä valvontana.²¹⁸

Tanskassa on päivittäin sähköisessä valvonnassa noin 150 henkilöä. Kriminaalihuollon voimavaroja käytetään säästävaisesti valvonnan täytäntöönpanossa. Tämä toteutetaan niin, että harvaan asutuilla tai matalan rikollisuuden alueilla eli alueilla, joissa valvontarangaistuksia ei ole paljon, useamman valvottavan rangaistukset kootaan täytäntöönpantaviksi samanaikaisesti.²¹⁹

4.3.4 Ranska

Ranskassa idea sähköisesti valvotusta rangaistuksesta (PSE) ilmestyi virallisiin teksteihin jo vuonna 1989, mutta se tuli parlamentissa varteen otettavana esille vasta vuosina 1995 – 1996. Tällöin saatavilla oli tuoreita kokemuksia sähköisesti valvotuista rangaistuksista ulkomailla.²²⁰ Oikeistolainen senaattori, Guy-Pierre Cabanel, katsoi sähköisen valvonnan muodostavan tehokkaan instrumentin, joka taloudellisesti edullisena ehkäisisi uusintarikollisuutta ja olisi samalla keino torjua vankiloiden ylikansoittumista.²²¹ Raporttinsa jatkona Cabanel ponnisteli saadakseen aikaan äänestyksen sähköisestä valvonnasta annettavan lain säätämisestä. Sähköisesti valvottu

²¹⁶ Heine 2007, s. 26 – 38.

²¹⁷ HE 17/2010 vp, s. 12.

²¹⁸ HE 17/2010 vp, s. 13.

²¹⁹ HE 17/2010 vp, s. 13.

²²⁰ Lévy 2007, s. 2.

²²¹ Cabanel 1996.

rangaistusmuoto saavutettiin lopulta 1997 annetulla lailla.²²²

Lain myötä sähköisesti valvotun rangaistuksen täytäntöönpanolle vapaudessa tuli yksityiskohtaiset säännöt. Laki liitti sähköisen valvonnan alle vuoden vapausrangaistusten ja jäännösrangaistusten kehittämiseen.²²³ Sähköisesti valvotun rangaistuksen käyttöä on laajennettua useampana etappina.²²⁴ 15.6.2000 voimaan tullut laki vahvisti syyttömän suojaa ja rikoksenteijöiden oikeuksia. Toimenpiteet tähtäsivät määräaikaisen vankeuden käytön vähentämiseen.²²⁵ Mahdollisuus suorittaa rangaistus sähköisesti valvottuna otettiin käyttöön vuonna 2000.

Enintään vuoden pituinen vankeusrangaistus on Ranskassa mahdollista suorittaa sähköisesti valvottuna vankilan ulkopuolella. Tuomitun on sähköiseen valvontaan pääsemiseksi osoitettava työ- tai opiskelupaikan olemassaolo tai, että vankilaan joutuminen olisi hänen perheensä kannalta kohtuutonta. Tuomittu voi päästä sähköisesti valvottuun täytäntöönpanoon myös, jos vankeus olisi lääkinnällisen hoidon tarpeesta johtuen ongelmallista. Valvottavan on annettava suostumuksensa sähköisestä valvonnasta. Alaikäisen puolesta suostumuksen antaa huoltaja. Valvottavan henkilön sijoitus kodin ulkopuolelle vaatii asunnon haltijan suostumuksen, jollei kyseessä ole julkinen rakennus. Valvovat viranomaiset voivat tehdä tarkastuskäyntejä asunnon luona, mutta asuntoon he eivät saa mennä ilman asukkaiden suostumusta.²²⁶

Rikkomuksista ilmoitetaan tuomarille ja tuomittu siirretään vankilaan, jos valvontarangaistus keskeytetään. Tuomittu suorittaa tällöin rangaistuksensa kokonaan tai osittain vankilassa ja jo suoritettu valvonta-aika vähennetään rangaistuksen pituudesta. Valvonta ei koske alkoholinkäyttöä.

Vuonna 2006 otettiin käyttöön mahdollisuus päästä valvontaan vuotta ennen vankeusrangaistuksen päättymispäivää. Päätöksen valvontaan pääsemisestä ja valvonta-ajasta tekee tuomari ja vangin on suostuttava menettelyyn. Valvonta-aika määräytyy vangista tehdyn arvion perusteella. Valvonta aloitetaan viimeistään viikkoa ennen vapautumista ja se kestää enintään kaksi vuotta. Valvonta voidaan rikkomusten vuoksi määrätä uudestaan tai se voidaan keskeyttää, jolloin rikoksenteijä palautetaan takaisin vankilaan. Valvontaan käytetään joko radiotaajuus- tai GPS-tekniikkaa.²²⁷

222 Loi n° 97-1159 du décembre 1997.

223 Kuhn - Madignier 1998, s. 676; Pradel 1998; Couvrat 1998; Leve 2007, s. 3.

224 Lévy 2007, s. 5.

225 Robert 1992 ja Levy 2007, s. 5.

226 HE 17/2010 vp, s. 17.

227 HE 17/2010 vp, s. 17.

5 YHTEENVETO

1970-luvulla kriminaalipolitiikan tavoitteina pidettiin rikollisuudesta ja sen kontrolloinnista aiheutuvien kärsimysten ja muiden kustannusten minimointia sekä näiden kustannusten oikeudenmukaista jakamista.²²⁸ Ensisijainen tavoite oli rikollisuudesta aiheutuvien kustannusten ja haittavaikutusten (aineettomien ja aineellisten) vähentäminen. Kustannusajattelu on kiinnittänyt huomiota rikollisuudesta aiheutuviin monenlaisiin haittoihin. Lisäksi se on laajentanut keinovalikoimaa näiden haittojen pienentämiseksi. Rikosoikeudellisten keinojen ohelle on noussut muun muassa taloudellisia ratkaisuja. Rikollisuus nähdään kokonaisuutena, johon kuuluu muitakin kuin pelkästään rikosoikeudellisia tekijöitä.

2010-luvulla rikosoikeudellisella päätöksenteko- ja sanktiomekanismilla pyritään yhä edelleen kustannusten minimoimiseen. Yhä tärkeämmäksi on kuitenkin noussut ajatus rikoksentekijästä huolehtimisesta. Rikosta ei hyväksytä tai rikollista hyysätä, mutta yhteiskunnan edun ja turvallisuuden nimissä rikoksentekijälle pyritään turvaamaan parempi tulevaisuus, jotta rikoskierre katkeaisi.

Suomessa ongelmana on liiallinen alkoholin kulutus, joka monissa tapauksissa on varsinkin henkirikosten sekä pahoinpitelyjen suurin syy. Päihteettömyyden edistämällä halutaan vaikuttaa siihen, etteivät uhrit joutuisi tulevaisuudessa kärsimään alkoholin vaikutuksesta tapahtuvista rikoksista. Myös yhteiskunta hyötyy, jos entinen rikollinen on tulevaisuudessa tasaveroinen kansalainen, joka työskentelemällä antaa panoksensa yhteiskunnalle.

5.1 Valvontarangaistuksen edut

Valvontarangaistuksen yhtenä funktiona on toimia varoituksena vankilaan joutumisesta ja vaikuttaa näin uusintarikollisuuteen. Tuomitun valmiuksia rikoksettomaan elämään edistetään yksilöllisten suunnitelmien avulla. Tuloksellinen muutostyöskentely edellyttää tuomitun oman motivaation ja työskentelyn vahvistamista. Keskeistä täytäntöönpanovaiheessa on tuomitun tuki ja ohjaus. Teknisiä laitteita ja sovelluksia käytetään vain välineinä mahdollistamaan rangaistuksen suorittaminen vankilan ulkopuolella tai avoimemmissa olosuhteissa. Koti ei ole vankila.

Vangille rakennetaan suunnitelma, jonka toimintavarmuus ja realismi tukee

²²⁸ *Utriainen* 1992, s. 28-29.

tuomitun valmiuksia toimia yhteiskunnassa. Sekä täytäntöönpanoviranomaisten että tuomitun on oltava sitoutuneita toimimaan suunnitelman mukaisesti. Tuomittua on tuettava kaikin mahdollisin keinoin, jotta tällä olisi paremmat mahdollisuudet suorittaa rangaistus onnistuneesti. Siitä huolimatta, että tuomittu on tehnyt rikoksen, on häntä kohdeltava ihmisarvoa kunnioittaen. On huolehdittava siitä, että valvontarangaistuksen täytäntöönpano yksittäistapauksessa edistää tuomitun rikoksetonta elämäntapaa tulevaisuudessa. Tämä on koko yhteiskunnan etu.

Valvontarangaistus helpottaa ehkä jo osittain syrjäytyneen tuomitun integroimista takaisin yhteiskuntaan. Vankilasta vapautuva vanki on vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta varsinkin, jos rangaistusaika on ollut pitkä. Vankilan sosiaali- ja päihdetyöntekijöiden sekä asuinpaikkakunnan sosiaaliviranomaisten työ yhteiskuntaan sijoittamiseksi auttaa onnistuessaan suuresti. On kuitenkin vankeja, joilla rangaistuksen suorittamisen jälkeen ei ole asuinpaikkaa tai muita yhteyksiä ulkomaailmaan. Tällöin vankilasta vapautuva on suurella todennäköisyydellä vuoden sisällä takaisin kaltereiden takana.

Vapaudessa toimeenpantavalla rangaistuksella pyritään estämään tällaisia tilanteita. Valvontarangaistuksen etuna on, ettei se vaaranna tuomitun sosiaalisia suhteita läheskään yhtä paljon kuin vankilan muurien sisään joutuminen. Yleensä valvontarangaistuksen tuomitsemisen ei odoteta myöskään vaikeuttavan perhesiteitä. Työpaikan, asunnon ja opiskelupaikan säilyminen lisää edellytyksiä rikoksettomaan elämäntapaan tuomion suorittamisen jälkeen. Lisäksi valvontarangaistusta suorittavan taloudelliset menetykset ovat huomattavasti pienempiä kuin vankeusrangaistusta suorittavalla.

Valvontarangaistus säästää myös yhteiskunnan kustannuksia vankilukua pienentämällä. Vapaudessa toimeenpantava rangaistus mahdollistaa kattavat kuntouttavat ja integroivat toimenpiteet. Nämä edesauttavat osaltaan uusintarikollisuusriskin pienenemistä ja siten yhteiskunnan kustannusten vähenemistä. Intensiivisen valvonnan avulla tuomitun kuntoutumisen ja velvollisuuksien noudattamisen kontrollointi on tehokasta. Suurten välimatkojen takia valvonnan intensiivisyys voi paikoin olla kuitenkin heikkoa riittävien resurssien puuttuessa.

Päihderiippuvaisten kohdalla on hyvä huomioida se, että valvontarangaistus voi riippuvuudesta eroon pääsemisen vastakohtana ylläpitää riippuvuutta. Suomi on laaja maa eikä kaikkia valvontarangaistukseen tuomittuja voida valvoa yhtä intensiivisesti. Päihteiden käytöstä pidättäytyminen jää siten joissain tapauksissa osittain tuomitun

oman motivaation varaan. Ei ole järkevää tuomita päihderiippuvaista valvontarangaistukseen, jos päihteidenkäyttöä ei pystytä valvomaan riittävän säännöllisesti. Suurimpana ongelmana valvonnan puutteellisuudessa on se, ettei valvontaan varattuja henkilöresursseja ole riittävästi. On esitetty, että poliisi omalta osaltaan auttaisi valvontarangaistuksen velvollisuuksien noudattamisen valvonnassa. Käytännön toteuttamisen esteenä on poliisin vähenevät resurssit sekä se, ettei heitä ole riittävästi informoitu ja koulutettu valvontarangaistuksesta ja sen velvollisuuksista. Kenttätyötä tekevien poliisien informointia on siten lisättävä valvontarangaistukseen ja erityisen sen noudattamisen valvomiseen liittyen.

5.2 Seuraamuksen vaativuus

Valvontarangaistus on vaativa seuraamusmuoto. Rikoksesta epäillylle on tärkeää korostaa valvontarangaistuksen myötä tulevia velvollisuuksia jo valvontarangaistukseen suostumista harkitessa.²²⁹ Valvontarangaistus vaatii tuomitulta päihteettömyyttä, pitkäjänteisyyttä ja vahvaa motivaatiota. Seuraamuksen suorittaminen ei ole mahdollista ilman perheen tai muun lähipiriin tukea. Valvontarangaistukseen tuomitun on ymmärrettävä, että rangaistusmuoto mahdollistaa jatkuvan (24/7) ja ajantasaisen valvonnan, jonka johdosta yksityisyyden suoja heikkenee. Valvontahenkilöstö näkee ajantasaisesti, missä rangaistusta suorittava liikkuu ja voi reagoida nopeasti erilaisiin rikkomuksiin.

Valvontarangaistuksen ehtojen rikkominen on todennäköisempää pidemmissä rangaistuksissa. Seuraamusmuodon vaativuus kulminoituu tuomitun ajankäytön ja elämäntavan voimakkaaseen kontrollointiin samanaikaisesti, kun tuomittu elää vapaudessa.²³⁰ Valvontarangaistuksen suorittamista ei tule kuitenkaan pelätä liikaa. Valvontarangaistus on vaihtoehto vankilaan joutumiselle, jos yhdyskuntapalvelun suorittaminen ei ole mahdollista joko aiemmista yhdyskuntapalveluista tai rikoksesta epäillyn henkilöstä johtuvista syistä. Seuraamuksen avulla tuomittu voi saada ohjausta erilaisiin toimintoihin (kuten päiväkeskuksen palveluihin) sekä tukea päihteettömyyteen. Valvontakäyntien ja esimerkiksi päihdekuntoutuksen avulla tuomittua autetaan rikoksettoman elämäntavan omaksumiseen tulevaisuudessa.

²²⁹ Valvontarangaistus – pääasiallinen sisältö ja tavoitteet.

²³⁰ HE 17/2010 vp, s. 18.

5.3 Käytännön toteutus

Valvontarangaistukseen tuomitseminen on ollut mahdollista vuoden 2011 marraskuusta alkaen, joten pitkälle meneviä päätelmiä sen käytännön toteutuksesta on vielä ennen aikaista tehdä. Valvontarangaistusta säädettyä sen ensisijaisina funktioina oli tuomitun sosiaalisen selviytymisen edistäminen ja kustannustehokkuus. Valvontarangaistuksen käyttöönotto onkin osana muiden tekijöiden kanssa mahdollistanut esimerkiksi Konnunsuon vankilan lakkauttamisen sekä Pelson vankilan käytön supistamisen noin puoleen aikasemmasta.²³¹ Valvontarangaistus on tuomittu lähinnä rattijuopumus- ja omaisuusrikoksia tehneille. Rattijuopumukseen syyllistyneiden arveltiin lain valmisteluvaiheessa olevan suurin valvontarangaistuksen suorittajaryhmä.²³² Valvontarangaistus tuomitaan esimerkiksi silloin, kun yhdyskuntapalvelun tuomitseminen ei ole mahdollista rikosentekijän päihderiippuvuuden takia.

Oikeusministeriön lainsäädäntöneuvos Ulla Mohell on antanut eduskunnan lakivaliokunnalle selvityksen valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevan lainsäädännön toimeenpanosta kahden vuoden kuluttua lain voimaan tulosta. Selvityksen mukaan yhteensä 198 valvontarangaistusta tuli täytäntöönpantavaksi vuoden 2012 aikana. Keskimäärin valvontarangaistuksena suoritettu aika oli 44 päivää ja tuomioiden keskimääräinen pituus oli 97 päivää. Valvontarangaistuksen aloitti 143 tuomittua ja heistä 91 prosentti (101 henkilöä) suoritti rangaistuksen loppuun.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella täytäntöönpantavaksi tuli selvitysvuonna 31 valvontarangaistusta. Muualla Suomessa päästiin suurempiin lukuihin: Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella täytäntöönpantavaksi tuli 81 ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella 86 valvontarangaistusta. Mohell näkee alueellisten erojen selittyvän sillä, että Rikosseuraamuslaitokselta pyydettyjen valvontarangaistuslausuntojen määrissä oli varsin isoja alueellisia eroja. Oikeusministeriö ja syyttäjälaitos ovat käyneet tulosneuvotteluja, joissa alueellinen yhdenmukaisuus on otettu esille.

Tulosneuvottelujen pohjalta on voitu havaita, kuinka osa eroista selittynee rikollisuuden alueellisilla eroilla. Valvontarangaistus on yleisimmin tuomittu törkeästä rattijuopumuksesta. Vuonna 2012 poliisin tietoon tulleita törkeitä rattijuopumuksia oli 1942 Helsingin hovioikeuspiirin alueella, 4187 Turun ja Vaasan hovioikeuspiirin alueella sekä 4222 Itä-Suomen, Kouvolan ja Rovaniemen hovioikeuspiirien alueella.

²³¹ RISEL 2011, s. 1.

²³² Koski 2012, s. 68.

Oikeusministeriössä valmistellaan tutkimushanketta liittyen yhdyskuntaseuraamusten käyttöön ja käytön alueellisiin eroihin.

Vuoden 2012 aikana täytäntöönpanoon tulleista valvontarangaistuksesta yli puolet eli 56 prosenttia tuomittiin rattijuopumuksesta. Selvityksen mukaan 12 prosenttia tuomittiin varkauksista, joka olikin toiseksi suurin rikosryhmä. Valtaosa (noin 95 prosenttia) tuomituista oli miehiä ja noin 40 prosentilla tuomituista ei ollut aikaisempia ehdottomia vankeusrangaistuksia.²³³

Vuoden 2013 keväästä alkaen tuomioistuimilla on ollut mahdollisuus tuomita valvontarangaistukseen myös totaalikieltäytyjiä ehdottoman vankeuden tuomitsemisen sijaan. Totaalikieltäytyjä on asevelvollinen, joka kieltäytyy suorittamasta sekä varusmies- että siviilipalvelusta. Totaalikieltäytyjä tuomitaan yleensä ehdottomaan vankeuteen ajaksi, joka vastaa puolta hänen jäljellä olevasta palvelusajastaan.²³⁴ Aiemman siviilipalveluslain²³⁵ mukaan ehdotonta vankeutta ei saanut määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saanut määrätä yhdyskuntapalvelua. Tuomittua ei voinut myöskään päästä valvottuun koevapauteen. Siviilipalvelus kesti 362 päivää, jolloin totaalikieltäytyjien rangaistusajaksi määräytyi 181 päivää. Valvontarangaistus on mahdollista tuomita enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeuden sijasta, jolloin totaalikieltäytyjien saama tuomio ylitti tämän rajan yhdellä päivällä.²³⁶

Uuden lain myötä varusmiespalveluksen suorittamisaikaa on lyhennetty vuoden 2013 keväästä alkaen siten, että palvelusaika on enimmillään 347 päivän pituinen. Myös siviilipalveluksen suorittamisaika lyhenee samanaikaisesti ja totaalikieltäytyjille tuomittavaksi vankeusajaksi jää 173 päivää ehdotonta vankeutta.²³⁷ Valvontarangaistus oli kuitenkin mahdollista myös aiemman lain tulkinnan mukaan, jos totaalikieltäytyjä meni ilmoittamaan kieltäytymisestään henkilökohtaisesti siviilipalveluspaikkaan, koska hänen tulkittiin tällöin suorittaneen siviilipalvelustaan yhden

²³³ Mohell: Selvitys valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta.

²³⁴ Koski 2012, s. 68.

²³⁵ SivPalvL (1445/2007) 81 §.

²³⁶ Helsingin HO 20.1.2012/130.

²³⁷ HE 128/2012 vp, s. 4.

päivän verran. Tällöin tuomittavan vankeusrangaistuksen pituudeksi jäi 180 päivää.²³⁸ Kuusi siviilipalvelurikoksesta tuomittua suoritti valvontarangaistuksen vuonna 2012.²³⁹

Jussi Tapani on ottanut kirjassaan kantaa valvontarangaistukseen hallituksen antaman esityksen pohjalta. Hän on kyseenalaistanut valvontarangaistuksen toimivuuden jo ennen kuin siitä on ollut lainkaan käytännön kokemuksia. Tapani on tulkinnut hallituksen esitystä siten, että valvontarangaistuksella on pyritty pelkästään vankiluvun pakonomaiseen vähentämiseen kustannussyistä. Hän ei näe vankilukua kuitenkaan ainoana kriminaalipolitiikan onnistuneisuuden mittaustapana. Tapani ei ole nähnyt valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon sisältyvää ”kotona oleskelua” myöskään rankaisemisen tarkoituksen parhaana toteuttamismuotona: hänen mukaansa rangaistuksen luonteeseen kuuluu yleisesti jonkin asteinen kärsimys, jonka myötä rikoksentekijä joutuisi pohtimaan tekoaan ja siitä aiheutuneita seurauksia.²⁴⁰

Hannu Koski on tutkielmassaan nähnyt valvontarangaistuksen käytöllä olevan mahdollista alentaa rangaistusten täytäntöönpanon kustannuksia selvästi: ”valvontarangaistuksen kustannukset ovat alle kolmasosan suljetussa vankilassa kärsittyihin rangaistuksiin nähden”. Hän ei kuitenkaan ole samaa mieltä Tapanin kanssa siitä, että kustannusten vähentäminen olisi ollut ratkaiseva tekijä valvontarangaistuksen käyttöönotossa. Koski uskoo, että valvontarangaistuksen säätämisen pääasiallisena tavoitteena oli pyrkimys edistää tuomitun sosiaalista selviytymistä vankeuden täytäntöönpanon aikana ja siten uusintarikollisuuden ehkäisemisen. Koski myöntää valvontarangaistuksen käytön lisänsä vankeinhoidon kustannustehokkuutta, jolloin sen avulla on päästy myös rahallisiin säästöihin.²⁴¹

Tapanin ajattelusta poiketen olen samaa mieltä Kosken kanssa siitä, että lain valmistelijat ovat todennäköisesti nähneet valvontarangaistuksen yhtenä tärkeänä funktiona, kustannustehokkuuden lisäksi, myös tuomitun sosiaalisen selviytymisen ja yhteiskuntaan sijoittamisen sekä sitä kautta pyrkimyksen rikollisuuden vähentämiseen. Omasta mielestäni valvontarangaistus on lisäksi suhteellisen vaativa rangaistusmuoto siihen sisältyvän tiukan kontrollin vuoksi: kovinkaan moni ei elä normaalissa arjessa pitkiä aikoja minuuttiaikataulun varassa. Vaikka rangaistuksen suorittamispaikkana

²³⁸ Koski 2012, s. 68.

²³⁹ Mohell: Selvitys valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta.

²⁴⁰ Tapani – Tolvanen 2011, s. 273.

²⁴¹ Koski 2012, s. 69.

olevaa asuntoa ei teoriassa pidetä vankilana, käytännössä sillä on rangaistuksen suorittamisaikana samankaltaisia piirteitä: tuomitun liikkumista kontrolloidaan tiukasti.

On kuitenkin selvä, että useat rikoksenteelijät suorittavat rangaistuksensa mielellään valvontarangaistuksena ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Moni päihderiippuvainen on motivoitunut kuntoutumiseen ja riippuvuudestaan eroon pääsemiseen, jolloin valvontarangaistukseen kuuluva tuomitun auttaminen edistää tätä tavoitetta. Päihderiippuvaisille toimintavelvoitteita määrättäessä olisikin hyvä lisätä päihteettömyyttä tukevaa toimintaa. Päihteettömyyden valvomiseen olisi varattava riittävästi resursseja, jotta idea raittiina pysymisestä valvontarangaistuksen suorittamisen aikana ei vesittyisi.

Mielestäni valvontarangaistuksen tavoitteena on, ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tavoin, estää rikosten tekeminen rangaistusaikana sekä lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan.²⁴² Valvontarangaistuksen sisältönä on vapauden rajoittaminen eikä tuomitun oikeuksia tai olosuhteita saa rajoittaa enempää kuin on välttämätöntä valvontarangaistuksen täytäntöönpanon onnistumiseksi. Tuomitun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa oikeudettomasti puuttua ja vapauden rajoittamisesta johtuvia haittoja on pyrittävä minimoimaan.

Aika näyttää, kuinka valvontarangaistus ottaa paikkansa suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä. Tekniikan kehittyessä ja täytäntöönpanokokemusten karttuessa uskon, että valvontarangaistus tulee kehittymään tulevaisuudessa yhä toimivammaksi. Vaikka vankila on yhä tärkeä rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanopaikka, se ei sovellu kaikille rikoksenteelijoille. Tulevaisuudessa onkin yhä enenevässä määrin kiinnitettävä huomiota rikoksenteelijän henkilöön, rikoshistoriaan ja sosiaalisiin suhteisiin rangaistusta määrättäessä.

242 VankL 1:2 §.